

Koncept vatre u turskim i hrvatskim poslovicama i frazemima - analiza i usporedba

Mrđen, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:923769>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-15**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za hungarologiju, turkologiju i židovske studije
Katedra za turkologiju

DIPLOMSKI RAD

*Koncept vatre u turskim i hrvatskim poslovicama i frazemima – analiza i
usporedba*

Studentica: Iva Mrđen

Mentorica: Barbara Kerovec

Dvopredmetni studij turkologije i anglistike

Zagreb, 30. rujan, 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Koncept vatre u turskim i hrvatskim poslovicama i frazemima – analiza i usporedba* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice izv. prof. dr. sc. Barbare Kerovec. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Iva Mrđen

SADRŽAJ

IZJAVA O AUTORSTVU	2
1. UVOD	4
2. TEORIJSKI DIO.....	6
2.1. FRAZEMI I FRAZELOGIJA	6
2.2. POSLOVICE.....	8
2.2.1. POSLOVICE KROZ POVIJEST I NJIHOVO PORIJEKLO	9
2.2.2. KARAKTERISTIKE I ZNAČENJE POSLOVICA TE RAZLOZI NJIHOVA KORIŠTENJA	12
2.3. TEORIJA KONCEPTUALNE METAFORE	14
2.3.1. TEORIJA KONCEPTUALNE METAFORE	15
2.3.2. ŠTO SU METAFORE, KAD IH I ZAŠTO KORISTIMO	16
2.3.3. PODJELA METAFORA	17
2.3.4. PO KOJEM PRINCIPU FUNKCIONIRAJU METAFORE	19
2.3.5. KARAKTERISTIKE METAFORA.....	23
2.3.6. KRITIKE I NEDOSTATCI TEORIJE KONCEPTUALNE METAFORE	25
3. VATRA.....	26
3.1. PRVI SUSRET S VATROM	27
3.2. VATRA I RELIGIJA	28
3.3. VATRA I DRUŠTVO	29
3.4. VATRA I JEZIK	31
4. ANALIZA POSLOVICA I FRAZEMA KOJI U SEBI SADRŽE SASTAVNICU U ZNAČENJU 'VATRA'.....	32
4.1. KONCEPTUALIZACIJA EMOCIJA POMOĆU POJMA 'VATRA'	32
4.1.1. LJUTNJA JE VATRA	33
4.1.2. LJUBAV JE VATRA.....	35
4.2. ANALIZA TURSKIH POSLOVICA I FRAZEMA.....	37
4.2.1. ANALIZA POSLOVICA I FRAZEMA SA SASTAVNICOM ALEV 'PLAMEN'	38
4.2.2. ANALIZA POSLOVICA I FRAZEMA SA SASTAVNICOM ATEŞ 'VATRA'	39
4.2.3. ANALIZA POSLOVICA I FRAZEMA SA SASTAVNICOM YAKMAK 'ZAPALITI'	55
4.2.4. ANALIZA POSLOVICA I FRAZEMA SA SASTAVNICOM YANMAK 'GORJETI'	63
5. ZAKLJUČAK.....	69
POPIS LITERATURE.....	71
POPIS INTERNETSKIH IZVORA	75
SAŽETAK	77
SUMMARY	77

1. UVOD

Od samih početaka ljudske povijesti vatra je kod ljudi izazivala osjećaje divljenja i straha. Ista ona vatra koja je plašila i proganjala ljude i životinje na otvorenom terenu dok je proždrala sve pred sobom u isto je vrijeme ljudima pružala sigurnost, zaštitu i toplinu. Upravo je ona bila ta kojoj su se okretali za vrijeme hladnih zimskih mjeseci i na čijim su ognjištima spravljali hranu prijeko potrebnu za preživljavanje, a moglo bi se čak i reći da je upravo ona odigrala jednu od glavnih uloga u napretku ljudske vrste te u stvaranju društva i civilizacije kakve danas poznajemo. Dualnost ovih doživljaja vatre vrlo se lako da iščitati iz mitologija velikog broja antičkih kultura, ali i iz priča i mitova takozvanih “primitivnih“ kultura (domorodačka stanovništva obiju Amerika i Australije) koje su i dan danas ostale vjerne starim tradicijama i legendama. Ono što ove kulture imaju zajedničko jest pregršt priča koje govore o vatri – o njezinoj važnosti, utjecaju na ljude i na njihove živote, o njezinom nastanku ili o njezinom dospijeću među ljude (u velikom broju kultura dosta su česte priče o krađi vatre koja je dana ljudima u znak ljubavi ili poštovanja – npr. mit o Prometeju iz antičke kulture, legende o krađi vatre od strane velikog broja manjih divljih životinja u domorodačkoj australskoj i američkoj kulturi). A osim u legendama i mitovima dualnost vatre moguće je iščitati i iz velikog broja svjetskih religija, kako iz onih u kojima vatra i dan danas igra veliku ulogu (religije u kojima je i dan danas rasprostranjeno štovanje vatre i prinošenje žrtvi istoj, kao što je to npr. u zoroastrizmu i hinduizmu), tako i iz onih koje su raširenije u zapadnom svijetu (npr. judaizam, kršćanstvo i islam), u kojima se vatreni rituali više ne prakticiraju, ali su zauvijek ostali zapisani u religijskim knjigama, i čije se metaforično značenje i dan danas da pronaći u jeziku.

Osim njezine kulturološke i sociološke važnosti, vatra također ima velik značaj i u znanstvenim granama. Tako ju je čak i jedan od najznačajnijih svjetskih znanstvenika, prirodoslovac odgovoran za teoriju evolucije, Charles Darwin, prozvao jednim od najvećih ljudskih otkrića, stavivši je na drugo mjesto velikih ljudskih otkrića, odmah iza jezika¹. A velik broj antropologa (među kojima se ističe Claude Levi-Strauss) istraživao je legende koje spominju ovaj važan fenomen/element².

¹ Gowlett, J. A. J., str. 1

² Kosman, Admiel, str. 20

Također je važno napomenuti da danas značajan interes (najviše kod lingvista, ali i kod laika) pobuđuje i prisutnost izraza povezanih s pojmom 'vatra' u mnogim jezicima, koji se češće koriste u metaforičkom negoli u doslovnom smislu, a koje je moguće naći u velikom broju frazema i poslovice.

U ovom diplomskom radu, istraživat će se upravo prisutnost leksema povezanih uz pojam 'vatra' u turskom i hrvatskom jeziku. Glavni fokus bit će na frazemima i poslovice koje sadrže turske lekseme *ateş*, *yangın*, *alev*, *yanmak* i *yakmak* te na njihove hrvatske prijevodne ekvivalente (*vatra*, *plamen*, *(iz)gorijeti*, *(za)paliti*) u mjeri u kojoj oni postoje u hrvatskim frazemima i poslovice. Pokušat će se utvrditi porijeklo poslovice/frazema ukoliko to bude moguće te naći poveznica između jednog od svojstava vatre i konteksta u kojemu se sam leksom koristi. Glavni oslonac u analizi bit će teorija konceptualne metafore, a uz teorijsku pozadinu konceptualne metafore (njezin nastanak, značaj i polemike vezane uz nju) predstaviti će se i teorijska podloga vezana uz frazeme/frazeologiju i poslovice. Rad započinje teorijskom podlogom, odnosno definicijama i objašnjenjem važnosti ranije spomenutih pojmova, a nakon teorijskog dijela predstaviti će se spoznaje o vatri kao fizičkom svojstvu/elementu – poznati podatci o prvom susretu ljudi s vatrom, uloga koju je vatra imala u napretku ljudske vrste, itd. Naposljetku će biti navedeni izrazi povezani s vatrom koji u sebi sadrže jedan od ranije spomenutih turskih leksema, a koji će biti prevedeni na hrvatski (doslovno i s hrvatskim značenjskim ekvivalentom, ukoliko on postoji) te koji će se kasnije analizirati uzimajući u obzir teoriju konceptualne metafore. Sve poslovice i frazemi na turskom jeziku preuzeti su iz rječnika *Atasözleri ve deyimler sözlüğü I i II* autora Ömera Asıma Aksoya, *İki Dirhem Bir Çekirdek* autora İskendera Pale te TDK-ovog online rječnika. Njihovi hrvatski ekvivalenti, pak, preuzeti su iz *Hrvatskog frazeološkog rječnika* autora Antice Menac, Željke Fink-Arsovski i Radomira Venturine te online izvora kao što su *Baza frazema hrvatskoga jezika* i *Hrvatski jezični portal*.

2. TEORIJSKI DIO

2.1. FRAZEMI I FRAZELOGIJA

Kad govorimo o pojmovima kao što su frazemi, a samim time i frazeologija, jako je teško doći do općeprihvaćene definicije. Usprkos tome što se velik broj lingvista slaže oko određenih karakteristika koje bi frazem trebao imati, svi se oni teško slažu oko samo jedne zajedničke definicije koja bi ga u potpunosti definirala. Kazahstanski turkolog Kuanyshbek Kenzhalin u svom radu navodi definiciju frazema do koje je došao Özcan Başkan, turski lingvist, akademik i pisac, a koja se podudara s definicijama većine lingvista. Ta definicija glasi ovako: „Ako se značenje riječi u spoju razlikuje od značenja svake pojedine riječi unutar tog spoja, onda govorimo o frazemu“.³ U svome radu, Marija Omazić definira frazeologiju kao disciplinu koja „se bavi izučavanjem nastanka, strukture, značenja i upotrebe frazeoloških jedinica – konvencionaliziranih izraza koji se sastoje od najmanje dvije riječi, pohranjuju se i mogu reproducirati kao cjeline, dok učestalost njihove uporabe, fiksiranost strukture i značenja mogu varirati u različitim vrstama diskursa.“⁴

Osim što nudi definiciju frazeoloških jedinica, Omazić u svome radu također predstavlja i njihove temeljne osobitosti. Prema autorici sve frazeološke jedinice nose osobitosti kao što su „polileksičnost, konvencionaliziranost, suprakomponencijalno (figurativno) značenje, leksička i strukturalna stabilnost, holistička reprodukcija i sveprisutnost u jezičnoj praksi“⁵. Kenzhalin nabroja slična svojstva frazema (inspiriran radom kirgiške leksikologinje Cūsakan Osmonove), navodeći da se većina njih vodi istim pravilima, a da ih malo od njih odstupa: svi se frazemi koriste u govoru u već oblikovanoj, odnosno fiksnoj formi (riječi unutar frazema ne mogu mijenjati mjesta, jedino je moguće neke riječi frazema zamijeniti nekom drugom, sličnom riječju ili riječju sličnog značenja). Svi se frazemi sastoje od dviju ili više riječi te spajanjem svojih dijelova čine cjelinu i kao takvi postaju rečenični dio. Svi imaju neku ekspresivnost te ih je teško ili nemoguće prevesti na druge jezike. Isto tako prvotno se značenje riječi unutar frazema gubi, a riječi počinju nositi metaforično značenje.

³ Kenzhalin, Kuanyshbek, str. 114, prijevod: Iva Mrđen (napomena: svi prijevodi u ovom radu pripadaju autorici Ivi Mrđen)

⁴ Omazić, Marija, str. 27

⁵ Omazić, Marija, str. 28

Osim ranije nabrojanih svojstava frazema, Kenzhalin ističe još jedno, a to je svojstvo dugovječnost frazema. Prema autoru frazemi imaju jako dug vijek trajanja, ali se neki zaborave s vremenom, odnosno izađu iz upotrebe.⁶ Omazić se pak u svome radu dotiče značenja frazeoloških jedinica, a posebno onih koje se na prvi pogled čine u potpunosti nasumične, čije se značenje čini posve nelogično kad se pogleda značenje svih sastavnica frazeološke jedinice zasebno. Kako ona navodi, „niti jedan frazem nije proizvoljnog, nemotiviranog značenja, koliko god se on netransparentnim naizgled činio. Neki oblik motivacije sigurno je postojao, samo su se etimološke veze s vremenom izgubile.“⁷ Kad govorimo o etimološkim vezama frazema, potrebno je spomenuti i Josipa Jerneja koji u svom radu „Bilješke oko porijekla naše frazeologije“ govori upravo o tom problemu navodeći kako za frazeme koji potječu iz klasičnih jezika ili iz Biblije, kao i za one koji su međunarodno prošireni, nije problem utvrditi izvor, ali „teško je odrediti izvor frazema koji potječu iz našeg ili nekog od velikih susjednih jezika“⁸. Drugim riječima, što je jezik manji i koristi se od strane malog broja ljudi, to je teže utvrditi porijeklo frazeološkog izraza. Autor tvrdi i da je neki frazem moguće smatrati međunarodnim, odnosno europskim „ako je u istom obliku prisutan i u njemačkom i u talijanskom“⁹.

Osim o definiciji i karakteristikama frazema, Kenzhalin se u svom radu dotiče i povijesti frazeologije/frazema u svijetu, a ponajviše u turkijskim jezicima. Kako navodi, turkijski su jezici po pitanju poslovice i frazema jedan od najbogatijih jezika svijeta, međutim pobrojavanje i upotreba frazema i poslovice u tim jezicima počeli su se dosta kasno istraživati, tek 1940-ih¹⁰ u dijalektima, dok se tek 1950-ih godina počelo ozbiljno raditi na tome da frazeologija bude prihvaćena kao jedna od disciplina u istraživanju turkijskih jezika.¹¹ Kad govori o prvim radovima o frazemima u turkijskim jezicima, Kenzhalin navodi da su oni skoro uvijek uključivali samu definiciju frazema i njegovo objašnjenje te da su se pobrojavali i klasificirali u određenu vrstu. Kasnije, kako je među lingvistima raslo znanje o frazeologiji i frazemima, oni su se u radovima počeli razvrstavati prema unutarnjim grupama – određivanje, pobrojavanje i smještanje u određene grupe odvijalo se prema njihovom značenju. Međutim, i u turkološkoj lingvistici, kao i u ostatku svijeta, još uvijek ne postoji dogovor oko toga što su frazemi, odnosno kako bi se oni točno trebali definirati i kako bi se

⁶ Kenzhalin, Kuanyshbek, str. 115

⁷ Omazić, Marija, str. 35 – 36

⁸ Jernej, Josip, str. 265

⁹ Jernej, Josip, str. 267

¹⁰ Kenzhalin, Kuanyshbek, str. 107

¹¹ Kenzhalin, Kuanyshbek, str. 109

točno trebali istraživati. Dok ih jedni istražuju kao cjeline, drugi ih istražuju fokusirajući se na njihove sastavnice, odnosno na određene vrste riječi unutar frazeološke jedinice. Usprkos nedostatku dogovora oko definicije frazema i frazeologije, u zadnjih par godina povećao se broj frazeoloških istraživanja upravo zato što su frazemi neizostavni dio turkijskih jezika – koriste se u svakodnevnom govoru i pismu te im broj neprestano raste. Prema Kenzhalinu, veliku ulogu u njihovom stvaranju i proširenju igrali su i još uvijek igraju pisci i pjesnici,¹² a jedan od glavnih razlog za konstantno stvaranje novih frazema upravo je sama priroda ovih jezika – to su aglutinativni jezici, morfološki vrlo bogati te je moguće u potpunosti promijeniti značenje neke riječi dodajući joj novi morfem (ili morfeme) na kraj.¹³ Kada Omazić u svome radu raspravlja o motivaciji nastanka (novih) frazema ona, za razliku od Kenzhalina, ne govori o gramatici jezika i njezinoj „podložnosti“ stvaranju novih frazeoloških jedinica. Upravo suprotno, ona gleda širu sliku svijeta te navodi da „kulturni modeli koji uključuju konvencionalne slike, simbole te znanja o svijetu spadaju među najproduktivnije mehanizme nastanka i motivacije značenja frazema.“¹⁴ S obzirom na to da se kultura, a samim time i znanje o svijetu svaki dan mijenja i proširuje, normalno je zaključiti da će se i jezik proširivati sukladno tome te da će broj frazeoloških jedinica svakim danom sve više rasti.

2.2 POSLOVICE

Omazić navodi da u frazeološki leksikon osim frazema spadaju i poslovice¹⁵, mudre jezične izreke koje su uvijek igrale veliku ulogu u ljudskoj komunikaciji, bilo usmenoj ili pismenoj¹⁶. İlhan Başgöz, turski folklorist i pisac, navodi da upravo one stvaraju najveći interes kod ljudi¹⁷. Osim Başgöza, isto navodi i lingvistica Ana Ibañez Moreno tvrdeći da su poslovice posebno zanimljive u području kognitivne semantike jer „iz njih možemo izvući puno spoznaja o načinu na koji razmišljamo, kako konceptualiziramo i kategoriziramo svijet, i kako prenosimo tradicionalno folklorno znanje s generacije na generaciju“¹⁸. Baš kao ni za frazeme, ni za same poslovice ne postoji općeprihvaćena definicija, zbog čega se godinama debatiralo je li njihovo istraživanje uopće znanstvena disciplina. Kao i kod frazema, i ovdje se

¹² Kenzhalin, Kuanyshbek, str. 107 – 108

¹³ Kenzhalin, Kuanyshbek, str. 113

¹⁴ Omazić, Marija, str. 36

¹⁵ Omazić, Marija, str. 27

¹⁶ Mieder, Wolfgang, str. 1

¹⁷ Başgöz, İlhan, str. 127

¹⁸ Prema Pavić Pintarić, Anita i Sanja Škifić, str. 219

velik broj lingvista slaže oko određenih karakteristika koje bi svaka poslovice trebala imati.¹⁹ Primjerice, folklorist F. A. De Caroa kaže da je poslovice „tradicionalna izjava koja se prenosi u zadanom obliku i za koju se pretpostavlja da prenosi neku etičku ili filozofsku istinu, ili neku mudru opservaciju o životu, svijetu ili ljudskoj prirodi“²⁰. Do slične definicije došli su i folklorist Wolfgang Mieder i lingvist Neal Norrick. Mieder poslovice definira kao „kratku rečenicu koja sadrži narodnu mudrost i tradiciju u metaforičkom, fiksnom i pamtljivom obliku i koja se prenosi s generacije na generaciju“²¹, a Norrick kao „tradicionalne/ponavljajuće, jezgrovite, često formulaične i/ili figurativne, dosta stabilne i obično prepoznatljive blokove“.²² Mieder i Norrick nisu jedini koji ističu važnost kulture, odnosno tradicije prilikom stvaranja poslovice; isto čini i antropolog Geoffrey M. White. U svome radu o poslovicama i kulturnim modelima, White navodi da su poslovice „kolektivni fenomen“²³ te da „postoje unutar kulturološkog konteksta i prenose vrijednosti i vjerovanja koja dijele članovi društva/zajednice“²⁴. U nastavku ovog poglavlja bit će predstavljene značajke poslovice (unutar kulture, ali i karakteristike koje pomažu korisnicima jezika u njihovom prepoznavanju), njihova povijest te razlozi korištenja.

2.2.1. POSLOVICE KROZ POVIJEST I NJIHOVO PORIJEKLO

Kao što je ranije spomenuto, poslovice već stoljećima izazivaju golem interes među ljudima, međutim teško je utvrditi kad je on zapravo počeo. Başgöz navodi da su već i crkveni oci u razdoblju srednjeg vijeka prepoznali velik interes puka za poslovice, što je rezultiralo njihovim prevođenjem na sve zapadne jezike²⁵. Paremiolog Archer Taylor pak tvrdi da interes za poslovicama traje još od prvih zapisa Starog Zavjeta²⁶, a Daniel Andersson početak interesa prema poslovicama smješta još u vrijeme antičkog grčkog filozofa i mislioca Aristotela i njegovih učenika²⁷. Mieder ide još dalje u prošlost tvrdeći da poslovice pobuđuju interes kod ljudi još od prve pojave pisanih zapisa²⁸. Usprkos velikom interesu koje poslovice već stoljećima pobuđuju kod ljudi, njihovo istraživanje, a samim time i stvaranje znanstvene discipline koja bi se njima bavila, teklo je dosta sporo, odnosno, započelo je jako kasno. Iako

¹⁹ Mikulić, Gordana, str. 145

²⁰ Prema Mikulić, Gordana, str. 145

²¹ Prema Pavić Pintarić, Anita i Sanja Škifić, str. 210

²² Prema Pavić Pintarić, Anita i Sanja Škifić, str. 210

²³ Prema Andersson, Daniel, str. 28

²⁴ Prema Andersson, Daniel, str. 28

²⁵ Başgöz, İlhan, str. 127

²⁶ Taylor, Archer, str. 195

²⁷ Andersson, Daniel, str. 28

²⁸ Mieder, Wolfgang, str. 1

bi, gledajući povijesne zapise, „16. stoljeće (bi) trebalo biti nazvano zlatnim dobom poslovice“²⁹ – s obzirom na to da je upravo u ovom razdoblju, kako to tvrde Anita Pavić Pintarić i Sanja Škifić, izašla najpoznatija kolekcija europskih poslovice, „Adagia“ Erasmusa iz Rotterdama – samo 'znanstveno' istraživanje poslovice počelo je dosta kasnije. Prema Başgözü, poslovice su se detaljnije počele proučavati tek nakon 1931. godine, kada izlazi poznato djelo „The Proverb“ autora Archera Taylora³⁰, a veliki napreci u njihovom izučavanju dogodili su se tek u 70-im i 80-im godinama 20. stoljeća, kada izlaze radovi Grigorija Permyakova (1979), Petera Seitela (1981), Neala Norricka (1985) i Arva Kirkmanna (1974, 1975)³¹.

Prema mnogim autorima razlog ovog kasnog početka istraživanja poslovice jest njihova priroda. Naime, poslovice su sastavni dio folklora te su se kao takve godinama prenosile usmenim putem. Tek su kasnije zapisane³², i to upravo u svrhu očuvanja tradicije, koja se pod naletom globalne kulture polako gubila. Samo njihovo porijeklo je malo teže utvrditi s obzirom na to da u prvim radovima (internacionalne kolekcije poslovice) koji su se bavili njihovim pobrojavanjem i analizom njihovi izvori nisu zapisani³³. Međutim, mnogi folkloristi i lingvisti slažu se da velik broj poslovice svoje porijeklo ima u kulturi određenog naroda ili u općeprihvaćenim činjenicama o svijetu. Ali Öztürk navodi tri moguća izvora poslovice: neke proizlaze iz anegdota, neke iz svakodnevnog života ljudi (mora se raditi o nečemu što se često događa i o čemu je znanje dosta rašireno među ljudima), a neke iz stavova (prema autoru radi se o sažetku stavova koji su postali općeprihvaćeni)³⁴. Slično mišljenje dijeli i Elliott Oring, antropolog i folklorist. Prema njemu poslovice dolaze iz folklora te se bave problemima koje on naziva *etic*, a *etic* probleme definira kao „stvari koje se tiču svih društava i koje govore o tome kako je to biti čovjek“³⁵.

Međutim, poslovice predstavlja puno više negoli samo ljudsko iskustvo. Lingvistica Shirley L. Arora stavlja naglasak na kulturu određenog društva tvrdeći da su poslovice povezane s tradicijom i igraju veliku ulogu unutar kulture određenog naroda upravo zbog sponi koje

²⁹ Citat pripada Miederu kojeg u svom dijelu citiraju Pintarić, Anita Pavić i Sanja Škifić, str. 211. Iako se autorice slažu s ovom tvrdnjom upravo zbog važnosti Erasmusovog djela u europskom kontekstu, autorice također dodaju da se, povijesni gledano, smatra da je prva hrvatska kolekcija poslovice nastala puno ranije, čak 1487. god. te da je bila sastavljena od strane Jurja Šižgorića (str. 211).

³⁰ Başgöz, İlhan, str. 127

³¹ Andersson, Daniel, str. 29

³² Pintarić, Anita Pavić i Sanja Škifić, str. 211

³³ Taylor, Archer, str. 198

³⁴ Autora Alija Öztürka i njegove stavove spominje Kenzhalin, Kuanyshbek u svome djelu (str. 117)

³⁵ Prema Aasland, Erik, str. 49

stvaraju među generacijama te „mogu povećati međugeneracijsku komunikaciju pošto se prenose s generacije na generaciju“³⁶.

Kad govorimo o izvoru poslovice, važno je napomenuti da, usprkos tome što porijeklo velikog broja poslovice nije poznato, za velik broj njih ono je ipak utvrđeno. Velik je broj njih klasičnog, biblijskog ili srednjovjekovnog latinskog porijekla³⁷. Točnije, velik broj njih ušao je u europske jezike posredstvom jezika koji su se davno govorili na europskom području. Tako su klasični grčki i latinski, kao jezici kulture i znanosti, ostavili velik trag na mnogim europskim jezicima, bilo u korijenima određenih riječi ili pak u cijelim izrazima, kao što je to slučaj s poslovicama. Slično vrijedi i za srednjovjekovni latinski koji je dugi niz godina služio kao *lingua franca* europskog područja. Stoga i ne čudi činjenica da su se izrazi koji su se nekoć izgovarali na ovom jeziku preveli na mnoge europske jezike i do danas se zadržali na širem području Europe. Važnu ulogu u širenju poslovice europskim kontinentom imala je i religija, točnije kršćanstvo, odnosno propovijedanje religijskih priča te njihovo kasnije zapisivanje. Širenjem religije, a time i njezinom prisutnošću među običnim pukom, i jezik se počeo mijenjati. Vjerske konotacije postajale su sve prisutnije u izrazima kojima je glavna svrha bila davanje savjeta ili izražavanje vlastitog mišljenja. Međutim, kako germanist Richard Jente tvrdi u svome radu, velik broj poslovice prisutnih u mnogim europskim jezicima ne mogu se uvrstiti ni u jednu od ranije spomenutih kategorija. U svome radu Jente spominje Friedricha Seilera, njemačkog teologa koji je živio i radio u 17. stoljeću, i koji je jedan period svog života posvetio proučavanju poslovice. Prema Seilerovom zaključku, velik broj poslovice u njemački je jezik ušao posredstvom klasičnog grčkog i latinskog, kako je to i Mieder zaključio u ranije spomenutoj podjeli izvora europskih poslovice. Također, već se u 17. st. u jeziku mogla naći i pokoja poslovice francuskog porijekla, što je dokaz širenja francuskog utjecaja u Europi. Međutim, u njemačkom jeziku postojao je i određen broj poslovice čije se porijeklo nije moglo točno utvrditi. Kako Jente navodi, iako je Seiler velik broj poslovice iz njemačkog uspio pronaći i u nekim drugim europskim jezicima, ni jezične slike prisutne u određenim poslovicama, a nekad čak ni sami korijeni riječi nisu odgovarali ni jednom poznatom europskom jeziku. Tako je Seiler već tada zaključio da se vjerojatno radi o orijentalnim poslovicama pridošlim s područja sjeverne Afrike, Azije i Male Azije koje su u europske jezike ušle kao rezultat sve većeg kontakta između Istoka i Zapada³⁸. S istom se mišlju složio i Jente koji je dalje proširio Seilerovu teoriju. Naime, obraćajući pažnju na prvi

³⁶ Prema Aasland, Erik, str. 53

³⁷ Mieder, Wolfgang, str. 2

³⁸ Ova Seilerova teorija raspravlja se u Jente, Richard, str. 17

pisani zapis jedne ovakve poslovice u Europi, Jente vjeruje kako su orijentalne poslovice ušle u europske jezike posredstvom križara koji su se vraćali iz rata³⁹, a velik broj njih vjerojatno se zadržao u europskim jezicima sve do danas, zbog čega nas ne treba čuditi da je za neke Istočne poslovice moguće pronaći Zapadne ekvivalente.

2.2.2. KARAKTERISTIKE I ZNAČENJE POSLOVICA TE RAZLOZI NJIHOVA KORIŠTENJA

Iako se velik broj lingvista nije mogao složiti oko toga što bi poslovice po definiciji trebale biti, svi se slažu oko određenih karakteristika koje bi sve poslovice trebale dijeliti. Jedna od njih je društveni, odnosno kulturološki značaj poslovice. Primjerice, njemački kognitivni lingvist Hansa Ruefa tvrdi da „poslovice predstavljaju vrijedan dokaz povijesnog razvoja, ali i kulturnu pozadinu određene zajednice ljudi“⁴⁰. S ovom se tvrdnjom slažu mnogi lingvisti i antropolozi ističući da su poslovice sačuvale arhaični vokabular i stara vjerovanja, i da su upravo poslovice te koje „sadrže 'kolektivni duh nacije' te da su upravo one odraz kulture određenog naroda“⁴¹.

Govoreći o karakteristikama poslovice, Andersson posebnu pažnju stavlja na analogije koje se mogu pronaći unutar njih. Prema njemu, analogije koje pronalazimo unutar poslovice često ne čine sastavni dio našeg jezika⁴², odnosno one nisu dio našeg svakodnevnog govora.

Andersson svoju raspravu o karakteristikama poslovice nastavlja njihovim opisom. Prema autoru, poslovice je moguće prepoznati po njihovim početnim riječima ili frazama, po korištenju rime, ritmu koji poslovični izrazi imaju, a također i po čestom spominjanju životinja ili pak stvari koje se na prvi pogled čine u potpunosti izvan konteksta⁴³. Osim toga, Andersson navodi da sve poslovice obavezno moraju sadržavati „znanje, istinu, morale i tradicionalan pogled na svijet“⁴⁴, jer kako on tvrdi, „ono što ne sadrži kulturološko znanje nije poslovice“⁴⁵. S istim se slažu i Gordana Mikulić, koja navodi da „poslovice (u brojnim kulturama) govore o moralu, vrijednostima i stavovima društva“⁴⁶ te Mieder, koji tvrdi da „poslovice predstavljaju stavove ili pogled na svijet (mentalitet) određenih društvenih slojeva u drukčijim povijesnim razdobljima“⁴⁷. Taylor posebnu pažnju posvećuje mentalnim slikama

³⁹ Jente, Richard, str. 26

⁴⁰ Prema Pavić Pintarić, Anita i Sanja Škifić, str. 210

⁴¹ Prema Başgöz, İlhan, str. 127

⁴² Andersson, Daniel, str. 31

⁴³ Andersson, Daniel, str. 32

⁴⁴ Andersson, Daniel, str. 30.

⁴⁵ Andersson, Daniel, str. 30

⁴⁶ Mikulić, Gordana, str. 146

⁴⁷ Prema Pavić Pintarić, Anita i Sanja Škifić na str. 210

koje se koriste unutar poslovice. Autor naglašava njihovu važnost pri nastanku, shvaćanju i korištenju poslovice, ali i zaključuje da se ista poruka može prenijeti različitim mentalnim slikama, s čime se slaže velik broj paremiologa⁴⁸. Nebitno je koje se točno slike koriste, sve dok one imaju mogućnost prenošenja iste poruke. Ostale karakteristike poslovice oko kojih se autori slažu tiču se razloga korištenja poslovice. Norrick navodi da se „govorenjem u poslovicama, pojedinac (se) ograđuje od osobnog i prelazi u 'generalno mišljenje društva'“⁴⁹, odnosno, „pojedinac 'nestaje kao individualni direktivni agent' te izražava želju da ostane neutralan“⁵⁰. Norrick tvrdi da su poslovice često prelokutorske, odnosno da se izgovaraju s namjerom izazivanja promjene u drugim govornicima⁵¹. S tim se slažu i Pavić Pintarić i Škifić, navodeći da se „poslovice (se) koriste u određenim kontekstima; kad želimo nešto predložiti, komentirati, prihvatiti, ili odbiti, kako bismo nešto izjavili ili podržali određene argumente, ili kad želimo naglasiti razgovor“⁵² te Andersson, koji tvrdi da se „u društvenom kontekstu poslovice (se) koriste u izazivanju radnji“⁵³. Prema Anderssonu poslovice mogu nekoga uvrijediti, utješiti, nasmijati, itd.

Kad govorimo o značenju poslovice, važno je napomenuti da se značenje poslovice ne može odrediti gledajući u rječnike. Kako mnogi lingvisti, paremiolozi i antropolozi ističu, značenje poslovice iščitava se iz konteksta u kojem je ona iskorištena, a ne iz knjiga. Primjerice, Pavić Pintarić i Škifić navode da „kako bismo razumjeli poslovice (kako bismo ih točno interpretirali), moramo shvatiti kontekst (...) zato što prenose poruku na indirektan način“⁵⁴. Aasland pak, govoreći o značenju poslovice, velik značaj stavlja i na rječničko znanje poslovice, odnosno na njezino 'izvorno značenje', kako ga naziva. Autor tvrdi da se „Puno značenje poslovice (se) manifestira u konkretnom kontekstu, ali poslovice imaju i konvencionalno značenje (izvorno značenje) koje je po prirodi generalno i koje korespondira sa 'znanjem' ili iskustvom poslovice.“⁵⁵ Govoreći o 'izvornom značenju' isti autor kaže da se radi o „nemetaforičkom ponavljanju poslovice koje se može koristiti u raznim situacijama“⁵⁶. Odnosno, ako u obzir uzmemo definiciju poslovice koju je predstavio lingvist Mark Turner – a ta je da „poslovice često predstavljaju zbijenu, implicitnu priču koja može biti interpretirana

⁴⁸Prema Başgöz, İlhan, str. 128

⁴⁹Prema Aasland, Erik, str. 38

⁵⁰Prema Aasland, Erik, str. 38

⁵¹Prema Aasland, Erik, str. 38 – 39

⁵²Pintarić, Anita Pavić i Sanja Škifić, str. 213

⁵³Andersson, Daniel, str. 30

⁵⁴Pintarić, Anita Pavić i Sanja Škifić, str. 210

⁵⁵Aasland, Erik, str. 33

⁵⁶Aasland, Erik, str. 42

kroz projekciju⁵⁷ – možemo reći da upravo ta apstraktna priča predstavlja 'izvorno značenje', zato što nam zamišljanje narativa te priče dozvoljava da „predvidimo, procijenimo, planiramo, i objasnimo“⁵⁸. S istim se slaže i Andersson, koji zastupa istu podjelu značenja poslovice. Tako on za 'izvorno značenje' poslovice tvrdi da se radi o „konvencionalnom značenju, ili o standardnoj interpretaciji poslovice koju dijeli grupa ljudi“⁵⁹, no svaka poslovice može imati više od jednog izvornog značenja jer „značenja poslovice razlikuju se među grupama ljudi, jezičnim varijacijama i/ili vremenskom periodu“⁶⁰.

Kao što je vidljivo, usprkos nedostatku jedinstvene definicije koja bi jasno upućivala na to što poslovice točno jesu, velik broj znanstvenika koji se bavi proučavanjem jezika i kulture slaže se oko većine karakteristika poslovice, bilo da se radi o njihovoj strukturi, funkciji koju imaju u svakodnevnom govoru i društvu, ili pak o značenju koje prenose.

2.3 TEORIJA KONCEPTUALNE METAFORE

Prema kognitivnoj lingvistici, lingvističkom pristupu koji „jezik promatra kao dio ljudskoga kognitivnoga (spoznajnoga) sustava i proučava ga u sprezi ponajprije s percepcijom, mišljenjem i razumijevanjem, s kojima je u izravnoj i neprekidnoj interakciji“⁶¹, velik broj idiomatskih izraza temelji se na konceptualnoj metafori. Drugim riječima, ti idiomatski izrazi su „konceptualno motivirani“ metaforama⁶². George Lakoff i Mark Johnson, tvorci teorije konceptualne metafore, u svom poznatom djelu „Metaphors We Live By“ kažu da „naš konceptualni sustav igra veliku ulogu u svakodnevnom životu“⁶³. U ovom poglavlju detaljno će biti raspravljeno upravo pojam metafore, „sveprožimajućeg fenomena koji dominira svakodnevnom govorom“⁶⁴, koji nije samo prisutan u našem jeziku, već i u našim mislima i radnjama⁶⁵. U poglavlju će se predstaviti teorija konceptualne metafore, njezina definicija, karakteristike, povijest njezinog istraživanja, ali i nedostaci i kritike same teorije.

⁵⁷ Prema Aasland, Erik, str. 43

⁵⁸ Aasland, Erik, str. 43

⁵⁹ Andersson, Daniel, str. 30

⁶⁰ Andersson, Daniel, str. 30

⁶¹ Hrvatska Enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kognitivna-lingvistika> (zadnji pristup 29. veljače, 2024.)

⁶² Kövecses, Zoltán. „A cognitive linguistic view of learning idioms in an FLT context“, str. 2

⁶³ Lakoff, George i Mark Johnson, str. 3

⁶⁴ Khalifehloo et al. str. 108

⁶⁵ Li, Didi i Daojia Chi, str. 137

2.3.1. TEORIJA KONCEPTUALNE METAFORE

Prema mnogim lingvistima, konceptualne metafore pojavljuju se u našem djetinjstvu. Kad govore o procesu nastanka metafora, Lakoff i Johnson, lingvisti zaslužni za nastanak i razvoj same teorije konceptualne metafore, tvrde da se „kod male djece subjektivno iskustvo često miješa sa senzorno-motornim, pa ih djeca vrlo često ne razlikuju kad se pojavljuju u isto vrijeme“⁶⁶. Upravo se stoga već u najranijoj dobi javljaju konceptualne metafore kao što je, primjerice, SREĆA JE GORE. Salvador Climent i Marta Coll-Florit ne spominju djetinjstvo dok govore o razvoju i pojavi metafora, ali stavljaju fokus na samo fizičko iskustvo – „važno je prvo nešto fizički osjetiti kako bismo to mogli shvatiti“⁶⁷.

Kad govorimo o povijesti razvoja teorije konceptualne metafore, moramo spomenuti da su se metafore dugo vremena smatrale samo govornom figurom⁶⁸, a čak ih je i poznati grčki filozof i mislilac Aristotel smatrao „jezičnim ukrasima“⁶⁹. Tek 1980. godine, s izlaskom kapitalnog djela Lakoffa i Johnsona, dolazi do prekretnice u stavu o metaforama. Oni su „pokazali (su) da metafore imaju i svoju kognitivnu stranu“⁷⁰, odnosno da nam one pomažu u shvaćanju apstraktnih stvari. Metafore prestaju biti samo jezične dekoracije i postaju „mehanizmom u samoj srži procesuiranja figurativnog jezika“⁷¹, odnosno „konceptualni alat za strukturiranje, restrukturiranje, pa čak i stvaranje stvarnosti“⁷². Još jedna važna godina u istraživanju konceptualnih metafora bila je 1993., kada Lakoff objavljuje svoj rad „*The Contemporary Theory of Metaphor*“ u kojem ovaj put ide u dubinu samog pojma te istražuje poveznice unutar samih metafora.

Kako je moguće zaključiti iz navedenoga, s obzirom na prirodu konceptualnih metafora⁷³ mnogi rani radovi „veći fokus stavljali su na shvaćanje metafora, negoli na njihov nastanak“⁷⁴. Kurt Danziger tvrdi da je „povijesno (je) postalo zanimljivo proučavati metafore

⁶⁶ Prema Larsen, Kalle na str. 8

⁶⁷ Climent, Salvador i Marta Coll-Florit, str. 484

⁶⁸ Neki ju i dan danas koriste samo u dekorativne svrhe. Larsen u svome radu tvrdi da pisci često biraju metafore jer lijepo zvuče ili izgledaju (Larsen, str. 9), a slično tvrde i Lakoff i Johnson u svom poznatom djelu, kad naglašavaju važnost metafora govoreći da „mnogi metaforu smatraju alatom poetičke imaginacije i retoričkog procvata“ (Lakoff, George i Mark Johnson, str. 3)

⁶⁹ Prema Shah, Syed Anwar Ali i Muhammad IsmilWali, str. 2071

⁷⁰ Prema Khalifehloo et al., str. 111

⁷¹ Jelčić Čolakovac, Jasmina, str. 198

⁷² Kövecses, Zoltán. „Conceptual metaphor theory“, str. 13

⁷³ Jelčić Čolakovac, Jasmina u svom radu tvrdi da su konceptualne metafore „kognitivni mehanizam koji je uobičajen svim govornicima, bez obzira na njihov materinji jezik“ (str. 198)

⁷⁴ Khalifehloo et al., str. 108

jer nam tako postaje lakše shvatiti obrasce i sheme misaonog procesa koji su bili karakteristični za određeno razdoblje i kulturu“⁷⁵, a isto vrijedi i danas.

2.3.2 ŠTO SU METAFORE, KAD IH I ZAŠTO KORISTIMO

Metafore su „toliko uobičajene da ih koristimo nesvjesno i automatski, a često ih i ne primjećujemo“⁷⁶. U tom smislu Lakoff i Johnson kažu sljedeće: „Ljudi misle da mogu savršeno komunicirati bez metafora. Mi smo zaključili upravo suprotno, da se metafora proteže kroz naš svakodnevni život, ne samo u jeziku, već i u mislima i djelima“⁷⁷. Isto tvrdi i Elif Arica Akkök, koja metafore definira ovako: „Prema kognitivnoj semantici metafora se ne smatra karakteristikom jezika, već karakteristikom misli“⁷⁸.

Riječ „metafora“ dolazi od grčke riječi *metaphora* koja svoj korijen pronalazi u riječi *metapherein*, što bi u prijevodu značilo *prebaciti*. Etimologija riječi da se iščitati i u samoj funkciji metafora, a prema Lakoffu i Johnsonu, to je „shvaćanje i doživljavanje jedne vrste stvari kroz neku drugu stvar“⁷⁹. U sličnom smjeru kreću se i ostali lingvisti, a među njima najviše se ističe Zoltán Kövecses koji u svom radu metaforu definira kao „shvaćanje jedne domene iskustva (koja je inače apstraktna) uz pomoć druge (koja je inače konkretna)“⁸⁰. Upravo su zbog ovakvog procesa konceptualne metafore u isto vrijeme i proces i produkt.⁸¹

Kövecses nudi još jednu definiciju konceptualne metafore koja glasi ovako: „(...) konceptualna metafora je sistematički set kontakata (mapiranja) između dvije domene iskustva“⁸². S istom se definicijom slaže i Antonio Barcelona, koji metaforu definira kao „kognitivni mehanizam preko kojeg se jedna iskustvena domena djelomično „mapira“, odnosno projicira na drugu iskustvenu domenu, tako da druga iskustvena domena bude razumljiva uz pomoć prve“⁸³.

Kövecses u razumijevanju metafora naglašava važnost kulture, tvrdeći da ona igra veliku ulogu u njihovom korištenju, odnosno u konceptualizaciji jer „korištenje određenog izraza s ciljem govorenja o određenom području iskustva je prirodno za govornike određenog jezika

⁷⁵ Prema Mehfooz et al., str. 52

⁷⁶ Vi Thong, Nguyen, str. 137

⁷⁷ Prema Larsen, Kalle, str. 9

⁷⁸ Arica Akkök, Elif, str. 302

⁷⁹ Prema Larsen, Kalle, str. 5

⁸⁰ Kövecses, Zoltán. „Conceptual metaphor theory“, str. 1, prijevod: Iva Mrđen

⁸¹ Usporedi s Larsen, Kalle, str. 4 – 5, Mehfooz et al., str. 50, Abdullah, Khalid Ali. „A Comparative Study of Conceptual Metaphors of Love in English and Kurdish“, str. 103, i Thu, Nguyen Thi Hong, str. 186–187

⁸² Kövecses, Zoltán. „Conceptual metaphor theory“, str. 1

⁸³ Prema Constantinou, Maria, str. 3 – 4; Usporedi s autoričinom definicijom u Constantinou, Maria, str. 4

zato što oni mogu naći konceptualnu vezu između izraza i područja iskustva⁸⁴. Autor također posebnu pažnju stavlja i na ljudsko tijelo i njegovu fiziologiju, za koje tvrdi da se radi o „alatu“ koji igra važnu ulogu u konceptualizaciji⁸⁵. S važnošću kulture u procesu konceptualizacije slažu se i Zitu Lv i Yining Zhang koje tvrde da je metafora „način na koji ljudi shvaćaju svijet te refleksija naše kulture“⁸⁶.

Upravo će postavka o vezi između kulture/ljudskog tijela i metafore imati važnost u kasnijim potpoglavljima, u kojima će se opisivati karakteristike metafora te u kasnijim poglavljima kada će se analizirati turske i hrvatske poslovice i frazeološki izrazi.

2.3.3 PODJELA METAFORA

Kako bismo u potpunosti razumjeli proces korištenja metafora, potrebno je upoznati se i s njihovom podjelom. Proučavajući radove mnogih lingvista moguće je zaključiti da postoji više podjela. Primjerice Christina Alm-Arvius metafore dijeli na interne i eksterne, pojašnjavajući da su eksterne one „koje se mogu analizirati i doslovno i figurativno“⁸⁷, no istovremeno i naglašavajući da se vrlo mali broj metafora može doslovno interpretirati⁸⁸. Doslovna interpretacija inače ovisi o situaciji u kojoj se govornik nalazi u zadanom trenutku, odnosno o kontekstu. Kao pravi primjer eksterne metafore autorica nudi englesku metaforu 'That is not my cup of tea'. Kad se ovaj izraz koristi kao figurativna metafora, govornik želi iskazati da nešto nije njegov stil ili da ga ne zanima previše. Međutim, isti izraz može se shvatiti i doslovno, npr. ako vodimo razgovor tijekom čajanke i netko nam pokaže na šalicu čaja koja ne pripada nama. U tom slučaju ovaj izraz shvatili bismo doslovno kao 'To nije moja šalica čaja'⁸⁹. Interne metafore pak Alm-Arvius definira kao one „koje se mogu analizirati samo figurativno“⁹⁰, ili kao „dominantna vrsta metafore gdje je figurativni status uporabe jasno očit iz kombinacije riječi u sintaktičkom nizu“⁹¹. Kao primjer autorica navodi izraz 'That man is a fox'. Prema autorici, ali i samim logičkim zaključkom, očito je da se ovaj izraz

⁸⁴ Kövecses, Zoltán. „Anger: Its language, conceptualization, and physiology in the light of cross-cultural evidence“, str. 182 – 183

⁸⁵ Kövecses, Zoltán. „Anger: Its language, conceptualization, and physiology in the light of cross-cultural evidence“, str. 182

⁸⁶ Lv, Zitu i Yining Zhang, str. 355

⁸⁷ Prema Larsen, Kalle, str. 4

⁸⁸ Prema Larsen, Kalle, str. 6 – 7

⁸⁹ Ovaj primjer nalazi se u Larsen, Kalle, str. 6

⁹⁰ Prema Larsen, Kalle, str. 4

⁹¹ Prema Larsen, Kalle, str. 6

nikako ne može shvatiti doslovno jer ljudsko biće nikad ne može biti lisica. Stoga izraz nosi samo figurativno značenje, a njegovim korištenjem određene karakteristike lisice prebacujemo na ljudsko biće (želimo reći da je ta osoba lukava, a ne da sliča na životinju)⁹².

Druga podjela metafora jest ona koju su osmislili Lakoff i Johnson, a to je podjela na strukturne, orijentacijske i ontološke (apstraktne) metafore. Strukturne metafore su one koje se koriste „kad je jedna misao metaforički strukturirana u pogledu na druge“⁹³. Odnosno, to su metafore u kojima se „cijela struktura izvora prebacuje (se) na ciljnu domenu“⁹⁴. Pravi primjer je konceptualna metafora TIME IS MOTION, odnosno VRIJEME JE KRETANJE. Druga vrsta metafora koju Lakoff i Johnson spominju su orijentacijske metafore, koje „daju koncept prostorne orijentacije“⁹⁵, odnosno, (njihova) izvorna domena prožima ciljnu domenu u određenom smjeru. Primjer ove vrste je metafora HAPPY IS UP, odnosno SREĆA JE GORE. Posljednja vrsta metafora koju spominju Lakoff i Johnson su ontološke metafore, koje Musferah Mehfooz, Syed Naeem Badshah i Hafiz Hifazatullah nazivaju i apstraktnim metaforama, jer one „ima(ju) kvalitetu predstaviti apstraktni koncept u smislu fizičkog entiteta“⁹⁶. U apstraktne koncepte spadaju emocije, misli, ideje i događaji. Ove vrste metafora su dosta limitirane jer sve ovisi o našem fizičkom iskustvu, međutim važne su „za shvaćanje događaja, radnji, aktivnosti i stanja“⁹⁷. Kao primjer za ovu vrstu može se navesti metafora LJUTNJA JE TOPLINA.

Zadnju podjelu metafora koju smatramo važnom navesti jest podjela Ba Tien Trana, koji metafore dijeli na univerzalne i lokalne. Univerzalne metafore su „generički univerzalne“⁹⁸ te se u ovu vrstu ubrajaju uglavnom one koje govore o emocijama ili ih objašnjavaju, s obzirom na to da su emocije ono što svi ljudi svijeta imaju zajedničko. Za lokalne metafore autor pak tvrdi da se ne radi toliko o metaforama koliko o „načinu na koji ih uključujemo u diskusiju“⁹⁹. Pod time misli na riječi koje mi kao korisnici metafora koristimo. Tako u ovu podjelu spadaju metafore vezane uz razne dijelove tijela koji mijenjaju svoju važnost ovisno o kulturi (npr. korištenje sastavnica 'srce' ili 'jetra' kad govorimo o ljutnji) te same riječi, koje baš poput

⁹² Prema Larsen, Kalle, str. 6

⁹³ Prema Mehfooz et al., str. 53

⁹⁴ Abdullah, Khalid Ali. „A Comparative Study of Conceptual Metaphors of Love in English and Kurdish“, str. 107

⁹⁵ Prema Abdullah, Khalid Ali. „A Comparative Study of Conceptual Metaphors of Love in English and Kurdish“, str. 108

⁹⁶ Mehfooz et al., str. 53

⁹⁷ Prema Abdullah, Khalid Ali. „A Comparative Study of Conceptual Metaphors of Love in English and Kurdish“, str. 108

⁹⁸ Tran, Ba Tien, str. 5

⁹⁹ Tran, Ba Tien, str. 5

dijelova tijela, ovise o kulturi određenog naroda (neke riječi imaju u jeziku određene kulture veću važnost negoli njihove bliskoznačnice u jeziku druge kulture).

2.3.4. PO KOJEM PRINCIPU FUNKCIONIRAJU METAFORE

Kao što je već ranije rečeno, metafora se danas više ne smatra samo stilskom figurom i dekorativnim jezičnim sredstvom, već i „moćnim alatom koji pomaže u organiziranju naših iskustava, utječući na koncepte, kao i na načine izražavanja i komunikacije“¹⁰⁰. Evdokiya N. Afanasieva i Raissa P. Ivanova navode da nam konceptualne metafore pomažu u „razumijevanju naših iskustava u smislu objekata i supstanci te nam omogućavaju da izdvojimo dijelove našeg iskustva i da ih tretiramo kao odvojene tvorevine ili supstance koje čine bazu za ontološke metafore“¹⁰¹. Drugim riječima, konceptualne metafore funkcioniraju po principu preuzimanja karakteristika određenih poznatih objekata, i to dosta selektivnim principom (ne prenose se sve karakteristike, već samo određene), ili kako to Dylan Glynn tvrdi, „konceptualne metafore ne predstavljaju blokove značenja koje transportiramo iz jedne domene u drugu“¹⁰², upravo suprotno, „one su rezultat kompleksnih 'mreža' povezanog značenja koje se mapira na druge 'mreže' kako bi se naglasila svojstva te druge 'mreže'/ciljne domene“¹⁰³.

Prije negoli spomenemo na koji način funkcionira to prenošenje potrebno je spomenuti sam proces kognitivne konstrukcije koji rezultira stvaranjem metafora, posebno kad je riječ o emocijama. Kövecses, govoreći o emocijama, objašnjava proces kognitivne konstrukcije koji je prema njemu univerzalan, odnosno vrijedi za sve ljude svijeta bez obzira na jezik kojim se služili. Kövecses navodi da proces kognitivne konstrukcije započinje s nekim događajem (nešto se događa nama). Primjerice, nakon nekog lošeg događaja u našem tijelu dolazi do pojave negativne emocije koju osoba pokušava kontrolirati, međutim to joj ne polazi za rukom. Nakon neuspjelog pokušaja kontroliranja emocije, inicijator te emocije nastrada (dolazi do verbalnog/fizičkog ispada prema osobi koja je inicirala događaj, itd.), ali zajedno s inicijatorom nastrada i osoba sama (čovjek koji osjeća tu emociju), odnosno fiziološke posljedice emocije izlaze na vidjelo.¹⁰⁴ U konkretnom slučaju osoba na taj način kognitivno spaja emociju s fizičkim stradavanjem, što se odražava u jeziku. Dakle, idiomatski izrazi i metafore tjelesno su motivirani jer su „izvor i cilj, odnosno veza među njima, bazirani na

¹⁰⁰ Prema Constantinou, Maria na str. 4

¹⁰¹ Afanasieva, Evdokiya N. i Raissa P. Ivanova, str. 1122

¹⁰² Glynn, Dylan, str. 542

¹⁰³ Glynn, Dylan, str. 542

¹⁰⁴ Kövecses, Zoltán. „Metaphor and emotion“ na str. 27

senzorno-motornom iskustvu svijeta“¹⁰⁵. Drugim riječima, „izvorna domena metafora je koncept koji izlazi iz senzorno motornog iskustva“¹⁰⁶.

Govoreći o principu funkcioniranja konceptualnih metafora potrebno je ponovno spomenuti Lakoffa i Johnsona koji u svom radu spominju 'iskustvene domene', a dijele ih na 'izvornu' i 'ciljnu', odnosno na 'izvor' i 'cilj'. O izvornoj i ciljnoj domeni govore i Kövecses, Veronika Szelid, Eszter Nucz, Olga Blanco-Carrion, Arica Akkök i Réka Szabó koji ih u svom istraživanju malo detaljnije definiraju: „(...) domena iskustva koju koristimo kako bismo shvatili drugu domenu (je) više fizička, nešto što smo direktno iskusili i nešto što je poznatije od domene koju želimo shvatiti (ona je više apstraktna, ne toliko direktno iskušana i manje je poznata)“¹⁰⁷.

Kako bismo dodatno pojasnili način na koji funkcioniraju iskustvene domene, ovdje navodimo primjer Kallea Larsena, „Taj čovjek je prava lija“. Larsen objašnjava da riječ *čovjek* u ovom slučaju predstavlja metaforički cilj koji dijeli neke karakteristike s metaforičkim izvorom, u ovom slučaju lisicom (životinjom) jer „kako bismo prenijeli karakteristike izvora na cilj, između izvora i cilja trebaju postojati neke sličnosti“¹⁰⁸. Kako autor objašnjava, u procesu prenošenja karakteristika s metaforičkog izvora na metaforički cilj ne prenose se sve karakteristike, već samo one odabrane¹⁰⁹. Isto ističu i Lakoff i Johnson, koji kažu da „sistematičnost koja dozvoljava shvaćanje jednog koncepta posredstvom drugoga također skriva neke druge aspekte određenog koncepta“¹¹⁰ te da „ciljna domena određuje teme kojima se treba baviti, a izvorna domena određuje na koji se način te teme konceptualiziraju“¹¹¹. Sagledavajući ranije spomenuti primjer, možemo zaključiti da kad se kaže da je netko „lija“, ne misli se da ta druga osoba ima rep ili šiljaste uši, već da je lukava. Dok je u ovom slučaju poprilično jednostavno odrediti koje se karakteristike žele prenijeti s izvora na cilj, ponekad to i nije tako. U tom slučaju glavnu ulogu igra sam kontekst.

Kad govorimo o izvoru i cilju, odnosno o izvornoj i ciljnoj domeni iskustva, treba spomenuti da je između dvije domene moguće stvoriti više mentalnih veza. Drugim riječima, više različitih izvora može se vezati na jedan cilj, a u isto vrijeme jedan izvor može imati više

¹⁰⁵ Kövecses, Zoltán. „A cognitive linguistic view of learning idioms in an FLT context“, str. 2

¹⁰⁶ Kövecses, Zoltán. „A cognitive linguistic view of learning idioms in an FLT context“, str. 2; Za usporedbu vidi Arica Akkök, Elif, str. 303

¹⁰⁷ Kövecses, Zoltán, Veronika Szelid, Eszter Nucz, Olga Blanco-Carrion, Elif Arica Akkök i Réka Szabó, str. 341; za usporedbu vidi Larsen Kalle, str. 6 i Tran, Ba Tien, str. 3

¹⁰⁸ Larsen, Kalle, str. 10

¹⁰⁹ Larsen, Kalle, str. 6

¹¹⁰ Prema Climent, Salvador i Marta Coll-Florit, str. 471

¹¹¹ Prema Climent, Salvador i Marta Coll-Florit, str. 483

različitih ciljeva. Ovoj problematici/karakteristici konceptualnih metafora posebnu pažnju posvećuje Kövecses, koji kaže: „Kad god apliciramo novu izvornu domenu na određeni cilj, vidimo ciljnu domenu drukčije nego li smo je vidjeli prije“¹¹². Kako bi potvrdio ovu svoju opservaciju, Kövecses koristi dva primjera, odnosno dvije konceptualne metafore – LIFE IS A JOURNEY i LIFE IS A THEATRE PLAY (ŽIVOT JE PUT i ŽIVOT JE KAZALIŠNA PREDSTAVA). Prema autoru, ove dvije konceptualne metafore neće proizvesti iste mentalne slike niti će im shvaćanje biti isto.

S obzirom na to da izvorna domena igra veliku ulogu u objašnjavanju metaforičkog cilja koji je apstraktan, a samim time i u metaforizaciji, valjalo bi je malo detaljnije objasniti.

Valentina Apresjan za metafore o emocijama kaže da one imaju istu osnovnu strukturu – sve one „povezuju određeno psihološko stanje (emociju) s određenim fiziološkim stanjem (fizičkim osjećajem) ili s nekim drugim materijalnim fenomenom“¹¹³. Upravo zbog ove činjenice Apresjan dijeli izvornu domenu u tri skupine. U prvu autorica smješta takozvane „fiziološke metafore“, u koje spadaju one čiju izvornu domenu formiraju manifestacije različitih emocija. Odnosno, kako bi se određena metafora smatrala metaforom fiziološkog tipa ona mora ispunjavati određene kriterije, a prema autorici oni uključuju „brze i nekontrolirane fiziološke reakcije ili stanja koja traju kratki vremenski period“¹¹⁴ (kao primjer autorica nudi izraz 'tresti se od straha'); „reakcije koje su vidljive, a nekad čak i predvidljive od strane promatrača“¹¹⁵ (npr. zarumenjeti se ili tresti se); te „reakcije koje su specifične za određenu emociju“ (npr. zarumenjeti se od srama, plakati od tuge)¹¹⁶. Kako autorica nastavlja, „u ovom tipu metafora o emocijama, mapiranje je uvjetovano fiziološki, odnosno metafore se baziraju na određenim fiziološkim sličnostima“¹¹⁷. Kao pravi primjer ove vrste konceptualne metafore, Apresjan u nastavku nudi metaforu STRAH JE HLADNO jer, kako tvrdi, „čovjek jednako reagira na strah kao što bi reagirao i da mu je hladno (trese se, djelomično je paraliziran, blijed u licu)“¹¹⁸. Osim što govori o kognitivnim karakteristikama metafora ovog tipa, autorica se također osvrće i na njihova lingvistička svojstva. Tako tvrdi da se velik broj ovih metafora u različitim jezicima izražava sličnim izrazima¹¹⁹, a glavni razlog tomu je što se

¹¹² Kövecses, Zoltán. „Conceptual metaphor theory“, str. 17; za usporedbu vidi Aksan, Yeşim i Mustafa Aksan, str. 285 – 286

¹¹³ Apresjan, Valentina, str. 180

¹¹⁴ Apresjan, Valentina, str. 180

¹¹⁵ Apresjan, Valentina, str. 180

¹¹⁶ Apresjan, Valentina, str. 180 – 181

¹¹⁷ Apresjan, Valentina, str. 181

¹¹⁸ Apresjan, Valentina, str. 181

¹¹⁹ Apresjan, Valentina, str. 183

„baziraju (se) na vezama koje su često jednake u različitim kulturama“¹²⁰. Drugim riječima, fiziološke reakcije na određene emocije su jednake, bez obzira kojim jezikom ljudi govorili ili iz koje kulture dolazili. U drugu skupinu izvorne domene autorica smješta takozvane „metafore kulturnog tipa“. Ova skupina sadrži „metaforične izraze formirane kulturološkim mapiranjem“¹²¹, odnosno „stvari u izvornoj domeni povezane su sa stvarima u ciljnoj domeni na bazi kulturno specifičnih sklonosti“¹²². Kad govori o korištenju ovih vrsta metafora u izražavanju emocija Apresjan tvrdi da „metaforičke paralele između stvari u izvornoj i stvari u ciljnoj domeni ovdje nisu limitirane samo na jednu emociju“¹²³, već one „mogu izražavati više emocija jer se ne baziraju na simptomima/utjecajima emocija, već na kulturološkim asocijacijama“¹²⁴. Iako autorica tvrdi da je teško dati potpun sadržaj od kojih se ove vrste metafora inače sastoje, s obzirom na to da se iste razlikuju od kulture do kulture, u ovu skupinu smješta izraze koji u sebi sadrže razne doživljaje, boje, razne intenzitete svijetla, odnosno tame, itd. Opisujući sam proces metaforizacije ovog tipa metafora, Apresjan tvrdi da je „mapiranje između izvorne domene i ciljne domene određeno (je) kulturološkim faktorima“¹²⁵, odnosno pojavnosti u ciljnoj domeni (emocije) povezane su sa stvarima u izvornoj domeni s kojima dijele određene kulturološke konotacije“¹²⁶. Kao primjere ove vrste metafora autorica nudi konceptualne metafore SREĆA JE SVIJETLO i LJUTNJA JE TAMA, koje su dosta raširene u jezicima diljem svijeta. Kad govori o lingvističkim svojstvima ovog tipa metafora, autorica tvrdi da one „najbolje odražavaju mentalitet svojstven za svaki jezik“¹²⁷ te dodaje da kod ove vrste metafora, za razliku od prijašnjeg tipa, postoje međujezične razlike, s obzirom na to da njihovo značenje i korištenje ovisi o kulturi određenog naroda. Što se tiče samih veza između izvorne i ciljne domene u ovoj skupini metafora, one su jako slabe zato što se „mapiranje vrši arbitrarno i subjektivno“¹²⁸. Posljednja skupina izvornih domena koju Apresjan spominje su takozvane „kognitivne metafore“. Kod ovog tipa „stvar u izvornoj i stvar u ciljnoj domeni imaju zajedničku semantičku komponentu“¹²⁹ kao što su to na primjer tuga i smrt. Prema Apresjan, oba termina upućuju na to da se radi o nečem lošem, odnosno upućuju na nešto što nas je emocionalno pogodilo. Objašnjavajući vezu između izvora i cilja u

¹²⁰ Apresjan, Valentina, str. 183

¹²¹ Apresjan, Valentina, str. 183 – 184

¹²² Apresjan, Valentina, str. 184

¹²³ Apresjan, Valentina, str. 184

¹²⁴ Apresjan, Valentina, str. 184

¹²⁵ Apresjan, Valentina, str. 184

¹²⁶ Apresjan, Valentina, str. 184

¹²⁷ Apresjan, Valentina, str. 184

¹²⁸ Apresjan, Valentina, str. 188

¹²⁹ Apresjan, Valentina, str. 189

ovoj skupini metafora, autorica tvrdi da je „pojavnost iz ciljne domene povezana (je) s onom iz izvorne domene ovisno o njihovoj kognitivnoj naklonosti“¹³⁰. Kad govori o samom mapiranju, autorica navodi da ono „dolazi prirodno i objektivno je, a ne subjektivno kao kod kulturoloških metafora“¹³¹ te dodaje da kod ovih metafora „emocija može biti mapirana na ciljnu domenu na više načina te da jedan izraz iz izvorne domene može biti mapiran na više različitih emocija“¹³². I metafore ovog tipa mogu biti međujezične, ali i ne moraju, međutim bez obzira na to, one su „razumljive (su) i govornicima koji nemaju jednake kognitivne metafore u svom jeziku“¹³³ jer se baziraju „na kognitivnim konotacijama koje dijele različiti jezici“¹³⁴.

2.3.5. KARAKTERISTIKE METAFORA

Jezični odraz konceptualne metafore može sačinjavati samo jedna riječ ili njih više, a ponekad čak i čitave rečenice¹³⁵. Lakoff i Kövecses tvrde da konceptualne metafore mogu biti „produktivne u leksičkom smislu“¹³⁶, odnosno da se mogu sastojati od velikog broja riječi koje se međusobno spajaju na raznorazne načine, što se podudara s već ranije spomenutim da metafore u govoru i pismu pronalazimo u obliku kratkih izraza, ali i dugih rečenica. Osim ove karakteristike, Lakoff i Kövecses također navode i to da su „riječi u metaforičnim izrazima (su) fiksne“¹³⁷, tj. ne možemo ih micati ili zamjenjivati s nekim drugim riječima.

Što se tiče sadržajnog aspekta metafora, Andrew Goatly navodi da „metafora ne zahtijeva samo jezični i kognitivni (psihološki) pristup, već i društveni“¹³⁸. Drugim riječima, za njihovo razumijevanje potrebno nam je znanje o jeziku (kako bismo shvatili riječi koje su iskorištene), trebamo biti svjesni psihološke strane metafora (koncepta koje one stvaraju u našem umu) te također moramo biti upoznati s kulturom određenog naroda. Afanasieva i Ivanova¹³⁹ te Jonathan Charteris-Black ističu da i religija ima jako velik utjecaj u stvaranju i razvoju koncepta te da je metafora „prirodni jezik kroz koji vjera progovara/širi se“¹⁴⁰. Kad govori o nastanku metafora, odnosno o njihovom sadržaju, Kövecses napominje da „metafore nastaju

¹³⁰ Apresjan, Valentina, str. 189

¹³¹ Apresjan, Valentina, str. 190

¹³² Apresjan, Valentina, str. 190

¹³³ Apresjan, Valentina, str. 193

¹³⁴ Apresjan, Valentina, str. 194

¹³⁵ Prema Mehfooz et al., na str. 52

¹³⁶ Lakoff, George i Zoltán Kövecses, str. 198

¹³⁷ Lakoff, George i Zoltán Kövecses, str. 198

¹³⁸ Prema Mehfooz et al., str. 52

¹³⁹ Afanasieva, Evdokiya N. i Raissa P. Ivanova, str. 1128; za usporedbu vidi Prema Aksan, Yeşim i Mustafa Aksan, str. 297

¹⁴⁰ Charterisa-Blacka u svojoj analizi citira Neary, Clara na str. 316

na temelju univerzalnog, kulturološkog, i kontekstualnog¹⁴¹. Drugim riječima, sve vrste iskustava igraju važnu ulogu u nastanku i razumijevanju metafora.

Mnogi autori ističu univerzalnost metafora. Omazić, primjerice, to objašnjava na sljedeći način:

„Konceptualna metafora kao univerzalan mehanizam mišljenja uvjetuje određen ustaljen način mišljenja o svijetu, taj obrazac motivira nastanak određenog jezičnog izraza, koji – ako ga šira jezična zajednica prepozna i prihvati, što se obično u frazeologiji zove konvencionalizacijom i događa se češće na temelju ustaljenih konceptualnih metafora nego kod onih potpuno novih i kreativnih – učestalom uporabom postaje dio frazeološkog blaga pojedinog jezika. S obzirom na to da je takav način mišljenja univerzalan, slični se obrasci repliciraju u različitim jezicima i zbog toga imamo vrlo srodne frazeme u nesrodnim jezicima.“¹⁴²

Istovremeno svi lingvisti koji se bave proučavanjem metafora ističu i njihovu subjektivnost, odnosno njihov nacionalni (lokalni) karakter. Tako Kövecses kaže da je „svaka od kultura razvila (je) svoje različite koncepte koji su dominantni (...) i koji se koriste među članovima te kulture u interpretaciji emocionalnih iskustava“¹⁴³. Odnosno, svaki jezik ima i sebi svojstvene metafore, ovisno o kulturi naroda koji se tim jezikom služi. Slično navodi i Tran koji za metafore kaže da nisu arbitrarne, već su „ukorijenjene (su) u tjelesnom i svakodnevnom iskustvu i znanju“¹⁴⁴ te da „iako to 'utjelovljeno' iskustvo može biti univerzalno, s obzirom na to da svi imamo slične biološke mehanizme, shvaćanje svijeta oko nas može se razlikovati od kulture do kulture“¹⁴⁵. Kako bi dokazao postojanje ove istovremene univerzalnosti i lokalnosti, Tran za primjer daje metafore emocija navodeći da „svi na svijetu osjećaju emocije, ali ih drukčije proživljavamo i dijelimo sa svijetom“¹⁴⁶, što ilustrira metaforama za emociju ljutnje u engleskom i vijetnamskom jeziku. Kako autor tvrdi, dok u engleskom jeziku metafore odražavaju doživljaj ljutnje kao burne reakcije, u vijetnamskome su odraz posljedice suzdržavanja od izljeva te emocije (npr. metafore o natečenim jetrima). Kao glavni razlog ovih dvojnih karakteristika, autor navodi društvene razlike: vijetnamsko društvo je puno povezanije od zapadnjačkih društava s obzirom na to da dosta ovise jedni o drugima, zbog čega izljevi ljutnje nisu prihvatljivi (nekada je potrebno 'pregristi jezik' kako bi se

¹⁴¹ Kövecses, Zoltán. „Conceptual Metaphor Theory“, str. 19

¹⁴² Omazić, Marija, str. 30; Za usporedbu vidi Jelčić Čolakovac, Jasmina, str. 198 i Kövecses, Zoltán. „Conceptual Metaphor Theory“, str. 19

¹⁴³ Kövecses, Zoltán. „The Concept of Anger: Universal or Culture Specific?“, str. 167; Za usporedbu vidi Jelčić Čolakovac, Jasmina, str. 203

¹⁴⁴ Tran, Ba Tien, str. 76

¹⁴⁵ Tran, Ba Tien, str. 76

¹⁴⁶ Tran, Ba tien, str. 80

sačuvao mir u zajednici). Osim Trana, Mustafa Aksan također naglašava važnost kulture određenog naroda napominjući da su „mnoga međukulturalna proučavanja emocija došla (su) do zaključka da se emocije konceptualiziraju drukčije u kolektivističkim i individualističkim kulturama“¹⁴⁷. Autor spominje razliku između konceptualizacije emocija u Zapadnjačkoj i Istočnjačkoj kulturi dajući za primjer emociju ljutnje: europski jezici „temelj metafora ljutnje nalaze u srednjovjekovnoj humoralnoj teoriji“¹⁴⁸, dok se kineske metafore ljutnje „temelje na staroj kineskoj medicini“¹⁴⁹. Govoreći o konceptualizaciji emocija u raznim kulturama, autor nastavlja: „u kolektivističkim kulturama emocije se smatraju interpersonalnim i kontekstualiziranim, a u individualističkim kulturama one se smatraju intrapersonalnim i subjektivnim“¹⁵⁰. Kao primjer kulturološke razlike emocija Lv i Zhang navode međujezično utvrđenu konceptualnu metaforu LOVE IS PLANT/LJUBAV JE BILJKA koja se neće izražavati jednako u svim dijelovima svijeta. Naime, ona postoji i u engleskom i u kineskom jeziku, međutim primjeri za nju se razlikuju: u engleskome se za iskazivanje ljubavi najčešće koristi cvijet ruže, dok se u kineskome koristi biljka graha¹⁵¹. Drugim riječima, „konceptualizacije metafora iste su u oba jezika, ali svaki jezik ima svoje preference koje se međusobno razlikuju (uloga kulture)“¹⁵².

2.3.6. KRITIKE I NEDOSTATCI TEORIJE KONCEPTUALNE METAFORE

Usprkos velikim koristima koje nam teorija konceptualne metafore pruža u shvaćanju poimanja apstraktnih iskustava, određeni broj lingvista smatra da ona ima i nedostatke. Neki od njih idu toliko daleku da je čak i odbijaju, odnosno ne smatraju je važećom. Razlozi su raznoliki, a ovdje navodimo samo najistaknutije.

G. L. Murphy se, na primjer, ne slaže s Lakoffovom i Johnsonovom teorijom zbog njihove definicije o nastajanju metafora prema kojoj „metafore nastaju iz sličnosti s već postojećim konceptualnim strukturama“¹⁵³. Murphy, kao i velik broj drugih lingvista, propitkuje ovu definiciju jer tvrdi da bi se „onda (bi se) sve karakteristike jednog koncepta mogle pripisati

¹⁴⁷ Aksan, Mustafa. „The Container Metaphor in Turkish Expressions of Anger“, str. 15

¹⁴⁸ Aksan, Mustafa. „The Container Metaphor in Turkish Expressions of Anger“, str. 19; za usporedbu vidi Lv, Zitu i Yining Zhang, str. 355 – 356; Ngo Dinh Phuong i Nguyen Thi Kim Ang (cijeli rad) i Prema Khalifehloo et al., str. 109

¹⁴⁹ Aksan, Mustafa. „The Container Metaphor in Turkish Expressions of Anger“, str. 19

¹⁵⁰ Aksan, Mustafa. „The Container Metaphor in Turkish Expressions of Anger“, str. 15

¹⁵¹ Ovaj primjer moguće je pronaći u Lv, Zitu i Yining Zhang na str. 357

¹⁵² Lv, Zitu i Yining Zhang, str. 356

¹⁵³ Prema Jelčić Čolakovac, Jasmina, str. 202

drugom konceptu, iako nemaju nekog smisla¹⁵⁴. Pokraj ovoga Murphy nudi još jedan razlog zašto teorija ne bi trebala biti važeća: „postoji više domena koje se mogu usporediti s jednim konceptom“¹⁵⁵. Drugim riječima, jedan koncept uspoređuje se s velikim brojem već postojećih, jasno definiranih domena čije se karakteristike onda uzimaju proizvoljno. Sličnu kritiku nudi i Nguyen Vi Thong koji tvrdi da, usprkos 'jasno' definiranim pravilima teorije, „oni koji je koriste i dalje moraju analizirati metafore intuitivno“¹⁵⁶.

Omazić se pak u svojoj kritici okreće nedostatku kulturnog konteksta te kaže: „Velik je broj radova doveo u pitanje neke postavke teorije konceptualne metafore i podvrgao ih testu univerzalnosti u različitim jezicima i kulturama. Kritike se odnose na prenatlaženost fiziološke osnove konceptualne metafore i nedovoljno uvažavanje specifičnih kulturoloških implikacija“¹⁵⁷. Autorica, pozivajući se na D. Dobrovolskija i E. Piirainen nastavlja „ (...) sama teorija konceptualne metafore ne ostavlja dovoljno prostora relevantnim kulturološkim elementima koji oblikuju konceptualne sustave različitih jezika i kultura“¹⁵⁸. Međutim, baš poput većine lingvista, Omazić svoju analizu završava s pozitivnim stavom prema samoj teoriji naglašavajući da „konceptualna metafora i metonimija predstavljaju značenjsko motivacijsko ali i interpretativno ishodište za nastanak i razumijevanje većine figurativne frazeološke građe“¹⁵⁹.

3. VATRA

U prethodnom poglavlju detaljno je objašnjena teorijska podloga ovog rada. Ponuđene su definicije za frazeme, frazeologiju, poslovice i konceptualnu metaforu te su detaljno predstavljene karakteristike tih pojmova, kao i način njihovog funkcioniranja. U ovom poglavlju, pažnja će biti posvećena pojmu vatre te će se uz pomoć radova mnogih lingvista, antropologa i etnologa pokušati utvrditi njezina važnost u našem shvaćanju svijeta, a posebno naših emocija u kojima konceptualne metafore povezane s pojmom vatre igraju veliku ulogu.

¹⁵⁴ Prema Jelčić Čolakovac, Jasmina, str. 202

¹⁵⁵ Prema Jelčić Čolakovac, Jasmina, str. 202

¹⁵⁶ Vi Thong, Nguyen, str. 4

¹⁵⁷ Omazić, Marija, str. 38

¹⁵⁸ Omazić, Marija, str. 38

¹⁵⁹ Omazić, Marija, str. 38 – 39

3.1. PRVI SUSRET S VATROM

Kad govori o vatri, američki arheolog J. A. J. Gowlett navodi da je čak i Darwin smatrao vatru najvećim ljudskim otkrićem (odmah poslije jezika) te da isto mišljenje dijeli i velik broj arheologa i antropologa koji vatru smatraju tehnološkim otkrićem. Međutim, usprkos tomu što se autor slaže s tehnološkom važnošću vatre s obzirom na to da je ona „imala glavnu ulogu u razvoju svih modernih tehnologija (keramika, metalurgija, nuklearna industrija)“¹⁶⁰, on također tvrdi da vatra nije tehnološko otkriće jer su „prvi ljudi vidjeli (su) vatru puno prije nego li su ju sami 'izumili“¹⁶¹ i jer je „vatra (je) nastala udarom groma, izljevom vulkana (...)“¹⁶². Autor ističe da je vatra, osim što je uvelike utjecala na okoliš, imala i veliku ulogu u opstanku i društvenom životu ljudi: „vatra je postala važna za ljude zbog kuhanja hrane, pružanja topline i zaštite, a ponad svega davala im je (ljudima) osjećaj kontrole (...) nudila i pristup resursima“¹⁶³ jer bi poharala sve pred sobom, a iza nje bi ostali „spaljeni glodavci, gušteri, i ostale životinje te ptičja jaja“¹⁶⁴, koje su prvi ljudi koristili u svojoj borbi za preživljavanje. Kao podršku ovoj svojoj teoriji o prvim ljudima, autor koristi primjere iz životinjskog svijeta navodeći slučaj leoparda koji čekaju u zasjedi kako bi ulovili druge životinje koje bježe od vatre. Upravo su ovi „spaljeni resursi“ igrali veliku ulogu u „izumljivanju“ vatre: ljudi su nakon nekog vremena i sami svojevolumno počeli paliti vatru i koristiti je za vlastite potrebe, među kojima se najviše ističe kuhanje hrane. Kao glavni razlog početka kuhanja hrane Gowlett navodi geografski smještaj ljudi. Naime, velik broj ljudi živio je izvan prašuma te im samim time voće nije moglo poslužiti kao glavni izvor hrane, već su bili prisiljeni pouzdati se u vlastite vještine. Tako su prvi ljudi počeli loviti životinje i iskopavati razno korijenje koje se pokazalo pretvrdim za žvakanje, što je naposljetku rezultiralo „pripitomljavanjem“ vatre. Prvi ljudi počeli su paliti vatru kako bi mogli skuhati ili ispeći svoju hranu, čime se olakšavala probava¹⁶⁵. O društvenoj važnosti vatre govori i izjava poznatog antropologa Claude Levi-Straussa koji kaže da „mnoge kulture imaju mitove o vatri“¹⁶⁶ jer „vatra je dodirna točka između kulture i prirode“¹⁶⁷.

¹⁶⁰ Gowlett, J.A.J., str. 1

¹⁶¹ Gowlett, J.A.J., str. 1

¹⁶² Gowlett, J.A.J., str. 1

¹⁶³ Gowlett, J.A.J., str. 2

¹⁶⁴ Gowlett, J.A.J., str. 2

¹⁶⁵ Gowlett, J.A.J. na str. 3

¹⁶⁶ Prema Kosman, Admiel, str. 20

¹⁶⁷ Kosman, Admiel, str. 20

3.2. VATRA I RELIGIJA

Upravo je zbog velikog značaja vatra vrlo brzo našla svoj put u religiju. Prema Gowlettu „vatra je imala direktne i indirektne utjecaje na ljudsku psihu“¹⁶⁸ što se da iščitati „u religiji, ritualima, i ceremonijama te u mnogim sveprisutnim mitovima o vatri i o njezinom porijeklu“¹⁶⁹. Tako velik broj kultura i religija priča o nastanku vatre i o njezinom značaju, a neke kulture štiju samu pojavu vatre te ju smatraju početkom civilizacije. Primjerice, u grčkoj mitologiji prisutan je mit o Prometeju, a slične priče moguće je naći i u mnogim „primitivnim“ kulturama. Kad govore o razlozima iza ovih priča, analitičari tvrde da je njihova glavna zadaća, osim dijeljenja vlastite kulturološke povijesti, bila i podučiti ljude, a posebno djecu, razlici između opasnih i bezopasnih stvari u prirodi (u primitivnim kulturama dobre životinje poklanjaju vatru, a one opasne ju ne žele).

Kad govorimo o prisutnosti vatre u svjetski raširenim religijama, valja reći da je ona dosta dualno definirana. Tako se u svim trima monoteističkim religijama vatra smatra simbolom i dobroga i lošega (zla). Kako navodi Barbara A. Weightman, vatra „svijetli u raj i gori u paklu“¹⁷⁰, odnosno, radi se o „fenomenu koji odlučuje attribute dobrog i lošeg“¹⁷¹. Andrew Simsky pak kaže da su „i Bog i vatra (su) dobri, ali oboje nameću određene zabrane i mogu kazniti osobu ako se one ne ispoštuju“¹⁷². Razlog ove dualnosti u poimanju vatre nesumnjivo su njezine karakteristike, koje Admiel Kosman, pjesnik i profesor Talmuda, sažima ovako: „(...) s jedne strane vatra je kaotična, razarajuća i zastrašiva sila prirode, a s druge strane radi se o izvoru topline i intimnog zadovoljstva“¹⁷³. Zbog ove prirode vatre, autor istu dijeli na 'divlju' i 'pripitomljenu': 'divlja' potječe iz „vanjskog“ svijeta te je ona „nekontroliran i prijeteći element“¹⁷⁴, odnosno „drakonski entitet koji 'zaražava' sve sa svojim lošim namjerama; svemu daje svoje amorfne karakteristike kaosa i gubitka oblika“¹⁷⁵, a 'pripitomljena' vatra „simbolizira raj zaogrnut topline“¹⁷⁶; radi se o „simbolu topline i ljubavi koji se često identificira sa ženom“¹⁷⁷ upravo zbog mjesta koje zauzima u kulturi. Prema Kosmanu „pripitomljenu vatru najčešće nalazimo u domu, na ognjištu, u svjetlosti

¹⁶⁸ Gowlett, J.A.J., str. 7

¹⁶⁹ Gowlett, J.A.J., str. 7

¹⁷⁰ Weightman, Barbara A., str. 66

¹⁷¹ Weightman, Barbara A., str. 66

¹⁷² Simsky, Andrew, str. 47

¹⁷³ Kosman, Admiel, str. 20

¹⁷⁴ Kosman, Admiel, str. 20

¹⁷⁵ Kosman, Admiel, str. 20

¹⁷⁶ Kosman, Admiel, str. 20

¹⁷⁷ Kosman, Admiel, str. 20

svijeće; a ona predstavlja samo ljubav, toplinu te brigu za ukućane i goste“¹⁷⁸. Za razliku od divlje vatre, pripitomljena vatra „stvora oblik i prekriva stvari s nečim ugodnim“¹⁷⁹ (npr. prilikom kuhanja hrane ili izrade oruža). Mnoge religije prisvojile su upravo ovaj oblik vatre jer je ona koja gori na ognjištu „simbol hrama“¹⁸⁰, a svećenici/redovnici/redovnice/svećenice zaduženi su za njezino čuvanje. Autor također navodi da je „s vremenom stvorena veza između vatre i božanske prisutnosti u hramu (...) ako se vatra ugasila, zajednica je razočarala Boga/boga, koji ih je zbog toga i napustio, odnosno, više nisu bili pod njegovom zaštitom“¹⁸¹. Slične navode pronalazimo i kod Simskog koji, govoreći o Bogu, istog poistovjećuje s vatrom: „vatra (se) ponekad prikazuje kao Božji bijes, a nekad se i sam Bog prikazuje kao vatra“¹⁸². Primjere uključivanja vatre u vjerske rituale moguće je naći u Bibliji, ali i u zoroastrizmu te kod starih Rimljana i Grka (štovanje božice Veste).¹⁸³

Ipak, prema zapisima mnogih autora vidljivo je da se i divlja vatra koristila u religijske svrhe (u pozitivnom smislu). Kosman kaže da je jedan od najrasprostranjenijih načina korištenja vatre bilo u svrhu pročišćavanja, a slično navodi i Simsky govoreći da je „glavna funkcija vatre u Bibliji paljenje grijeha“¹⁸⁴. Tako su se u ranijim razdobljima često prinosile žrtve paljenice Bogu u svrhu očišćenja od grijeha, a „ponekad je i samo krštenje uključivalo vatru“¹⁸⁵. Autor dodaje da se u nekim kulturama, prilikom krštenja, ljude žigosalo vatrom iza uha, te da su nekoć djeca bila okružena vatrom prilikom ceremonije krštenja.

3.3. VATRA I DRUŠTVO

Osim što vatra igra veliku ulogu u mnogim religijama svijeta, ona je važna i iz društvene perspektive. Tako je kroz stoljeća moguće pronaći razne primjere korištenja vatre bilo u političke bilo u razne druge društvene svrhe. Kad govorimo o korištenju vatre u političke svrhe, važno je spomenuti antičko razdoblje. U online enciklopediji Encyclopedia.com, pod rubrikom „Fire, Use and Symbolism Of“ stoji da su još „Spartanci nosili vatru s ognjišta u

¹⁷⁸ Kosman, Admiel, str. 20

¹⁷⁹ Kosman, Admiel, str. 20

¹⁸⁰ Kosman, Admiel, str. 20

¹⁸¹ Kosman, Admiel, str. 20

¹⁸² Simsky, Andrew, str. 46

¹⁸³ Encyclopedia.com – Fire, Use And Symbolism Of

¹⁸⁴ Simsky, Andrew, str. 46

¹⁸⁵ Kosman, Admiel, str. 21

bojne pohode¹⁸⁶. Vjerojatno je glavni razlog ovakve prakse kod Spartanaca upravo ranije spomenuta religijska svrha, odnosno vjera u božicu Vespu, s obzirom na to da se u enciklopediji ne spominje sam razlog ovakve prakse. Međutim, ako uzmemo u obzir da je među građanima antičkog svijeta bila raširena vjera u dobroćudnu moć vatre, ne čudi da je ista mogla biti nošena iz doma/palače, a u isto vrijeme i posebno čuvana kako bi ratnicima donijela sreću na bojištu. Još jedna politička svrha vatre koja se spominje u Enciklopediji potječe iz razdoblja Staroga Rima. Kako stoji u Enciklopediji, „od dinastije Antonina vatra se pali pred carem, vjerojatno kako bi mu se ukazala čast i poštovanje“¹⁸⁷. Iako niti jedan od ovih razloga ne može biti sa sigurnošću dokazan, sama prisutnost ovakvih rituala dovoljan je pokazatelj velike važnosti vatre u društvenom životu ljudi.

Vatra se koristila te se u nekim kulturama još uvijek koristi, i iz raznih drugih razloga. Kako neki ranije spomenuti autori tvrde, vatra ima sposobnost pročišćavanja, te se upravo zbog toga u mnogim kulturama diljem svijeta „practicira(o) (se) hod preko vatre“¹⁸⁸. Glavni razlog ove prakse (bilo) je „čišćenje tijela od svega nečistog“¹⁸⁹. Prema Gastonu Bachelardu „vatra pročišćava zato što čisti od neugodnih mirisa (...) vatra također čisti/pročišćava zato što odvaja tvari i uništava materijalne nečistoće“¹⁹⁰. Iz ovog razloga korištenje vatre u slične svrhe prisutno je i danas. Autor navodi da 'agrikulturalna vatra' „čisti zemlju od korova i obogaćuje ju“¹⁹¹, a o sličnoj praksi govori i Oliver Costello, član jednog aboridžinskog plemena zadužen za obrazovanje ostalih članova plemena o važnostima vatre. Costello objašnjava proces „pročišćavanja zemlje“¹⁹² prakticiranjem „spaljivanja teritorija“¹⁹³, a osim u ove svrhe, vatra se u Costellovom plemenu „koristi u ceremoniji dobrodošlice i čišćenja“¹⁹⁴. Osim u aboridžinskoj kulturi, vatra je važna i mnogim indijanskim plemenima. Tako u Good Medicine Bundlu stoji da su indijanski narodi konstantno mijenjali prostor, odnosno da su se konstantno selili, a glavni razlog tomu bila je plodnost zemlje. Plemena bi zapalila prostor koji su prethodno naseljavali kako bi zemlju učinili plodnijom i prohodnijom te bi se preselili i ponovno se vratili nakon što su bili u potpunosti sigurni da je vatra ostvarila željeni rezultat. Osim u ove svrhe, indijanski narodi koristili su vatru i u ratovima kao način zaštite od neprijatelja.

¹⁸⁶ Encyclopedia.com – Fire, Use And Symbolism Of

¹⁸⁷ Encyclopedia.com – Fire, Use And Symbolism Of

¹⁸⁸ Encyclopedia.com – Fire, Use And Symbolism Of

¹⁸⁹ Encyclopedia.com – Fire, Use And Symbolism Of

¹⁹⁰ Bachelard, Gaston, str. 103

¹⁹¹ Bachelard, Gaston, str. 103

¹⁹² Costello, Oliver, str. 5

¹⁹³ Costello, Oliver, str. 5

¹⁹⁴ Costello, Oliver, str. 5

Vatra se također stoljećima poistovjećivala i s plodnošću. U mnogim kulturama i dan danas postoje razni rituali koji se prakticiraju u svrhu pospješivanja plodnosti. Primjerice, Bachelard opisuje ritual preskakanja vatre u Irskoj, vođenje sterilne stoke preko gorućeg ugljena i stavljanje gorućeg ugljena u usta¹⁹⁵. Kako autor tvrdi, mnogi ovi rituali se i danas prakticiraju za pospješivanje plodnosti, a vjeruje se i da neki od ovih rituala donose sreću u pronalasku bračnog partnera.

3.4. VATRA I JEZIK

S obzirom na ranije spomenute karakteristike i načine upotrebe vatre, ne treba čuditi da su ljudi brzo postali svjesni njezine važnosti te da je ona brzo našla svoj put i u jezik. Vatra se vrlo rano počela poistovjećivati s nekim drugim, apstraktnijim pojavnostima. Počela je zauzimati svoje mjesto u raznim poslovicama ili frazemima čija je funkcija bila podučiti ljude nečemu. Afanasieva i Ivanova za vatru kažu da se radi o „ključnom konceptu svake kulture“¹⁹⁶ koji se od davnih vremena koristi za preživljavanje. Kad govore o pojavljivanju pojma vatre u jeziku, autorice se osvrću na ranije spomenuto metaforičko značenje riječi koje označuju vatru (značenje koje se povezuje uz religiju) te tvrde da se vatra vrlo često povezuje s konceptom pakla¹⁹⁷. Osim toga, autorice navode da „vatra ima ljudske karakteristike“¹⁹⁸, odnosno da je personificirana jer je u jeziku¹⁹⁹ moguće pronaći primjere u kojima se vatra opisuje kao živi entitet koji „guta, mete, pleše, ubija, umire, divlja, riče, itd.“²⁰⁰. Osim što uspoređuju vatru sa živim bićem, autorice također tvrde da se vatra može usporediti i s osjećajem boli, ali i s osjećajem ugone. Koristeći primjere iz engleskog jezika, vatru uspoređuju i s pojmovima kao što su opasnost, rat, moć, objekt koji stoji, objekt koji se kreće, nešto teško, itd.²⁰¹ Charteris-Black ističe da je „vatra (je) bogata izvorna domena s nizom različitih i često zahtjevnih karakteristika na koje se pozivamo kako bismo strukturirali naše razmišljanje o velikom broju koncepata“²⁰². Autor kao glavni razlog tomu vidi samu prirodu vatre, za koju autor kaže da je „glavni agens promjene, sposobna za transformaciju krutih

¹⁹⁵ Bachelard, Gaston, str. 34

¹⁹⁶ Afanasieva, Evdokiya N. i Raissa P. Ivanova, str. 1121

¹⁹⁷ Afanasieva, Evdokiya N. i Raissa P. Ivanova, str. 1121

¹⁹⁸ Afanasieva, Evdokiya N. i Raissa P. Ivanova, str. 1121

¹⁹⁹ U svom radu autorice se referiraju na engleski jezik, no neke izraze moguće je pronaći i u drugim jezicima svijeta.

²⁰⁰ Afanasieva, Evdokiya N. i Raissa P. Ivanova, str. 1121, 1125, 1126

²⁰¹ Ove primjere moguće je pronaći u Afanasieva, Evdokiya N. i Raissa P. Ivanova, na str. 1126 – 1128

²⁰² Prema Neary, Clara, str. 2

objekata u pepeo. Ona je 'konceptualno dvoznačna/višeznačna'; u isto vrijeme pruža toplinu i svjetlost te uništava stvari; smatra se živom, a u isto vrijeme je neživa²⁰³.

4. ANALIZA POSLOVICA I FRAZEMA KOJI U SEBI SADRŽE SASTAVNICU U ZNAČENJU 'VATRA'

Prethodne definicije pojmova kao što su frazem, poslovice, i konceptualna metafora te spoznaje vezane uz vatru i njezinu upotrebu kroz povijest, bilo u religijske ili društvene svrhe, u ovom će poglavlju poslužiti kao oslonac za analizu poslovice i frazema koji se na bilo koji način povezuju s pojmom vatre. U dijelu koji slijedi bit će analizirane turske poslovice i frazemi koji u sebi sadrže turske lekseme *alev*, *ateş*, *yanmak* i *yakmak*. Poslovice i frazemi bit će objašnjeni iz semantičkog aspekta te će se pokušati protumačiti konceptualna motivacija za njihov nastanak, nastojat će se utvrditi njihovo porijeklo te će biti ponuđen njihov prijevod na hrvatski jezik (doslovni prijevod, ali i ekvivalent na hrvatskome ukoliko on postoji).

4.1. KONCEPTUALIZACIJA EMOCIJA POMOĆU POJMA 'VATRA'

Kao što je to već ranije rečeno, emocije su uglavnom univerzalne, odnosno u svim kulturama svijeta one se manifestiraju na sličan način. Prema Kövecsesu razlog za univerzalnost emocija je taj što se „velik broj emocija fizički (se) očitava na ljudskom tijelu“²⁰⁴. Važno je i naglasiti da je, usprkos svojoj univerzalnosti „velik broj njih (emocija), bez obzira na sličnosti, također (je) i kulturno specifičan“²⁰⁵, a „očitavanje emocija na/u tijelu sastoji se od više komponenti“²⁰⁶, što često izaziva nedosljednosti u jezičnom izražavanju emocija, jer „svaka kultura (pa čak i osoba unutar kulture) može odlučiti naglasiti određenu komponentu“²⁰⁷. Drugim riječima, svaka osoba može određenu emociju prikazati na drugačiji način.

Usprkos kulturno specifičnim karakteristikama emocija, veći fokus stavlja se na njihovu univerzalnost, zbog čega se velik broj emocija u mnogim kulturama konceptualizira na isti ili

²⁰³ Prema Neary, Clara, str. 2

²⁰⁴ Kövecses, Zoltán. „Conceptualizing Emotions. A Revised Cognitive Linguistic Perspective“, str. 20

²⁰⁵ Kövecses, Zoltán. „Conceptualizing Emotions. A Revised Cognitive Linguistic Perspective“, str. 20

²⁰⁶ Kövecses, Zoltán. „Conceptualizing Emotions. A Revised Cognitive Linguistic Perspective“, str. 21

²⁰⁷ Kövecses, Zoltán. „Conceptualizing Emotions. A Revised Cognitive Linguistic Perspective“, str. 21

sličan način. Tako će i u ovom radu, prilikom same analize, veći fokus biti stavljen na univerzalnu stranu emocija, odnosno na njihove fiziološke manifestacije. Prema Mariji Constantinou, među najrasprostranjenije konceptualne metafore vezane uz emocije spada metafora LJUDSKO TIJELO JE POSUDA/SPREMNIK ZA EMOCIJE, koja se najčešće povezuje/uspoređuje s toplinom ili s vatrom. Odnosno, pritisak u ključajućem loncu često se uspoređuje s čovjekom u stresnoj situaciji, ili s čovjekom pod nekom vrstom pritiska. Autorica napominje da je „bolje (je) ispustiti emocije (kontrolirano)“²⁰⁸ jer „ako nam se previše toga nakupi, nećemo to moći kontrolirati“²⁰⁹. O konceptualiziranju emocija preko pojmova vezanih uz vatru govori i Neary, koja kaže da „metafore s vatrom omogućuju bolje razumijevanje načina na koji ljudi konceptualiziraju svoje emocije“²¹⁰. Drugim riječima, emocije se „odražavaju (se) na našem tijelu baš kao što se i vatra odražava na nekoj površini“²¹¹. Detaljnije opisujući ovu usporedbu autorica kaže: „(...) od neugode nam može postati vruće – 'hot under the collar' (vruće ispod ovratnika); a možemo se i zalediti od šoka – 'left cold' (smrznuti se)“²¹². Osim ovih usporedbi, autorica navodi da se za samu početnu fazu emocija u engleskom jeziku često koriste riječi kao što su *spark* ('zaiskriti') i *kindle* ('zapaliti se'). Kako autorica tvrdi, ovi izrazi ukazuju na početak emocija na isti način na koji ukazuju na početak vatre, odnosno požara. Kad govori o posljedicama emocija, autorica tvrdi da se u engleskom jeziku za ukazivanje na iste najčešće koriste riječi kao što su *consume* ('progutati'), *scorch* ('opeći') i *burn* ('spaliti')²¹³, čime želi ukazati na posljedice koje emocije mogu imati na ljudsko tijelo, a koje su posljedicama vatre koja uništava sve pred sobom.

4.1.1. LJUTNJA JE VATRA

Prema Tranu, jedna od najraširenijih konceptualnih metafora u svijetu je LJUTNJA JE VATRA²¹⁴, i to upravo zbog nekih, ljudima univerzalnih karakteristika. I Clara Neary spominje ljutnju kao emociju koja se najčešće povezuje s vatrom²¹⁵, a kao mogući razlog navodi povišenje tjelesne temperature koje se događa prilikom pojave emocije. Već su Lakoff i Johnson u svom radu o konceptualnim metaforama uočili poveznice između emocije ljutnje i fizioloških

²⁰⁸ Constantinou, Maria, str. 165

²⁰⁹ Constantinou, Maria, str. 165

²¹⁰ Neary, Clara, str. 315

²¹¹ Neary, Clara, str. 315

²¹² Neary, Clara, str. 315

²¹³ Ove primjere moguće je pronaći u Neary, Clara na str. 316

²¹⁴ Tran, Ba Tien, str. 78

²¹⁵ Neary, Clara, str. 316

promjena na čovjeku (autori spominju izraze u značenjima *rigati vatru, iskre frcaju među njima, nekome ključa krv u žilama, pustiti nekog da se krčka, ispuhati se, zarumenjeti se od bijesa*, itd.)²¹⁶. Detaljnije istraživanje ove konceptualne metafore proveli su kasnije Lakoff i Kövecses, koji kad govore o fiziološkim učincima ljutnje kažu da oni uključuju pojave kao što su povišenje tjelesne temperature, rumenilo, povišenje tlaka, pogrešna percepcija, itd.²¹⁷. Takvu uzročno-posljedičnu vezu nešto slikovitije opisuje Mousavi Khomeini: „(...) ljutnja je mentalno stanje koje izaziva ključanje krvi u srcu u želji za osvetom. Kad se ovo stanje pojača, vatra ljutnje se rasplamsa, a arterije i mozak se ispune crnim dimom; to zauzvrat ima važan utjecaj na funkcioniranje razuma, toliko da um ostane bez sposobnosti percepcije“²¹⁸. Jelčić Čolakovac, međutim, govoreći o konceptualizaciji ljutnje kroz vatru, ističe da se izrazi sa sastavnicom u značenju povezanom s vatrom najčešće koriste kad govorimo o gubitku kontrole ili o osveti²¹⁹. Drugim riječima, o ljutnji se ne govori uvijek kroz konceptualnu metaforu LJUTNJA JE VATRA, već samo u uistinu drastičnim trenutcima (kad naša ljutnja postane prejaka).

Usprkos tome što se konceptualna metafora LJUTNJA JE VATRA najčešće koristi upravo zbog univerzalnosti doživljaja emocija, važno je naglasiti da ona također ima i kulturno određene karakteristike koje pronalaze svoj put u jezik. Tako Kövecses napominje da je „osjećaj ljutnje univerzalan, ali da neki aspekti osjećaja variraju od kulture do kulture te da bi se zbog toga metafore ljutnje trebale proučavati za svaki jezik zasebno kako bi se pronašle sličnosti i razlike“²²⁰. Isto mišljenje dijeli i Jelčić Čolakovac koja govori o razlici među metaforama ljutnje u istočnjačkim i zapadnjačkim kulturama: „istočne kulture (primarno kineska) velik fokus stavljaju na zrak, dok zapadnjačke kulture fokus stavljaju na vodu koju vide kao izvor života“²²¹. Iz tog je razloga „normalno da se u kineskom jeziku ljutnja interpretira kao vrući plin, a ne tekućina“²²². Autorica se također osvrće i na japansku kulturu navodeći da se u japanskoj kulturi trbuh smatra izvorom ljutnje, odnosno, ljutnja se diže od dolje prema gore, a može se i spremati u prsima. Kad ljutnja dođe do glave (krajnja točka puta ove emocije), u čovjeku dolazi do gubitka kontrole. Sličnu konceptualizaciju autorica pronalazi i u hrvatskom jeziku, ali uz određene razlike: u hrvatskome se nastanak ljutnje ne poima u trbuhu, već u srcu, ali se, baš kao i u japanskome, ljutnja čuva/suzdržava u prsima te i ovdje do gubitka

²¹⁶ Prema Jelčić Čolakovac, Jasmina na str. 200

²¹⁷ Prema Jelčić Čolakovac, Jasmina, str. 200

²¹⁸ Prema Khalifehloo et al., str. 108

²¹⁹ Jelčić Čolakovac, Jasmina, str. 213

²²⁰ Prema Khalifehloo et al., str. 109

²²¹ Jelčić Čolakovac, Jasmina, str. 203

²²² Jelčić Čolakovac, Jasmina, str. 203

kontrole dolazi tek kad ljutnja dođe do glave²²³. Tran također govori o kulturološkim razlikama unutar konceptualnih metafora povezanih s emocijom ljutnje navodeći da su u istočnjačkim kulturama vrlo česte metafore u kojima se ljutnja prikazuje kao plin: u kineskom jeziku „metafore s plinom inače se odvijaju u jetrima, plućima i srcu“²²⁴, a glavni razlog toga je nedostatak Qija (životne energije) u ovim organima. Upravo je Qi, element iz drevne kineske medicine, razlog zašto se u istočnjačkoj kulturi emocije (primarno ljutnja) doživljavaju u obliku plina. U zapadnjačkim se kulturama pak one doživljavaju u tekućem obliku, a prema Kövecsesu²²⁵ glavni je krivac tomu srednjovjekovna humoralna teorija, prema kojoj su ljudskim tijelom vladale četiri tekućine. Prema teoriji, nedostatak jedne ili pak višak neke druge tekućine u tijelu uzrokuje poremećeno emocionalno stanje. Usprkos tomu što su obje teorije izgubile na važnosti ili u potpunosti nestale iz prakse, njihovi se tragovi u jeziku pronalaze i danas.

Kad govorimo o konceptualizaciji ljutnje u hrvatskom i turskom jeziku, trebamo reći da su u hrvatskome najrasprostranjenije konceptualne metafore LJUTNJA JE VRUĆA TEKUĆINA U SPREMNIKU i LJUTNJA JE VATRA²²⁶, a u turskome metafore u kojima se ljudsko tijelo prikazuje kao posuda/spremnik, a ljutnja kao tvar unutar tog spremnika koja raste i pada, ovisno o intenzitetu (npr. *öfke demleniyor* 'ljutnja se kuha/krčka')²²⁷. Kad govore o konceptualnoj metafori LJUTNJA JE VATRA, Arica Akkök kaže da se radi tek o sedmoj najrasprostranjenijoj metafori ljutnje u turskom jeziku²²⁸, a Aksan da se ljutnja u turskom jeziku često konceptualizira kao tekućina u posudi, gdje „izvor topline nije specificiran ili u potpunosti izostaje“²²⁹. Ovdje je važno napomenuti da se „prototipovi emocija mogu (se) promijeniti kroz vrijeme“²³⁰ te je moguće da „više prototipova emocija (bilo da dopunjuju jedni druge ili se natječu jedni protiv drugih) postoji u isto vrijeme“²³¹.

4.1.2. LJUBAV JE VATRA

²²³ Jelčić Čolakovac, Jasmina na str. 203, 211

²²⁴ Tran, Ba Tien, str. 79

²²⁵ Kövecses ovu teoriju predstavlja u Kövecses, Zoltán. „Anger: Its language, conceptualization, and physiology in the light of cross-cultural evidence“ na str. 184

²²⁶ Jelčić Čolakovac, Jasmina, str. 208

²²⁷ Kövecses, Zoltán, Veronika Szelid, Eszter Nucz, Olga Blanco-Carrion, Elif Arica Akkök i Réka Szabó na str. 349 – 350

²²⁸ Arica Akkök, Elif, str. 316

²²⁹ Aksan, Mustafa. „The Container Metaphor in Turkish Expressions of Anger“, str. 22

²³⁰ Kövecses, Zoltán. „The Concept of Anger: Universal or Culture Specific?“, str. 168

²³¹ Kövecses, Zoltán. „The Concept of Anger: Universal or Culture Specific?“, str. 168

Kad govori o konceptu ljubavi, Charteris-Black tvrdi da se radi o procesu koji „u najranijoj dobi uključuje iskustvo vezivanja za glavnog skrbnika, a kasnije u životu uključuje emocionalnu i seksualnu vezu s nekime“²³². Kako autor kaže, i jedno i drugo su „evolucijski preduvjeti za sreću i preživljavanje“²³³, zbog čega se upravo ljubav već stoljećima pokušava shvatiti i točno pretočiti u riječi. Kövecses o konceptu ljubavi govori kao o „najmetaforiziranijem emocionalnom konceptu“²³⁴, a s istim se slažu i mnogi drugi autori. Larsen smatra da je glavni razlog potrebi metaforizacije ljubavi to što je ljubav apstraktnija i kompleksnija od drugih emocija²³⁵, što znači da je potreba za korištenjem metafora veća. On ističe da su metafore o ljubavi svakim danom sve brojnije, a načini konceptualizacija ove emocije beskrajni²³⁶. Jedna od najrasprostranjenijih konceptualnih metafora vezana za emociju ljubavi je LJUBAV JE VATRA. Razlog tomu Larsen objašnjava povezujući zaljubljenost sa (seksualnim) uzbuđenjem, koje dosta često rezultira reakcijama kao što su ubrzan puls, rumenilo u licu, povišenje tjelesne temperature i osjećaj topline²³⁷. Drugim riječima, autor tvrdi da je razlog iza svih ovih 'simptoma' osjećaj topline, koji predstavlja temelj za povezivanje emocije ljubavi s vatrom. Međutim, veza između porasta temperature i osjećaja zaljubljenosti ne mora biti doslovna, već je moguće da ona bude i metaforička jer „ne postoje fizički dokazi da dolazi do povećanja tjelesne temperature kad se osoba zaljubi, moguće da joj se samo tako čini“²³⁸. Drugi razlog zbog kojeg se ljubav poima uz pomoć vatre jest njezina destruktivna priroda. Prema Larsenu, „ljubav, poput vatre, može uništiti čovjeka i psihički i fizički“²³⁹. Slično navodi i Abdullah, koji kaže da se „šteta nastala vatrom može (se) usporediti s psihološkim posljedicama nastalim razočarenjem u ljubavi“²⁴⁰. O. H. Savchuk i N. M. Marchenko upućuju i na konceptualnu metaforu BOLAN OSJEĆAJ LJUBAVI JE ŽARKI PLAMEN²⁴¹, koja se veže s negativnim posljedicama ljubavi. Treći razlog povezivanja vatre i ljubavi je njihov intenzitet, što ističu Didi Li i Daojia Chi: „S obzirom na to da intenzitet igra veliku ulogu u našem razmišljanju o ljubavi, metafore vatre imaju centralnu ulogu u konceptu ljubavi kao cjeline“²⁴². Zadnji razlog zbog kojeg se emocija ljubavi povezuje s vatrom jest

²³² Charteris-Black, Jonathan

²³³ Charteris-Black, Jonathan

²³⁴ Prema Li, Didi i Daojia Chi na str. 138

²³⁵ Larsen, Kalle, str. 7

²³⁶ Larsen, Kalle, str. 7

²³⁷ Larsen, Kalle, str. 14

²³⁸ Larsen, Kalle, str. 17

²³⁹ Larsen, Kalle, str. 20 – 21

²⁴⁰ Abdullah, Khalid Ali. „A Comparative Study of Conceptual Metaphors of Love in English and Kurdish“, str. 111

²⁴¹ Savchuk, O. H. i N. M. Marchenko, str. 56

²⁴² Li, Didi i Daojia Chi na str. 141

trajanje te emocije. Prema Nguyen Thi Hong Thu „ljubav ima svoj početak i kraj, baš poput vatre“²⁴³, a prema Khalid Ali Abdullahu „ljudi povezuju različite stadije gorenja vatre s različitim stadijima zaljubljenosti/ljubavi (...) ljubav, baš poput vatre, ima svoj početak, sredinu, i kraj“²⁴⁴.

Kad govorimo o konceptualizaciji ljubavi, moramo spomenuti da mnoga „multikulturalna istraživanja pokazuju da velik broj jezika dijeli metafore o ljubavi, dok se neke metafore koje se u velikom broju pojavljuju u jednom jeziku, često ne pojavljuju u drugim jezicima“²⁴⁵.

Prema Abdullahu, metafora LJUBAV JE VATRA „češće se pojavljuje u zapadnjačkim kulturama“²⁴⁶, a kao glavni razlog autor navodi činjenicu da su ljudi sa Zapada „strastveniji, a i razlikuju se po osobnosti“²⁴⁷ – ljudi sa Zapada su ekstrovertniji od onih s Istoka, što rezultira većom otvorenošću u iskazivanju ljubavi, ali i drugih emocija. Kada govore o iskazivanju ljubavi u turskom jeziku, Yeşim Aksan i Mustafa Aksan tvrde da „govornici turskog jezika vide ljubav kao uvjerljivu silu čiji se intenzitet mjeri količinom boli koja pogađa ljubavnika“²⁴⁸. Ovu vrstu iskazivanja ljubavi uspoređuju s iskazivanjem ljubavi prema Bogu kod sufija: ljubavnici koji osjećaju ljubav jedno prema drugome slični su sufijama koji „moraju proći patnje kako bi stigli do Boga“²⁴⁹, a ovakvo poimanje ljubavi da se iščitati i iz velikog broja poslovice i frazema prisutnih u turskom jeziku.

4.2. ANALIZA TURSKIH POSLOVICA I FRAZEMA

U narednom dijelu rada analizirat će se turske poslovice i frazemi te njihovi hrvatski ekvivalenti (ukoliko oni postoje). Frazemi i poslovice navodit će se abecednim redom. Prvo će biti naveden turski frazem ili poslovice pokraj kojeg će u zagradi stajati doslovni prijevod istog, a u retku ispod navodit će se njihovi hrvatski prijevodni ekvivalenti. Turski frazemi i poslovice većinom su preuzeti iz TDK-ovog rječnika te se iz tog razloga on neće navoditi kao

²⁴³ Thu, Nguyen Thi Hong, str. 198

²⁴⁴ Abdullah, Khalid Ali. „A Comparative Study of Conceptual Metaphors of Love in English and Kurdish“, str. 110 – 111

²⁴⁵ Li, Didi i Daojia Chi na str. 138

²⁴⁶ Abdullah, Khalid Ali. „A Comparative Study of Conceptual Metaphors of Love in English and Kurdish“, str. 357

²⁴⁷ Abdullah, Khalid Ali. „A Comparative Study of Conceptual Metaphors of Love in English and Kurdish“, str. 357

²⁴⁸ Aksan, Yeşim i Mustafa Aksan, str. 304

²⁴⁹ Aksan, Yeşim i Mustafa Aksan, str. 304

izvor u samim objašnjenjima. Izvor frazema ili poslovice biti će naveden jedino u slučaju da je on preuzet iz nekog drugog izvora.

4.2.1. ANALIZA POSLOVICA I FRAZEMA SA SASTAVNICOM ALEV 'PLAMEN'

tur. *alev almak* (dosl. 'uzeti plamen')

hrv. *zapaliti se, uzбудiti se, naljutiti se, zabrinuti se*

U oba se jezika za izražavanje iste emocije (ljutnje ili uzbuđenja) koriste izrazi povezani s pojmom plamena. U turskome je to frazem, koji ima više značenja, a u hrvatskome glagol (*zapaliti se*). Turski frazem koristi i u doslovnom značenju – kako bismo rekli da se nešto zapalilo, odnosno da je počelo gorjeti – ali i u metaforičkome – kada izražava emociju, odnosno kada želimo reći da se netko uzbudio, da je postao uzbuđen. Moguća poveznica između vatre i uzbuđenosti su neke njima zajedničke karakteristika: baš kako vatra ne može stajati na mjestu već se konstantno širi, i uzbuđena osoba isto tako ima konstantnu potrebu za micanjem ili skakanjem kako bi se smirila. U isto vrijeme, osoba se rumeni u licu te joj postaje vruće, a isto se događa i prilikom blizine vatri. Drugo metaforično značenje koje turski izraz nosi jest 'naljutiti se'. Korištenje izraza u tom značenju možemo objasniti konceptualnom metaforom LJUTNJA JE VATRA. Ljutnja se povezuje s vatrom zbog određenih zajedničkih karakteristika (ljut čovjek se zarumeni, postane mu vruće, itd.). Zadnje metaforičko značenje koje ovaj turski frazem nosi jest 'zabrinuti se'. Moguća motivacija između povezivanja vatre sa zabrinutošću također mogu biti neke zajedničke karakteristike: baš kao i kod uzbuđenosti, zabrinuta osoba ne može stajati na mjestu, već je u konstantnom pokretu kako bi se smirila. Isto je tako moguće da zabrinuta osoba osjeća i napadaj vrućine.

tur. *alev bacayı (saçağı) sarmak*. (dosl. 'plamen je zahvatio krov/nadstrešnicu')

Vidi pod *ateş bacayı (saçağı) sarmak*.

tur. *alev gibi parlamak* (dosl. 'blistati poput plamena')

Frazem sa sličnim sastavnicama i značenjem ne postoji u hrvatskom jeziku. Frazem se u turskome koristi kako bismo iskazali da nešto blista ili da ima neku živost. Moguća motivacija je u karakteristikama vatre: poput vatre, određena osoba također može blistati i imati neku vrstu živosti. S obzirom na to da frazem ima pozitivne konotacije, komponente vatre koje se metaforički preslikavaju na ciljnu domenu jesu one njezine pozitivne strane (svjetlost, toplina, živost), a ne negativne (destrukcija, nevolja i sl.).

tur. *saman alevi gibi* (dosl. 'poput slame u plamenu')

hrv. *bljesak, trenutni uspjeh, pet minuta slave*

Izraz sa sličnim značenjem, a istovremeno povezan s pojmom vatre moguće je pronaći u oba jezika, međutim u hrvatskome nije riječ o frazemu. Turski frazem koristi se kako bismo rekli da je netko doživio slavu ili uspjeh koji je bio kratkog vijeka. Motivacija između povezivanja takvog uspjeha i vatre također bi se mogla naći u karakteristikama vatre. Baš poput vatre koja brzo plane i brzo se ugasi, i čovjekova slava može samo doći i proći.

4.2.2. ANALIZA POSLOVICA I FRAZEMA SA SASTAVNICOM ATEŞ 'VATRA'

tur. *Altın ateşte, insan mihnette belli olur.* (dosl. 'zlatu se u vatri, a čovjek u mucu poznaje.')

hrv. *Čovjek se u mucu, a konj u blatu poznaje.*

Usprkos tome što se mentalne slike u ove dvije poslovice razlikuju, poruka koju one prenose je ista, a to je da se i čovjek, kao i neke druge pojavnosti, prepoznaju u teškim situacijama. U turskoj poslovice prisutna je povezanost s pojmom vatre, s obzirom na to da se tek u vatri, tj. na vrlo visokoj temperaturi, prepoznaje je li određeni metal zlato ili ne. Međutim, i u hrvatskoj i u turskoj poslovice uvjeti po kojima se čovjek prepoznaje su isti. Tako se u oba jezika (obje kulture) čovjekove vrijednosti, uvjerenja, itd. testiraju u teškim ili ekstremnim situacijama.

tur. *ateş açmak* (dosl. 'otvoriti vatru')

hrv. *otvoriti vatru na koga/što (pucati)*

U oba jezika prisutan je strukturno isti frazem, sa sastavnicama istoga značenja. Oba se najčešće koriste u ratnom kontekstu, a nose značenje početka pucanja iz vatrenog oružja. Frazem sa sličnim značenjem i sastavnicama također je prisutan i u mnogim drugim jezicima diljem svijeta, a moguće je da porijeklo duguje prvim vatrenim oružjima koja su funkcionirala na principu paljenja baruta unutar cijevi oružja.

tur. *ateş almak* (dosl. 'uzeti vatru')

hrv. *zapaliti se, opaliti, ponijeti, uzbuditi se, naljutiti se, ishitreno/naglo djelovati*

Turski frazem ima više prijevodnih ekvivalenta u hrvatskom jeziku. Jedan od njih je *zapaliti se* (u doslovnom smislu), s obzirom na to da se koristi za stvari koje u dodiru s vatrom počinju gorjeti. Turski se frazem također koristi i u značenju hrvatskog leksema *opaliti* kad govorimo o vatrenom oružju, zatim u metaforičkom značenju hrvatskog leksema *ponijeti*, u smislu entuzijazma, bilo da se radi o ideji, ili nekakvoj radnji. Baš poput vatre koja brzo raste, i entuzijastična osoba se teško kontrolira i ima potrebu za konstantnim kretanjem. Još su tri prijevodna ekvivalenta turskoga izraza: *uzbuditi se* – baš poput entuzijastične osobe i ona uzbuđena ima potrebu za konstantnom kretnjom, a u isto vrijeme se rumeni u licu te se počinje znojiti; *naljutiti se* – ljuta osoba se rumeni u licu, raste joj tlak u žilama, te se počinje znojiti, a iste fiziološke pojave moguće je pronaći i kod osobe blizu vatre; i *ishitreno/naglo djelovati*. Moguća motivacija za zadnje značenje mogla bi se naći u činjenici da iskra u jako kratkom vremenu može postati veliki požar, a osoba koja naglo djeluje nekad to radi bez razmišljanja što može rezultirati negativnim posljedicama.

tur. *Ateş almaya mı geldin?* (dosl. 'Jesi li došao po vatru?')

Ovaj frazem nema svoj hrvatski ekvivalent sa sastavnicom povezanom s vatrom, ali bi se, ako obratimo pažnju na način korištenja ovog izraza u turskome, isti mogao prevesti kao 'Zar već ideš? Tek si došao.' Ovaj frazem koristi se kao prijekor osobi koja, čim je došla na neko mjesto (bilo na zabavu ili samo u posjet), pokušava odmah otići. Porijeklo frazema seže u prošlost, u vrijeme prije negoli su postojali upaljači ili šibice. Tako su prema priči ljudi

(ponajviše žene), kad bi im se ugasila vatra na ognju, išli k susjedima po nju. Kako se ista ne bi ugasila, brže bolje bi požurili kući bez stajanja.²⁵⁰

tur. *ates bacayı (saçağı) sarmak* (dosl. 'vatra je zahvatila krov/nadstrešnicu')

hrv. *voda je došla do grla*

Teško je pronaći hrvatski ekvivalent gore navedenom frazemu, a značenjski i uporabno najbliži u hrvatskome sadrži potpuno drukčije mentalne slike. Dok u turskome frazem u sebi sadrži riječ u značenju 'vatra', njegov hrvatski ekvivalent sadrži riječ *voda*. Oba izraza opisuju krajnju situaciju određenog događaja, odnosno katastrofe. Drugim riječima, prekasno je da bismo nešto poduzeli kako bismo se izvukli iz situacije u kojoj se nalazimo. Iz toga možemo zaključiti da se leksem *ates* u turskome koristi kada želimo ukazati da je nešto uistinu opasno ili da je nešto došlo svome kraju. Motivaciju je moguće pronaći u samoj prirodi vatre – ona uništava sve pred sobom i izaziva neizmjernu bol onome tko dođe u dodir s njom. Međutim, kako stoji u Turengovom riječniku, turski frazem sadrži i drugo značenje: koristi se i kako bismo izrazili da se netko zaljubio, što nije slučaj za hrvatski frazem. Moguću motivaciju moguće je pronaći u manifestaciji samog osjećaja zaljubljenosti – rumene nam se obrazi, znoje nam se dlanovi, srce nam brže lupa, itd.

tur. *ates demekle ağız yanmaz* (dosl. 'reći vatra neće ti opeći usta')

Ovaj frazem nema hrvatski ekvivalent, a u turskome njime se želi reći da ako govorimo o nečemu opasnome ili šetnome, to ne znači da će nam se to i dogoditi. Isto kako vatra ne nastaje na sam njezin spomen, već mora biti potaknuta nečim, isto je i s opasnom situacijom, koja mora biti inicirana nečim drugim.

tur. *ates düştüğü yeri yakar* (dosl. 'vatra zapali mjesto na koje padne')

Baš kao i u ranijem primjeru, ni ovaj frazem nema svoj hrvatski ekvivalent. Vatra se u ovoj poslovice povezuje s tugom, a njome se želi reći da tuga povrjeđuje osobu koja je proživljava,

²⁵⁰ Zafer Dergisi. <https://www.zaferdergisi.com/makale/12857-ates-almaya-mi-geldin-deyim-oykusu.html>. (zadnji pristup: 11.09.2024.)

dok ostali ljudi, iako su u mogućnosti pokazati empatiju prema osobi koja tugu proživljava, nikad neće u potpunosti shvatiti njezinu bol.

tur. *ateş gibi* (dosl. 'poput vatre')

hrv. *kao u paklu*

Turski frazem *ateş gibi* na hrvatski bi se mogao prevesti frazemom *kao u paklu*, barem kad govorimo o vrućini. Međutim, on se koristi i kako bismo izrazili da je nešto jako crveno te kako bismo za nekoga rekli da je jako pametan, marljiv i uspješan. S obzirom na to da je vatra crvena i vruća, nije teško utvrditi motivaciju iza prva dva značenja, međutim, iza zadnjeg značenja malo ju je teže shvatiti. Moguće je da se vatra povezuje sa značenjem pameti, marljivosti i uspješnosti upravo zbog svojih karakteristika živosti, brzine i prodornosti.

tur. *ateş gibi kesilmek* (dosl. 'odrezati se poput vatre')

Ovaj frazem koristi se kad želimo reći da se netko jako naljutio, odnosno da mu je sva krv skočila u glavu, kao rezultat nekog neočekivanog događaja. Moguću motivaciju ponovno je moguće pronaći u samoj manifestaciji ljutnje – crvenimo se u licu, znojimo se, itd. – ali i u svojstvu eksplozivnosti koje se može povezati i s vatrom i s ljutnjom.

tur. *ateş gibi yanmak* (dosl. 'gorjeti poput vatre')

hrv. *gorjeti*

I u turskom i u hrvatskom jeziku postoje frazemi strukturne i značenjske sličnosti, i to kod zdravstvenih stanja kada želimo reći da je nekome porasla tjelesna temperatura, odnosno kad želimo reći da netko ima jaku vrućicu.

tur. *ateş kesilmek* (dosl. 'pretvoriti se u vatru')

Ovaj turski frazem nema svoj ekvivalent u hrvatskom jeziku, a koristi se na dva načina, odnosno ima dva značenja. Prvo značenje nosi konotacije da je netko jako ljut, te da od tolike

ljutnje 'riga vatru'. Osim značenja ljutnje, ovaj izraz koristi se i za iskazivanje ranije spomenute sposobnosti i marljivosti, kako bismo iskazali da je netko iznenada postao jako marljiv, prodoran i uspješan.

tur. *ateş kesmek* (dosl. 'rezati vatru')

hrv. *prekinuti vatru*

U oba jezika moguće je pronaći strukturno i značenjski slične frazeme, a koriste se u vojnom smislu kad govorimo o oružju, i to u značenju prekida pucanja iz vatrenog oružja. Kao i u ranijem primjeru *ateş açmak* ('otvoriti vatru'). Moguće je da je i u ovom slučaju motivacija izraza povezana sa samom poviješću vatrenog oružja. Naime, kako je kod prvog oružja trebalo zapaliti vatru kako bi oružje moglo ispaliti municiju, isto je tako nedostatak ili prekid vatre značio kraj pucnjave.

tur. *Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.* (dosl. 'Nema dima tamo gdje nema vatre.')

hrv. *Gdje ima dima ima i vatre.*

Poslovice slične leksičke strukture i značenja moguće je pronaći u oba jezika, međutim dok je ona u turskome formulirana u negaciji, ista se u hrvatskome izražava u afirmativnom obliku. U oba jezika poslovice označavaju činjenicu da neki mali znakovi upućuju na nešto veliko. Drugim riječima, određeni dokazi/simptomi upućuju da se nešto uistinu događa ili će se tek dogoditi, a isto tako se i referira na nečiji govor. Kako piše na stranicama Hrvatskog jezičnog portala, ova poslovice koristi se kako bismo izrazili da u onome što se priča uvijek ima i neke istine.

tur. *Ateş olsa cirmi kadar yer yakar* (dosl. 'Kad bi bio vatra spalio bi samo onoliko kolika je njegova krivica')

hrv. *ne vrijediti koliko ni crno pod noktom*

Ovaj turski frazem nema u potpunosti odgovarajući ekvivalent u hrvatskom jeziku, međutim, u nekim slučajevima možda ga je moguće prevesti hrvatskim frazemom *ne vrijediti koliko ni crno pod noktom*. Naime, koristi se kad govornik želi iskazati koliko je njegov

neprijatelj/protivnik ili sugovornik beznačajan ili nesposoban. Hrvatski frazem nosi slično značenje, međutim on se više referira na nežive stvari, kao što su to mišljenja, ideje, itd., a ne na ljude.

tur. *ateş püskürmek* (dosl. 'rigati vatru')

hrv. *rigati vatru na koga*

Frazemi slične leksičke strukture i značenja nalaze se u oba jezika, te u oba označavaju veliku razinu ljutnje koju osoba ispoljava prema nekom drugom. Drugim riječima, osoba riga vatru baš poput zmaja. Kao što je to spomenuto u jednom od ranijih potpoglavlja, vatra se diljem svijeta često povezuje s osjećajem ljutnje, a najčešće zbog same manifestacije ljutnje. Naime, ljuta osoba, osim što se zacrvni i osjeti nalet vrućine, pretvara se u opasnost, što se može povezati s vatrom koja, kao što je već više puta prikazano, predstavlja opasnost od koje čovjek ne može pobjeći.

tur. *ateş saçmak* (dosl. 'prosipati/bacati vatru')

hrv. *prosipati/bacati vatru*

U oba jezika moguće je pronaći frazeme slične leksičke strukture i značenja, a koriste se za iskazivanje rastućeg osjećaja ljutnje prema okolini.

tur. *ateş vermek* (dosl. 'dati vatru')

hrv. *zapaliti*

U oba jezika izrazi se koriste u doslovnom smislu (paljenje vatre), međutim, dok se u turskome radi o frazemu, u hrvatskome se za izražavanje tog značenja koristi samo glagol.

tur. *ateş yağdırmak* (dosl. 'učiniti da vatra pada/kiši')

hrv. *zasuti nekog kišom metaka*

U oba jezika moguće je pronaći frazem sličnog značenja, međutim dok se u turskome izražava uz pomoć riječi u značenju 'vatra', koja se često u turskome veže uz pojam municije/metaka, on se u hrvatskom izražava suprotnom sastavnicom, povezanom s vodom. Tako se u hrvatskom velik broj metaka poistovjećuje s kišom, jer velik broj ispaljenih metaka izgledom podsjeća na kišu. Turski se frazem, osim za izražavanje ispaljivanja velikog broja metaka, koristi u još jednom značenju: kad nekome govorimo ružne riječi, odnosno kad smo bezobrazni prema nekome ili kad ga vrijeđamo. Vatra, dakle, i ovdje predstavlja nešto što, povrjeđuje, nanosi bol.

tur. *ateşe tutmak* (dosl. 'držati nekoga prema vatri')

hrv. *grijati, spaliti*

Frazem se koristi kako bismo rekli da se nešto ugrijalo. Drugim riječima, objekt ili osobu držali smo okrenutu prema vatri što je rezultiralo njezinim grijanjem, međutim, s obzirom na to da objekt ili osoba nije bila na/u samoj vatri, ona nije jako ugrijana. Isto tako moguće ga je koristiti i kad želimo reći da se na nekog puca iz vatrenog oružja. Tako je i ovdje moguće primijetiti motivaciju koja se krije iza doslovnog prijevoda ovog izraza. Kako je to već ranije rečeno, municija se u turskom jeziku često povezuje s vatrom. Tako je osoba okrenuta prema vatri osoba na koju se puca s obzirom na to da metak (vatra) ide prema toj osobi. U Turengovom rječniku nudi se još jedna uporaba ovog frazema, a to je kada želimo reći da je nešto spaljeno, odnosno da je pocrnjelo od vatre.

tur. *ateşe vermek* (dosl. 'dati u vatru')

hrv. *zapaliti, spaliti*

U oba jezika moguće je pronaći izraze sličnog značenja. Ovaj turski frazem/hrvatski glagol najčešće se koristi kako bismo izjavili da smo nešto zapalili, stavili u vatru, ali i kako bismo izjavili da smo nešto stavili u vatru na dug period, te je ono kao rezultat toga u potpunosti uništeno. Treća uporaba je u metaforičkom značenju kad želimo reći da je netko jako zabrinut ili u problemima, te kad govorimo o zemlji koja je opustošena ratom ili uništena kao rezultat unutarnjih političkih previranja. Moguću motivaciju iza ova dva značenja možemo pronaći u samim manifestacijama. Naime, zabrinuta osoba često ne može stajati mirno, već ima

konstantu potrebu za pokretom. Isto tako joj se čini da ostaje bez daha (prilikom požara ljudi također ostaju bez daha zbog dima), a ono oko čega se brine dosta često su nekakve opasnosti (vatra se često prikazuje kao opasnost). Kad kažemo da je neka zemlja opustošena političkim previranjem želimo ukazati na destruktivnu moć politike. Baš kao što i vatra uništava sve pred sobom, tako i loši političari uništavaju mir u svojoj zemlji, a dosta često i gospodarstvo i ekonomiju.

tur. *ateşe vurmağ* (dosl. 'udariti na vatru')

hrv. *staviti na vatru*

Ova sintagma koristi se u kulinarske svrhe, a izražava postavljanje određenog jela na štednjak (vatru) kako bi se ono moglo skuhati/ispeći.

tur. *Ateşe vursa duman vermez.* (dosl. 'Ako udari na vatru neće dati dim.')

Frazem se koristi kako bismo iskazali da je određena osoba škrta. Moguću motivaciju iza ovog frazema možemo pronaći u ranije analiziranoj sintagmi *ateşe vurmağ* koja se koristi kako bismo iskazali da netko nešto kuha/peče. Kako je moguće zaključiti iz iskustva, ali i logički, prilikom kuhanja dolazi do pojave dima koji izlazi iz hrane koja se peče. Međutim, škrta osoba ne bi dala čak ni dim toga što je stavila na vatru.

tur. *ateşi başına vurmağ* (dosl. 'vatra je nekome udarila u glavu')

hrv. *krv je udarila (komu) u glavu*

Sličan frazem moguće je naći u oba jezika, međutim, mentalne slike su različite. Dok je u turskom primjeru vatra ta koja udara kome u glavu, u hrvatskom primjeru je to krv. Međutim, oslanjajući se na spoznaje o konceptualnoj metafori, moguće je zaključiti zašto ovi primjeri imaju isto značenje. Naime, oba primjera koriste se kako bismo izrazili da je netko jako ljut ili živčan. Kao što je to ranije opisano u potpoglavlju LJUTNJA JE VATRA, ljudi osjećaju da prilikom emocije ljutnje u čovjeku dolazi do dizanja krvi do glave, što rezultira pojavom crvenila u licu te porastom topline tijela, zbog čega se emocija često i uspoređuje s vatrom.

tur. *ateşi çıkmak (yükselmek)* (dosl. 'popeti joj se vatra')

hrv. *imati povišenu temperaturu/vrućicu*

Ovaj frazem u oba se jezika koristi za označavanje zdravstvenog stanja, te u oba izražava povišenje tjelesne temperature koje nastaje prilikom bolesti. Dok se u turskom jeziku tjelesna temperatura naziva leksemom u primarnom značenju 'vatra', u hrvatskom jeziku postoji i izraz „vrućica“.

tur. *ateşi düşmek* (dosl. 'pasti mu/joj vatra')

hrv. *temperatura/vrućica je pala/splasnula*

Kao i u ranijem primjeru, i ovaj se frazem u oba jezika koristi za izražavanje zdravstvenog stanja. Međutim, za razliku od prošlog primjera, ovim se frazom izražava spuštanje tjelesne temperature.

tur. *ateşi uyandırmak* (dosl. 'probuditi vatru')

hrv. *raspiriti/potpiriti vatru*

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične leksičke strukture i značenja, a označava ponovno rasplamsavanje vatre koja je bila pri svom kraju, odnosno koja samo što se nije ugasila. Zanimljiv je glagol u značenju 'probuditi' koji se koristi u turskom frazemu, čime se vatra prikazuje poput kakve divlje životinje ili živoga bića koje ne bi trebalo probuditi.

tur. *ateşini almak* (dosl. 'uzeti čiju vatru')

hrv. *izmjeriti temperaturu, spustiti temperaturu, smiriti bol*

U oba jezika moguće je pronaći frazeme sličnog značenja koji se najčešće koriste za označavanje zdravstvenog stanja, odnosno za mjerenje tjelesne temperature termometrom/toplomjerom. Osim ovog značenja, izraz u turskom jeziku također nosi značenje i ublažavanja, odnosno snižavanja tjelesne temperature, ali se koristi i za sve vrste

bola. Tako ovaj izraz također može nositi značenje 'smiriti nečiji bol'. U tom se slučaju bol poistovjećuje s vatrom. Glavna motivacija iza takve slike mogla bi biti sama priroda bola. Naime, bol je taj koja ljudima uzrokuje iznimnu fizičku i psihičku nelagodu, tako da ne čudi da se on povezuje s vatrom, koja također na čovjeku ostavlja isti utjecaj nakon što osoba dođe u kontakt s njom.

tur. *Ateşle barut bir yerde durmaz/olmaz.* (dosl. 'vatra i barut ne mogu stajati/biti na istom mjestu')

Ova turska poslovice nema svoj ekvivalent u hrvatskom jeziku. Kako u TDK-u stoji, ono što se njome želi reći jest to da djevojke i mladići ne mogu biti zajedno na istom mjestu jer može doći do negativnih posljedica. U ovom se slučaju poslovice veže uz konceptualnu metaforu LJUBAV JE VATRA, odnosno LJUBAV JE STRAST, jer baš kao što vatra i barut svojim kontaktom izazivaju eksploziju, isto tako kontaktom između mladića i djevojki može doći do 'frcanja iskri' koje može rezultirati spolnim odnosima prije braka. Istu poslovice spominje i Ömer Asim Aksoy²⁵¹ koji za nju nudi malo šire značenje. Prema autoru, njome se želi reći da osobe ili problematične stvari ne smiju stajati ili biti zajedno. Motivacija iza ovog značenja vjerojatno je ista kao i u značenju koje se da iščitati iz TDK-ovog rječnika.

tur. *ateşle oynamak* (dosl. 'igrati se s vatrom')

hrv. *igrati se s vatrom*

U oba jezika moguće je pronaći frazeme slične leksičke strukture i značenja, a koriste se kako bismo rekli da netko, bilo svjesno ili nesvjesno, ulazi u opasnost. Frazem se najčešće koristi kao upozorenje ili komentar na određenu opasnu situaciju u kojoj se neka osoba nalazi.

tur. *ateşler içinde yanmak* (dosl. 'gorjeti u vatri')

hrv. *gorjeti*

Ovdje se radi o još jednom načinu označavanja zdravstvenog stanja. Kako stoji u TDK-ovom rječniku, ali i na stranici Hrvatskog jezičnog portala, turski frazem i hrvatski glagol koriste se

²⁵¹ Aksoy, Ömer Asim. *Atasözleri ve deyimler sözlüğü I*, str. 161

kako bismo izrazili da netko ima jako visoku tjelesnu temperaturu. Međutim, u oba izvora navodi se još jedno značenje: turski se frazem koristi i za izražavanje zaljubljenosti, odnosno osjećaja strasti prema nekome/nečemu (bilo da se radi o osobi ili o nekom interesu), a hrvatski glagol za izražavanje uzbuđenja, odnosno znatiželje (npr. osoba gori od želje za znanjem).

tur. *Ateşten korkan soğuk suyu üfler içer.*²⁵² (dosl. 'onaj tko se boji vatre puše i na hladnu vodu te ju tako pije')

hrv. *Tko se jednom opeče puše i na hladno.*

Radi se o poslovicama koje imaju sličnu leksičku strukturu i značenje u oba jezika te se u oba jezika koriste na jednak način. Ono što se njima želi reći jest to da osoba koja bude povrijeđena ili nastrada zbog nečega, nakon neugodnog događaja počinje obraćati veću pažnju na ono što radi te je čak i u bezopasnim situacijama pretjerano oprezna. Kad govorimo o slikama prisutnim u obje poslovice, važno je spomenuti da se, kao i dosad, i u ovoj poslovisci vatra prikazuje kao nešto opasno, dok se voda (turska poslovice) i nešto hladno (hrvatska poslovice) prikazuju kao bezopasne stvari. Motivacija iza ovoga mogla bi biti činjenica što vatra ima destruktivna svojstva, zbog čega često čovjek iz kontakta s vatrom izlazi kao žrtva (nastaju mu opekline na tijelu, moguće je i ugušiti se zbog dima, i sl.).

tur. *Ayıyı (maymunu) firına (ateşe) atmışlar, yavrusunu ayağının altına almış.* (dosl. 'Bacili su medvjeda (majmuna) u pećnicu (u vatru), a on je uzeo svoje mladunče i bacio ga sebi pod noge')

Ova poslovice koristi se kad govorimo o bezosjećajnim ljudima koji su i vlastitu djecu spremni staviti u opasnost samo kako bi sebe spasili. U ovoj poslovisci pojam vatre koristi se kako bi se prikazala opasnost s obzirom na to da vatra ima moć uništenja i može ostaviti velike negativne posljedice.

tur. *Az ateş çok odunu yakar.* (dosl. 'Malo vatre pali puno drva.')

hrv. *iščupati žito s kukoljem*

²⁵² Ova poslovice spominje se u Aksoy, Ömer Asım. Atasözleri ve deyimler sözlüğü II. na str. 42

U oba jezika moguće je pronaći frazem/poslovicu donekle sličnog značenja, međutim, u turskome se ova poslovice može koristiti na više načina, dok kod hrvatskog frazema to nije slučaj, niti se on povezuje s pojmom vatre. Kako stoji u TDK-ovom rječniku, ova poslovice govori o prisutnosti zlih ljudi. Naime, i mali broj zlih ljudi dovoljan je da bi velik broj dobrih ljudi doveo u probleme (izazvao im nevolje), baš kao što i malo vatre može spaliti dosta drva. Najbliži hrvatski frazem koji odgovara ovom značenju jest *iščupati žito s kukoljem*. Hrvatski frazem, za razliku od turske poslovice, u sebi ne sadrži motiv vatre, već se okreće prema Biblijskim motivima kako bi istaknuo razliku između dobrog i zlog. Tako kukolj (predstavnik zla), otrovna korovna biljka koja često raste na poljima pšenice, često tjera poljoprivrednike da iščupaju dobro žito (predstavnik dobrog) kako bi se u potpunosti riješili korova. Ömer Asım Aksoy²⁵³ spominje još jedno značenje turske poslovice, a to je da i mala neopreznost ili greška može dovesti do velikih problema. Motivaciju je moguće pronaći u karakteristikama vatre koja se u jako kratkom vremenu može razbuktati, baš kao što i mali problem brzo može postati velik.

tur. *başını ateşlere yakmak* (dosl. 'spaliti glavu vatrom')

Ovaj frazem koristi se kako bismo iskazali da si je netko natovario velik teret na leđa. Tako se u ovom primjeru problem, odnosno teret, poistovjećuje s vatrom, zato što, baš poput vatre, i on za čovjeka predstavlja određenu opasnost.

tur. (*birine*) *ateş basmak* (dosl. 'nekoga je pritisla vatra/'nekome je postalo vruće')

Ovaj frazem najčešće se koristi kad želimo izraziti da je netko naglo pocrvenio, odnosno da mu je krv naglo skočila u glavu, a koristi se i u pozitivnom i u negativnom kontekstu: kad govorimo o ljubavi i kad govorimo o ljutnji). Iz ovog je frazema moguće vidjeti da se vatra prikazuje kao živo biće koje može pritisnuti nekoga u neugodnu situaciju te mu time uzrokovati simptome slične onima koji se pojavljuju kad nam je vruće.

tur. (*birinin*) *ateşine yanmak* (dosl. 'gorjeti u nečijoj vatri')

²⁵³ Aksoy, Ömer Asım. Atasözleri ve deyimler sözlüğü II., str. 78

Ovaj frazem koristi se kako bismo izrazili da je netko nastradao zbog nekog drugog, odnosno da netko ispašta za tuđe grijehе. Moguće je da je motivacija iza ovog frazema religijska, s obzirom na to da se u islamu (dominantnoj religiji u Turskoj), ali i u drugim dvjema velikim monoteističkim religijama, pakao prikazuje kao vječna vatra u kojoj grešnici gore zbog svojih grijehа počinjenih na zemlji. U Turengovom rječniku također stoji da se frazem koristi i kako bismo rekli da se netko zaljubio. Tako se ovaj izraz veže uz konceptualnu metaforu LJUBAV JE VATRA, prema kojoj se ljubav povezuje s vatrom zbog fizičkih manifestacija koje se pojavljuju kad se osoba zaljubi: nekome se rumene obrazi, znoje mu se dlanovi, pojavljuje se neobjašnjiv osjećaj vrućine, itd., a sve ove fizičke pojave javljaju se i prilikom čovjekove blizine s vatrom.

tur. *Borçlunun döşеđi ateşten olur.*²⁵⁴ (dosl. 'Dužnikov madrac napravljen je od vatre.')

Ova poslovice nema svoj hrvatski ekvivalent, međutim i u hrvatskom su prisutni frazemi o dugovima koje, za razliku od ove turske, u sebi sadrže sastavnicu u značenju povezanom s nekom tekućom tvari. Tako, ako u hrvatskom želimo reći da je netko u dugovima, kažemo da je 'do grla u dugovima', ili da 'grca u dugovima'. U turskoj poslovice dugovi su prikazani kao vatreni madrac. Kako Ömer Asım Aksoy kaže u svom radu, ova poslovice koristi se kako bismo rekli da netko ne može spavati u miru, odnosno da se konstantno okreće u snu sve dok ne otplati dugove. Moguća motivacija između povezivanja vatre i dugova u ovoj poslovice jest sama karakteristika vatre. Naime, vatra je ta koja proizvodi toplinu, a čovjek inače ne može spavati ako mu je jako vruće. Tako se u ovoj poslovice želi reći da čovjek zbog svojih dugova postaje nervozan, znoji se, konstantno mu je vruće i ne može biti miran, baš kao da je u prisutnosti vatre.

tur. *Boşboğazi ateşe atmışlar, odunum yaş (az) demiş* (dosl. 'Bacili su lajavca u vatru, a on je rekao da je ogrjevno drvo vlažno/da ga je malo.')

Ova poslovice koristi se za ljude koji jako puno pričaju, a njome se želi reći da oni u situacijama u kojima se to ne očekuje često znaju govoriti gluposti. obraćajući pažnju na sadržaj poslovice možemo vidjeti da osoba nije svjesna onoga što govori. Umjesto da traži

²⁵⁴ Ovu poslovice moguće je pronaći u Aksoy, Ömer Asım. Atasözleri ve deyimler sözlüğü II. na str. 92

izlaz iz situacije u kojoj se nalazi, ona traži još drva za potpalu ili se žali da je drvo mokro te da zbog toga ne može pravilno gorjeti. Sukladno ovom primjeru, možemo zaključiti da ljudi, često nesvjesni situacije u kojoj se nalaze (evidentna opasnost), govore nešto besmisleno, neočekivano, što uopće nije primjereno situaciji.

tur. *El için yanma nare (ateş), yak çubuğunu safanı (keyfini) ara.*²⁵⁵ (dosl. 'Vatro ne gori zbog naroda, potpali svoju grančicu i uživaj.')

Kad Ömer Asım Aksoy analizira ovu poslovicu, on kaže da se ona koristi kao upozorenje kojim se želi reći da se osoba ne bi trebala žrtvovati radi nekog drugog. Upravo suprotno, prema ovoj poslovisci osoba bi samo trebala gledati na svoj užitak i u potpunosti ignorirati sve ostale. Vatra je ovdje personificirana, prikazuje se kao korisna i vrijedna osoba, koja uvijek služi više drugima nego samoj sebi, a sada se od nje se traži da uživa radi sebe, a ne da gori radi nekog drugog (kako bi nekoga ugrijala ili mu skuhalo hranu). Glavni razlog ovakvog prikaza vatre vjerojatno su same njezine karakteristike. Naime, vatra se dosta često prikazuje kao osoba, pa nas ovakav primjer ne treba čuditi.

tur. *içine ateş atmak* (dosl. 'baciti vatru unutra')

hrv. *potisnuti bol*

U oba jezika moguće je pronaći frazem sličnog značenja, ali različite leksičke strukture. Tako se u hrvatskoj verziji frazema, bol izražava sastavnicom *bol*, dok se u turskome ona izražava sastavnicom *ateş*. U oba slučaja frazem koristimo kad želimo opisati da netko osjeća bol, međutim o toj boli ne govori, već ju pokušava sakriti/potisnuti u dubinu, ali je ona vidljiva po načinu ponašanja, odnosno po radnjama te osobe. Kad govorimo o sastavnicama koje se koriste u turskom frazemu, valjalo bi reći da se bol dosta često poistovjećuje s vatrom upravo zbog njihovih zajedničkih karakteristika. Baš poput vatre, i bol je vrlo neugodna i na čovjeku ostavlja teške fizičke i psihičke posljedice.

tur. *içine ateş düşmek* (dosl. 'pasti vatra u koga')

²⁵⁵ Aksoy, Ömer Asım. Atasözleri ve deyimler sözlüğü II., str. 120

U TDK-ovom rječniku stoji da se ovaj frazem najčešće koristi u negativnom značenju, kad osjećamo veliku bol ili tugu. Kad govorimo o doslovnom prijevodu ovog frazema, ponovno, kao i u nekim ranijim primjerima, možemo primijetiti da se i u njemu javlja slika vatre koja gori unutar čovjeka. Tako se, prema teoriji konceptualne metafore, vatra u ovom primjeru veže s boli i tugom upravo zbog svojih negativnih karakteristika. Kako vatra na čovjeku ostavlja velike fizičke posljedice, isto tako tuga i bol na čovjeku ostavljaju velike psihičke posljedice, a u nekim slučajevima čak i fizičke. Sličan frazem moguće je pronaći i u Turengovom rječniku, a to je *içine aşk ateşi düşmek* ('zaljubiti se preko ušiju' dosl. 'pasti ljubavna vatra u koga') koji nosi pozitivne konotacije jer su u ovom slučaju metaforom preslikana ona druga, pozitivna svojstva vatre: ne ona koja 'pale' čovjeka i na njemu ostavljaju neke negativne fizičke posljedice, već upravo suprotno. U ovom primjeru zamjećuje se konceptualna metafora LJUBAV JE VATRA koja uspoređuje osjećaj ljubavi s vatrom zato što ona nudi osjećaj topline i ugone.

tur. *içinin ateşi küllenmek* (dosl. 'pretvoriti vatru u sebi u pepeo')

hrv. *ugasiti vatru u sebi*

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične leksičke strukture i značenja, premda on u hrvatskom jeziku nije toliko čest. Turski frazem koristi se kako bi se izrazilo rješavanje problema. Tako se u ovom primjeru problemi (nešto što nas muči) poimaju kao vatra koju bi trebalo ugasiti. Baš kao što gašenjem vatre ista prestaje postojati, isto tako otklanjanjem/rješavanjem problema isti prestaju postojati.

tur. *iki ateş arasında kalmak* (dosl. 'biti između dvije vatre')

hrv. *naći se/bititi između dvije vatre*

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične leksičke strukture i značenja, te se oni u oba koriste na jednak način. Označava čovjekovu nemogućnost odabira s obzirom na to da su obje opcije koje mu se nude izrazito loše. Na stranici Hrvatskog jezičnog portala stoji da je osoba koja se nalazi između dvije vatre u dvostrukoj opasnosti/nevolji. Ovdje, baš kao i u ranijim primjerima, možemo primijetiti da se vatra uspoređuje s nevoljom, a glavna motivacija ponovno može biti sličnost između neugodnih karakteristika vatre i nevolje (obje u čovjeku stvaraju osjećaj nelagode, predstavljaju opasnost, itd.).

tur. *kendini ateşe atmak* (dosl. 'baciti se u vatru')

hrv. *baciti se u vatru/ ići u vatru i vodu*

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične leksičke strukture i značenja. U oba se jezika frazemi koriste kako bismo iskazali da je neka osoba spremna baciti se u nevolju, odnosno napraviti sve kako bi se dočepala svoga cilja (onoga što želi/treba) bez obzira na opasnost. I ovdje zamjećujemo povezivanje pojmova vatre i opasnosti, odnosno nevolje, a kao i u ranijem primjeru motivaciju iza toga možemo naći u karakteristikama vatre i opasnosti.

tur. *Maşa varken elini ateşe sokma.* (dosl. 'Ne guraj ruku u vatru kad već imaš hvataljke.')

Kao i u ranijim primjerima, i ovdje se opasna situacija poistovjećuje s vatrom. Poslovicom se nastoji reći da ne treba svjesno ulaziti u opasnu radnju dok postoji netko drugi tko bi tu radnju mogao obaviti.

tur. *Tavşan dağda, suyu ateşte.*²⁵⁶ (dosl. 'Zec je na planini, a juha od zeca na vatri')

Kako Ömer Asım Aksoy kaže, ova poslovice se koristi kao neka vrsta usporedbe kad želimo prikazati ljude koji se prave da je sve dobro i nastavljaju s normalnim životom usprkos katastrofama koje se događaju oko njih, ne mareći da bi uskoro mogli nastradati ili izgubiti svoj život. Zapravo, ova poslovice se koristi kao neka vrsta upozorenja tim ljudima, njome se želi ukazati na ono što bi moglo uslijediti, i u neku se ruku koristi kako bi pripremila te ljude na ono što dolazi.

tur. *yüreğine od (ateş) düşmek* (dosl. 'pasti drvo za ogrijev/vatra na čije srce')

Ovaj frazem koristi se za iskazivanje velike tuge, odnosno kako bismo rekli da je netko doživio strašnu nesreću. I u ovom se frazemu emocija tuge i boli povezuje s vatrom jer tuga izaziva psihičku bol na isti način na koji vatra izaziva fizičku.

²⁵⁶ Aksoy, Ömer Asım. Atasözleri ve deyimler sözlüğü II., str. 201

tur. *yüreğini ateş almak* (dosl. 'vatra preuzeti čije srce')

Kao i u ranijem primjeru, i ovaj se frazem koristi za izražavanje tuge, kad se želi reći koliko nam je žao i koliko nas duša boli zbog nečega. Kao i u ranijem primjeru, i ovdje se vatra ponovno povezuje s emocijom tuge, upravo zbog zajedničkih karakteristika koje dijele – obje izazivaju neku vrstu boli.

tur. *Zengin ateş dökecek olsa fakara götünü sakı eder.*²⁵⁷ (dosl. 'Kad bi bogataš odlučio istresti vatru, siromah bi svoju stražnjicu pretvorio u ćup')

Prema Ömeru Asimu Aksoyu, ova poslovice ima dva značenja, odnosno koristi se na dva načina: 1) kako bismo iskazali da ako bogataš odluči nešto napraviti, siromah će odmah uskočiti i obaviti posao do kraja kako se on ne bi umorio; 2) kako bismo iskazali da ono što bogataš odbaci zato što to nije htio, siromah drage volje uzme, te se prema toj stvari ponaša kao da je našao bogatstvo. Kad govorimo o slikama prisutnim u ovoj poslovice, mogli bismo reći da se pojam vatre poistovjećuje s nečim osnovnim i važnim u svakodnevnom životu. Dok bogataši žive u tolikom izobilju da neke stvari čak i bacaju, siromasi oskudijevaju te se prema onome odbačenom od strane bogataša ponašaju kao da je blago.

4.2.3. ANALIZA POSLOVICA I FRAZEMA SA SASTAVNICOM YAKMAK 'ZAPALITI'

Prije negoli počnemo s analizom poslovice i frazema s glagolom *yakmak*, valjalo bi reći da se isti u hrvatskome prevodi s dva glagola, odnosno da on nosi dva značenja. Prvi prijevod glasio bi *(za)paliti*, a drugi *(o)pečti*. Međutim, u turskome je samo jedan glagol dovoljan za iskazivanje oba značenja. Moguća motivacija mogla bi se pronaći u bliskosti značenja, odnosno u bliskosti onoga što se njime želi izraziti. Kad na hrvatskome kažemo da se nešto 'zapalilo', zapravo želimo reći da je ono u dodiru s vatrom počelo gorjeti. Kad pak kažemo da nas nešto 'peče', najčešće želimo reći da osjećamo veliku bol koja je nastala kao rezultat dodira s vatrom ili s nekim jako vrućim objektom. Odnosno, osjećaj boli uzrokovan procesom gorenja jednak je osjećaju boli koji ostaje nakon istoga.

²⁵⁷ Aksoy, Ömer Asım. Atasözleri ve deyimler sözlüğü I., str. 483

tur. *baş yakmak* (dosl. 'spaliti glavu')

Ovaj frazem koristi se kako bismo izjavili da je netko stavljen u tešku situaciju. Kao i u ranijim primjerima, i ovdje ponovno možemo vidjeti da se koncept vatre povezuje s problemima, odnosno sve što ima veze s vatrom (npr. paljenje vatre, njezino gorenje, itd.) na neki je način povezano s problemima. Motivaciju za to ponovno bismo mogli pronaći u samim karakteristikama vatre. Kako vatra čovjeku može izazvati poteškoću i fizičke ozljede, odnosno bol, isto tako problemi čovjeku mogu izazvati nelagodu, te psihičku bol, a nekad čak i fizičku.

tur. *başını ateşlere yakmak* (dosl. 'spaliti glavu vatrom')

hrv. *natovariti si teret na leđa*

U oba jezika moguće je pronaći frazem sličnog značenja, ali potpuno različite leksičke strukture. Frazem se koristi kako bismo prikazali da je netko preuzeo velik problem u svoju odgovornost. U turskom frazemu jedna od sastavnica veže se uz pojam vatre, dok slična sastavnica nije prisutna u hrvatskom jeziku. Kao i u ranijem primjeru, problem se poistovjećuje s vatrom jer, poput vatre, problem također može povrijediti čovjeka ili ga dovesti u nevolju. U hrvatskome se pak problem poistovjećuje s teškim teretom čije nošenje iziskuje velik trud i napor.

tur. *biber gibi yakmak* (dosl. 'paliti/peći poput papra/ljute papričice')

Ovaj frazem se u turskom jeziku koristi u dva značenja: kako bismo izjavili da nam je nešto jako opeklo kožu, oči, ili drugi dio tijela. Motivacija iza toga zasigurno je u svojstvima ljute papričice ili papra. Naime, ove namirnice dosta se često uspoređuju s vatrom upravo zbog svojih svojstava. Kako vatra peče, tako i ove namirnice peku zbog svoje ljutine te kad ih stavimo u usta imamo osjećaj da nam jezik, ali i usta gore. Drugi način korištenja ovog frazema, odnosno njegovo drugo značenje, veže se uz pojam tuge. Kako stoji u rječniku, ovaj frazem koristimo kad želimo reći da je netko ili nešto nekoga jako rastužilo. Glavna motivacija iza ovog značenja ponovno bi se mogla naći u samim svojstvima ovih namirnica, odnosno intenzitetu njihove ljutine koja je vrlo neugodna. Neugodnost proživljavamo i kad smo tužni – osjećamo psihičku nelagodu koja nam izaziva bol.

tur. (*birine*) *abayı yakmak* (dosl. 'spaliti vuneni plašt za nekoga')

hrv. *zaljubiti se*

U turskom jeziku ovaj izraz proizlazi iz sufijske tradicije. Prema priči, navodno se jedan derviš toliko posvetio molitvi da nije ni primijetio da mu gori plašt, odnosno da se zapalio²⁵⁸. Upravo se zbog ove priče ovaj izraz često povezuje sa zaljubljuvanjem. Kako je to ranije rečeno, svjetovna ljubav se u turskome često uspoređuje s količinom ljubavi koja se osjeća prema Bogu, te se osjećaj zaljubljenosti često povezuje s nekom vrstom transa, s obzirom na to da se proces zaljubljuvanja ne događa svjesno, već se radi o nečemu što nas samo tako pogodi. Iako to u ovom primjeru nije slučaj, s obzirom na to da sam izraz ima priču kojoj duguje svoje porijeklo, svejedno je važno napomenuti da se ljubav dosta često povezuje s vatrom, pogotovo u zapadnoj kulturi. A glavni razlog toga su osjećaji koje proživljavamo kad se zaljubimo, o čemu je već bilo riječi.

tur. (*birinin*) *başını nâra yakmak* (dosl. 'spaliti nečiju glavu ognjem')

Ovaj se turski frazem koristi kako bismo iskazali da smo nekog doveli u velike gubitke, odnosno da smo nekoga naveli na veliku štetu. Kad govorimo o sastavnicama samog frazema, valja primijetiti da se ovdje glagol *yakmak* ('zapaliti', 'spaliti') koristi zajedno s imenicom *nâr* koja označava oganj ili vatru. Moguća motivacija iza ovog spoja može biti činjenica da materijalni gubitak kod ljudi uzrokuje velik osjećaj psihičke boli koja se može poistovjetiti s onom fizičkom koja nastaje kad se opečemo na oganj.

tur. (*birinin*) *ciğerini yakmak* (dosl. 'spaliti nečije srce')

hrv. *probosti komu srce*

U oba jezika moguće je pronaći frazem sličnog značenja, ali različite leksičke strukture. U TDK-ovom rječniku i na stranicama Hrvatskog jezičnog portala stoji da se frazemi koriste kad želimo reći da je netko nekoga jako povrijedio, odnosno da mu je nanio veliku bol i patnju. U turskom frazemu, kao i u mnogima koji su već ranije analizirani, bol/tuga se poistovjećuje s

²⁵⁸ Pala, *İskender*, str. 8 – 9

vatrom, upravo zbog njihovih, već ranije navedenih zajedničkih karakteristika. U hrvatskom je frazemu pak prisutna slika fizičkog ranjavanja, odnosno probadanja.

tur. *can yakmak* (dosl. 'spaliti život/dušu')

Ovaj frazem ima tri značenja. Kao prvo, koristimo ga kad želimo reći da netko nekoga fizički muči. Ovdje je ponovno prisutna usporedba između boli i vatre, jer baš kako vatra na čovjeku uzrokuje fizičku bol, isto se događa i prilikom mučenja. Ovaj izraz također koristimo i kad želimo reći da je netko nekoga doveo u velike probleme ili patnju. Isto kao i u ranijim primjerima, i ovdje je ponovno prisutna usporedba između vatre i patnje, odnosno problema. U trećem značenju frazem se može koristiti kako bismo iskazali da je netko nekoga rastužio ili mu nanio veliku bol. I ovdje je ponovno vidljiva usporedba između boli/tuge i vatre, a glavni razlog su slični osjećaji koje pobuđuju.

tur. *cep yakmak* (dosl. 'zapaliti džep')

hrv. *opaliti koga po džepu*

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične leksičke strukture i značenja. Oni se u oba jezika koriste kako bismo iskazali da je nešto jako skupo, odnosno da smo potrošili puno novca. U frazemu su prisutne slike vatre, koje 'pale' naš džep, točnije 'pale' novac koji nosimo u njemu. S obzirom na to da je novac nestao u jako kratkom vremenskom periodu, možemo reći da je on 'spaljen', odnosno da ga više nema. Također je važno spomenuti da se u hrvatskom frazemu riječ *opaliti*, osim s 'paljenjem novca' može protumačiti i kao 'udar na naš džep.' Baš kao što vatra izaziva fizičku bol, isto se događa i s udarcem, a sam gubitak novca kod čovjeka izaziva tugu, odnosno psihičku bol koja bi se mogla poistovjetiti s onom fizičkom zbog istih osjećaja koje izaziva.

tur. *elektriği yakmak* (dosl. 'zapaliti struju')

hrv. *upaliti svjetlo*

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične leksičke strukture i značenja, a koristi se kako bismo rekli da koristimo električnu energiju kako bismo osvijetlili određeni prostor. Drugim

riječima, ovaj frazem koristimo kako bismo rekli da smo upalili svijetlo. Sama motivacija iza ovog frazema može se naći u ljudskoj prošlosti, kad su se za osvjetljavanje prostora koristile svijeće. S obzirom na to da je svijeći potrebna vatra kako bi ona gorila, glagoli u značenju 'upaliti', a koji se primarno povezuje s vatrom, počeo se koristiti u mnogim jezicima diljem svijeta te je u njima postao ustaljen. Kasnije, s izumom električne energije, isti glagol se samo prenio na frazeme u kojima se kao sastavnica koristi novi izvor energije/svijetla.

tur. *gönül yakmak* (dosl. 'zapaliti srce')

Ovaj frazem u turskome se koristi na dva načina. Prvo, koristimo ga kako bismo izjavili da je nešto na nekoga ostavilo velik utjecaj, odnosno da je nešto otvorilo put da netko drugi 'poludi'. Drugim riječima, neka stvar je potpuno preuzela nečiji život. Isti frazem koristi se na sličan način kad govorimo u kontekstu dvoje ljudi kako bismo iskazali da se netko zaljubio u nekoga. Moguću motivaciju za upotrebu glagola u značenju '(za)paliti' mogli bismo objasniti konceptualnom metaforom LJUBAV JE VATRA. Tako se ljubav ili osjećaj zaljubljenosti često povezuje s vatrom upravo zbog zajedničkih „simptoma“ koje izazivaju: zaljubljena osoba osjeća kao da ju je pogodio val topline, znoje joj se dlanovi, gubi mogućnost logičnog razmišljanja, itd., a te iste stvari osoba proživljava kad je blizu vatre kao izvora intenzivne topline.

tur. *içini yakmak* (dosl. 'zapaliti čiju unutrašnjost')

Ovaj frazem koristi se kako bismo rekli da je netko nekoga jako rastužio. Tako se i u ovom izrazu tuga ponovno povezuje s vatrom, vjerojatno zbog osjećaja boli koju oboje izazivaju kod čovjeka.

tur. *kıçına kına yakmak* (dosl. 'zapaliti kanu na stražnjici')

Ovaj frazem koristi se kako bismo izrazili da se netko jako obradovao nad nečijom nesrećom. Korištenje glagola *yakmak* može se pripisati načinu pripreme kane u kipućoj, odnosno vrućoj vodi, a najčešće se nanosi u sretnim trenucima.

tur. *kına (kınalar) yakmak (koymak, sürmek)* (dosl. 'zapaliti [nanijeti, namazati] kanu')

Ovaj frazem koristi se kako bismo rekli da pripremamo kanu, odnosno ovim se izrazom opisuje sam proces pripreme. Kao i u ranijem primjeru, i ovaj se frazem koristi kako bismo izrazili da se netko razveselio radi nečije nesreće.

tur. *Marmara çırası gibi yakmak (yanmak)* (dosl. 'zapaliti [gorjeti] poput Mramorne potpale')

Radi se o frazemu čije je značenje kulturološki, odnosno regionalno određeno. Ovaj frazem koristi se kako bismo ukazali da je netko nekoga natjerao da požali nešto što je učinio, ili kako bismo rekli da je netko nekoga uništio (u varijanti s glagolom *yanmak* znači 'biti uništen' ili 'jako žaliti zbog nečega'). Logičnim razmišljanjem mogli bismo zaključiti da je glavna motivacija iza ovog značenja sama emocija boli. Naime, kad je osoba fizički ili psihički uništena ili kad žali radi nečega, ona osjeća neizmjeran osjećaj boli koji se, kao i u ranijim primjerima, da usporediti s osjećajem boli nastalim kao rezultat zapaljenja. Kad govorimo o samoj kulturološkoj osnovi ovog izraza, važno je reći da se sintagma 'Mramorna potpala' koristi u ovom izrazu upravo zbog svojstava tzv. mramorne potpale koja je na turskom području poznata kao potpala koja najbrže i najjače plane. Tako se upravo zbog ovih svojstava Mramorne potpale tužna osoba (osoba koja osjeća bol) povezuje s ovim spojem.

tur. *maşa varken elini yakmak* (dosl. 'zapaliti ruku dok postoje hvataljke/pokraj hvataljki')

Ovaj frazem koristi se kako bismo rekli da je netko sebe stavio u opasnost iako se od nje mogao spasiti. Ovdje, kao i u ranijim primjerima, ponovno je vidljiva usporedba vatre s opasnošću. Odnosno, vidimo da se opasnost opojmljuje ili razumijeva preko pojma vatre, a glavni razlog ponovno su zajedničke karakteristike ova dva pojma.

tur. *mum yakmak* (dosl. 'zapaliti svijeću')

hrv. *zapaliti svijeću*

Ovaj frazem, osim što izražava fizičko paljenje svijeće ili osvjetljavanja prostora, također ima i metaforičko značenje koje ima podlogu u religijskim ritualima. Naime, ovaj izraz označava proces paljenja svijeće na svetom mjestu nakon što se osoba obvezala učiniti nešto ili nakon

što je nešto obećala Bogu, a paljenje vatre smatra se nekom vrstom povezivanja s Bogom. Motivacija iza ovog izraza skriva se ne samo u procesu doslovnog paljenja vatre već i u vezi između religije i vatre, s obzirom na to da se vatra već stoljećima koristi u religijskim obredima, a u nekim religijama ona čak i predstavlja samoga Boga²⁵⁹.

tur. *ok meydanında buhurdan yakmak* (dosl. 'paliti tamjan na Okmejdanu')

Ovaj frazem koristi se u dva značenja. Upotrebljavamo ga kad želimo reći da netko nedovoljno grije jako velik i otvoren prostor, odnosno kad osoba koristi nedovoljno energije ili nekog drugog izvora topline kako bi ugrijala prostor. Kako je vidljivo iz samog doslovnog prijevoda izraza, „paliti tamjan na Okmejdanu“ (koji je otvoren i velik prostor) nema smisla jer se miris neće zadržati, a isto vrijedi i za korištenje nedovoljne količine energije kako bismo ugrijali velik prostor. U drugom se značenju ovaj izraz koristi kako bismo rekli da se za važan posao pokušavamo koristiti nedovoljnim sredstvima, odnosno, kad želimo reći da nismo dovoljno pripremljeni za jako važan posao (nemamo dovoljno financijskih sredstava, ljudi, itd.). Pojam paljenja u ovom se izrazu veže uz riječ tamjan, koji se inače pali kako bi pokazao svoja svojstva (pustio miris, obavio svoju obrednu svrhu, itd.).

tur. *pire için yorgan yakmak / pireye kızıp yorgan yakmak* (dosl. 'spaliti jorgan zbog buhe / naljutiti se na buhu i spaliti jorgan')

Ovaj frazem koristimo kako bismo rekli da se netko naljutio zbog sitnice, te da se počeo ponašati na način koji bi mogao naškoditi samo njemu/njoj ili uzrokovati veću štetu. U ovom se frazemu sitnica uspoređuje s buhom, jer se radi o ljutnji na nešto malo, na nešto što je sasvim neprimjetno ili beznačajno i što se čini u potpunosti bezopasno. Spaljeni jorgan pak predstavlja štetu koju nekontrolirana ljutnja može nanijeti osobi koja je ljuta. Tako osoba koja spali svoj jorgan zapravo samo sebi čini nažao, odnosno samo sebi stvara bol. Tako bismo mogli zaključiti da je ovo još jedan turski frazem u kojem se bol uspoređuje s vatrom. Drugim riječima, paljenjem jorgana, zapravo palimo sami sebe, odnosno sebi stvaramo bol.

²⁵⁹ Encyclopedia.com – Fire, Use And Symbolism Of. <https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/fire-use-and-symbolism> (zadnji pristup 29. veljače, 2024.)

tur. *soğuk vurmak (yakmak)* (dosl. 'hladnoća je udarila [spalila]')

hrv. *mraz je spalio*

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične leksičke strukture i značenja. Ovaj frazem koristimo kako bismo rekli da je hladnoća nanijela štetu biljkama, odnosno kako bismo rekli da ih je hladnoća uništila. Hladnoća ovdje ima iste posljedice kao i vatra, ona uništava, zbog čega se vjerojatno i koriste ovakvi izrazi.

tur. *yağ yakmak* (dosl. 'paliti ulje')

hrv. *ulizivati se*

U oba jezika moguće je pronaći frazem sličnog značenja, ali različite leksičke strukture.

Turski se frazem koristi i u doslovnom smislu, kako bismo rekli da netko grije ulje na tavi, ali i u metaforičkom smislu, kako bismo rekli da se netko 'ulizuje' nekome, odnosno da se služi raznim slatkim izrazima i pohvalama kako bi se umilio nekome. Kako stoji u članku napisanom od strane Namika Aslana i Meryem Arslan²⁶⁰, ovaj frazem u turskom jeziku potječe još iz perioda dok je tursko stanovništvo bilo politeistično. Turci su u vrijeme nastanka ovog izraza vjerovali u razna božanstava i u duhove predaka, te su kako bi se zaštitili od zlih duhova radili male toteme od drva, kamenja, kože, tkanine, itd. koje su onda stavljali na rub kuće. Te toteme nazivali su *tös*, a kako bi im se umilili, Turci su im u usta lijevali ulje ili su im davali hranu. Ovaj izraz tako se zadržao sve do danas, a mjesto bogova i predaka zamijenili su ljudi koje želimo očarati, bilo iz poslovnih ili romantičnih razloga. Osim ova dva značenja, ovaj turski frazem nosi i značenje 'skinuti kile'te je sinoniman s izrazom *göbek eritmek* dosl. 'otopiti trbuh'. Gubitkom kila čovjek izgleda kao da se stanjio, odnosno kao da se dio njega 'istopio', zbog čega ovaj izraz možemo povezati s vatrom, odnosno toplinom. Topljenjem tvar kao da nestaje, a isto tako čovjek tjelovježbom prilikom koje se grije i znoji, smanjuje svoj obujam.

tur. *yeşil ışık yakmak* (dosl. 'zapaliti/paliti zeleno svijetlo')

hrv. *dati zeleno svijetlo*

²⁶⁰ Aslan, Namik i Meryem Arslan, str. 112 – 122

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične leksičke strukture i značenja. Njegovim korištenjem izražava se davanje dozvole za što. Sam frazem potječe iz govora vezanog za promet, u kojemu je automobilu dozvoljeno krenuti tek kad se na semaforu upali zeleno svjetlo. Glagol *yakmak* ovdje se koristi u značenju dobivanja svjetla putem struje, što je već ranije objašnjeno.

4.2.4. ANALIZA POSLOVICA I FRAZEMA SA SASTAVNICOM YANMAK 'GORJETI'

tur. *bağrı yanmak* (dosl. 'gorjeti nekome prsa')

hrv. *gorjeti u srcu*

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične leksičke strukture i značenja, međutim, važno je spomenuti da on nije uobičajen u hrvatskom jeziku. Turski frazem koristi se kako bismo iskazali da smo jako tužni te da jako patimo. U ovom primjeru ponovno možemo primijetiti da se osjećaji boli i patnje pojmovno povezuju s vatrom, vjerojatno zbog ranije navedenih zajedničkih karakteristika.

tur. *başı nâra yanmak* (dosl. 'nečija glava gorjeti u ognju')

Ovaj frazem koristi se kako bismo iskazali da smo nastradali zbog nekog drugog. Ulazak u opasnost ili doživljavanje boli zbog nekog drugog ponovno se poistovjećuje s vatrom, vjerojatno zbog istog doživljaja koji oboje ostavljaju na čovjeku.

tur. *biber gibi yanmak* (dosl. 'gorjeti poput papra/ljute papričice')

Ovaj frazem koristimo kad želimo reći da nas jako bole oči, koža, ili neki drugi dio tijela. Frazem se također koristi kad želimo reći da smo se jako rastužili, odnosno da nas nešto jako muči. Motivacija u ovom izrazu ista je kao i u ranije analiziranom izrazu *biber gibi yakmak*

tur. (*birinden, bir şeyden*) *ağzı yanmak* (dosl. 'nekome gorjeti usta zbog nekoga/nečega')

Ovaj frazem u turskome se koristi kako bismo rekli da je netko nastradao, odnosno upao u nevolje zbog nekoga ili nečega. I u ovom primjeru možemo reći da je motivacija ista kao i u ranijim primjerima, odnosno da se vatra poistovjećuje s opasnošću/nevoljom i boli upravo zbog osjećaja koje izaziva kod ljudi (fizički i psihički efekti ovih opasnosti i boli slični su, a nekad čak i isti onima koje osoba doživljava kad se nalazi blizu vatre ili kad osjeti destruktivnu moć vatre na svojoj koži).

tur. *canı yanmak* (dosl. 'gorjeti nekome život/duša')

hrv. *boljeti duša*

U oba jezika moguće je pronaći frazem sličnog značenja, ali različite leksičke strukture (hrvatski frazem nije povezan s pojmom vatre). Turski frazem koristi se u dva značenja. Prvo, koristi se za izražavanje velike boli te je ponovno moguće primijetiti da se pojam vatre povezuje s pojmom boli. Zatim, koristimo ga kako bismo rekli da netko prolazi kroz teško razdoblje, što opet upućuje na to da se nevolje i problemi poistovjećuju s vatrom. Zadnje značenje veže se uz situaciju stradavanja i gubitka, što je vrlo slično prethodnome, a oba se mogu povezati s boli ili patnjom koju čovjek proživljava.

tur. *ciğeri yanmak* (dosl. 'gorjeti jetra')

hrv. *boljeti duša*

Kao i u ranijem primjeru, i ovdje je u oba jezika moguće pronaći frazeme sličnog značenja, ali različite leksičke strukture. Štoviše, oba turska frazema (*canı yanmak* i *ciğeri yanmak*) u hrvatskome se prevode istim frazemom. Kad govorimo o razlogu korištenja ovog frazema, valja reći da se on, kao i u mnogim ranijim primjerima, koristi kako bismo iskazali da osjećamo neku vrstu boli, odnosno tuge.

tur. *derdine yanmak* (dosl. 'gorjeti zbog problema')

hrv. *žaliti nad svojom nesrećom*

Iako je u oba jezika moguće pronaći frazem slične leksičke strukture i značenja, on je u hrvatskome rijedak i nije vezan uz pojam vatre. Turski se frazem koristi kad želimo reći da

patimo zbog situacije u kojoj se nalazimo. I u ovom primjeru tuga se poistovjećuje s vatrom, odnosno kad je tužan, čovjek osjeća kao da gori iznutra.

tur. *dert yanmak* (dosl. 'gorjeti muku')

hrv. *jadikovati, naricati*

U oba jezika moguće je pronaći izraz sličnog značenja, a frazem/glagol koristimo kako bismo rekli da netko plačući govori što ga muči. U hrvatskom jeziku takva se situacija ne izražava metaforički kao u turskome. Moguće je da se, kao i u ranijim primjerima, i u ovome 'problem' povezuje s vatrom upravo zbog osjećaja koje izaziva kod čovjeka: osoba koja je u problemima ima osjećaj kao da gori iznutra.

tur. *dili yanmak* (dosl. 'nekome gorjeti jezik')

hrv. *opeći (opržiti) prste*

Ovaj frazem djelomice ima svoj hrvatski ekvivalent s obzirom na to da se koristi u dva značenja, dok hrvatski ima samo jedno. Koristimo ga kako bismo rekli da je netko tužan i da pati, odnosno da je osoba nekako nastradala, nešto je izgubila, ili slično. Ovo značenje, kao i u mnogim ranijim primjerima, ponovno pokazuje korelaciju između vatre i tuge, odnosno bol koja se osjeća kad smo tužni ponovno se poistovjećuje s bolom prouzročenim vatrom. I hrvatski frazem *opeći prste* nosi slično značenje. Drugo značenje turskog frazema koje hrvatski frazem nema veže se uz situaciju kad nam je nečega dosta, odnosno kad nešto zamrzimo. Moguću motivaciju možda bismo mogli pronaći u doslovnom značenju ovog izraza. Naime, on se koristi kako bismo rekli da smo opekli jezik jedući nešto ljuto ili jako vruće. Opečeni jezik kod ljudi izaziva vrlo neugodan, čak i neizdrživ osjećaj, a slični su i osjećaji mržnje i zasićenja.

tur. *ışıl ışıl yanmak* (dosl. 'svjetlucajući gorjeti')

hrv. *blistati*

U oba jezika moguće je pronaći izraz slične leksičke strukture i značenja, a najčešće ga koristimo kad govorimo o nečijim očima, ili o nekim drugim, neživim stvarima, za koje

želimo reći da blistaju. Dok u hrvatskom jeziku korelacija između vatre i glagola nije vidljiva, ona se u turskome iščitava u upotrebi glagola *yanmak* 'gorjeti'. Glavni razlog te upotrebe vjerojatno je svojstvo vatre. Naime, ona nam pruža svjetlost, a sličan efekt ostavljaju i objekti koji blistaju.

tur. *içi yanmak* (dosl. 'nekome gorjeti unutrašnjost')

Frazem se u turskom jeziku koristi u tri značenja. Koristimo ga kad želimo reći da smo jako žedni, što izaziva osjećaj kao da 'gorimo iznutra' te nam je potrebna voda kako bismo *ugasili* žeđ. Drugo značenje veže se uz tugu i bol: čovjeku se čini da gori iznutra kad ga nešto muči. Treće značenje veže se uz čežnju prema nečemu, koja je također neka vrsta tuge i boli.

tur. *için için yanmak* (dosl. 'gorjeti iznutra')

Kao i u ranijem primjeru, ni ovaj frazem nema svoj ekvivalent u hrvatskom jeziku, a koristi se u dva značenja: prvo je konkretno značenje tinjanja vatre, a drugo se veže uz osjećaj tuge, ali one koja se ne pokazuje na van, odnosno, one koja se drži zakopana u sebi. Tako je i ovdje ponovno moguće primijetiti da se vatra uspoređuje s tugom/patnjom. Sama motivacija vjerojatno je ista kao i u ranijim primjerima – kako vatra čovjeku stvara fizičku bol, tuga mu stvara onu psihičku.

tur. *içinden yanmak* (dosl. 'gorjeti iznutra')

hrv. *gorjeti u sebi*

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične leksičke strukture i značenja, a koristimo ga kako bismo rekli da netko nešto jako želi, odnosno da je netko jako nestrpljiv. Moguća motivacija između povezivanja vatre, odnosno procesa gorenja s nestrpljenjem mogla bi biti u sličnostima ovih stanja. Tako nestrpljiva osoba ne može stajati na mjestu, ona osjeća veliku nervozu koju pokazuje na van konstantnim kretanjem, a isto se događa i u dodiru s vatrom, čija je vrućina toliko intenzivna da se ne može mirno podnijeti.

tur. *kor gibi yanmak* (dosl. 'gorjeti poput žeravice')

hrv. *kao živa žeravica*

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične leksičke strukture, ali malo različitog značenja. Oba frazema koriste se kad govorimo o očima. Na Hrvatskom jezičnom portalu stoji da se hrvatski frazem koristi kad želimo reći da netko ima jako živ ili oštar pogled. U turskome pak ovaj frazem nosi značenje osvjetljenosti, odnosno koristimo ga kako bismo rekli da nešto jako svijetli. Kad govorimo o motivaciji povezivanja ovih značenja s vatrom (žeravicom) ponovno se moramo okrenuti karakteristikama vatre. Kako je to već ranije rečeno, vatra ima mogućnost osvjetljavanja prostora, te je zbog toga i logično da se nešto što se opisuje kao svjetleće povezuje s njom. Međutim, vatra nosi i karakteristike živosti, odnosno čini se poput živog bića upravo zbog njezinog konstantnog kretanja (kad je promatramo, nekad nam se čini kao da pleše), pa ne čudi da se u hrvatskom jeziku povezuje s pogledom koji izgleda kao da je pun života.

tur. *midesi yanmak* (*/kaynamak / ekşimek*) (dosl. 'nekome gorjeti [/proključati/ ukiseliti se] želudac')

hrv. *imati žgaravicu*

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične leksičke strukture i značenja, a koristimo ga kad želimo reći da je nekome jelo teško palo na želudac. Kad govorimo o samim mentalnim slikama, valja reći da je u oba jezika prisutna slika gorenja. Odnosno, u oba se jezika loša hrana, odnosno njezino 'teško padanje' prikazuju kao neka vrsta vatre u čovjekovoj unutrašnjosti. Moguće je da je motivacija iza toga sam osjećaj boli i žarenja. Kao i u mnogim drugim primjerima, i ovdje se fizička bol ponovno se poistovjećuje s bolom nastalim kao rezultat dodira s vatrom.

tur. *nârına (nâra) yanmak* (dosl. 'gorjeti u ognju')

Ovaj frazem nema svoj hrvatski ekvivalent, a u turskom jeziku služi kao sinonim za izraz *ateşine yanmak*.

tur. *par par yanmak* (dosl. 'gorjeti pucketajući')

Ovaj frazem nema svoj ekvivalent u hrvatskom jeziku, a u turskome se koristi na više načina. Koristimo ga za zdravstveno stanje kad želimo reći da netko ima povišenu tjelesnu temperaturu. Također ga koristimo kad želimo reći da nešto blista te u doslovnom smislu kako bismo ukazali na pravu vatru koja se malo pali, malo gasi. Motivacija iza svih ovih značenja može se pronaći u samim karakteristikama vatre koja osvjetljava, a kod čovjeka izaziva povišenje tjelesne temperature, crvenilo u licu i znojenje.

tur. *sütten ağzi yanmak* (dosl. 'izgorjeti komu usta od mlijeka')

hrv. *tko se jednom opeče puše i na hladno*

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične mentalne slike, a koristi se kako bismo rekli da je netko naučio lekciju te se počeo ponašati s oprezom. Motivacija iza izraza ista je kao i u poslovcici *Ateşten korkan soğuk suyu üfler içer* koja nosi isto značenje.

tur. *şap gibi yanmak* (dosl. 'gorjeti poput alauna')

Ovaj frazem nema svoj hrvatski ekvivalent, a u turskome se koristi kako bismo rekli da je netko ostao u škripcu, odnosno da je ostao potpuno sam, bez podrške i zaštite. Motivacija iza ovog izraza mogla bi biti činjenica da alaun, lako zapaljivi kemijski element, lako plane, te ga je gotovo nemoguće ugasiti. Isto vrijedi i za osobu koja je sama. S obzirom na to da ona nema ničiju podršku ni zaštitu, lako joj je upasti u nevolju, a iz istih razloga je teško iz nje izaći.

tur. *yalaz yalaz yanmak* (dosl. 'gorjeti u plamenovima')

Ovaj frazem nema svoj ekvivalent u hrvatskom jeziku, a koristi se kako bismo rekli da netko ima jako povišenu tjelesnu temperaturu. Motivaciju iza ovog izraza moguće je pronaći u zajedničkim karakteristikama između vatre i temperature.

tur. *yüreği yanmak* (dosl. 'gorjeti kome srce')

U oba jezika moguće je pronaći frazem slične leksičke strukture i značenja, međutim hrvatski se frazem koristi jako rijetko. Oba koristimo kako bismo rekli da nam nešto stvara veliku bol. Tako je u ovom primjeru ponovno moguće primijetiti da se osjećaj boli veže s vatrom, odnosno da se bol poistovjećuje s vatrom. Glavni razlog tomu su, kao što je to već ranije spomenuto, njihove zajedničke karakteristike. Drugo značenje ovog frazema vezano je uz doživljavanje stradanja, odnosno nesreće. Baš kao i u ranijem značenju, nesreća čovjeku zadaje fizičku i/ili psihičku bol koja se ponovno poistovjećuje s vatrom, odnosno s bolom nastalim pod utjecajem vatre.

5. ZAKLJUČAK

Glavna uloga frazema i poslovice jest lakše i ekspresivnije izražavanje svakodnevnih pojava ili događaja korištenjem dojmljivih slika ili prizora. Dok se velik broj frazema može koristiti i u doslovnom značenju, poslovice imaju isključivo metaforičko značenje. Odnosno, značenje poslovice ne odgovara doslovnom značenju samih slika koje se prizivaju poslovicom, već bi te slike trebale poslužiti kao usporedba za stvarnu situaciju na koju želimo ukazati. Stoga poslovicu koristimo kako bismo prokomentirali trenutnu situaciju, ponudili svoj komentar na nju, ili kako bismo nekoga podučili kakvoj lekciji. Upravo su to njihovo svojstvo, kao i (na prvu ruku) banalna priroda njihovih slika, poslužili kao motiv da se njima detaljnije bavimo.

U ovom su se radu analizirale turske poslovice i frazemi, te njihovi hrvatski ekvivalenti (ukoliko su oni postojali) koji u sebi sadrže sastavnicu u značenju povezanom s vatrom. Vatra se zbog svoje prirode i svojstava doživljava dvojako: i kao opasan element koji uništava sve pred sobom, a u isto vrijeme i kao blagoslov od Boga/bogova koji omogućava ljudima lakši život (grije ih tijekom hladnih zimskih noći, te im pomaže u spravljanju hrane). Upravo je zbog toga pojam vatre produktivna podloga za izražavanje raznih značenja, a često se koristi kako bi se izrazile emocije, od kojih su najčešće ljutnja, bol i ljubav. Tako je analizom utvrđeno da se od svih navedenih poslovice i frazema sa sastavnicom vatre njih deset koristi za izražavanje ljutnje, njih dvadeset osam za izražavanje osjećaja boli (bilo fizičke ili psihičke), a njih devet za izražavanje ljubavi. Kad govorimo o povezivanju emocija i vatre, važno je reći da se dugo godina nije znao razlog iza toga niti je ljudima bilo jasno zašto se velik broj sličnih poslovice mogao pronaći u raznim jezicima diljem svijeta. Na ovo pitanje

odgovor su ponudili Lakoff i Johnson tek 1980. godine u svom poznatom radu „Metaphors We Live By“, u kojem putem kognitivnog mehanizma konceptualne metafore objašnjavanju opojmljavanje apstraktnih pojmova. Kako autori kažu, metafore funkcioniraju po principu usporedbi na način da se pronalaze sličnosti između konkretnih i apstraktnih pojavnosti kako bi se potonje lakše razumjele. Među apstraktne pojmove spadaju i emocije. Kako autori navode, u velikom broju svjetskih jezika moguće je pronaći slične poslovice i frazeme, pogotovo one koje se referiraju na emocije, a glavni razlog toga upravo je univerzalan karakter emocija koje se proživljavaju na jednak način od strane svih ljudi diljem svijeta, bez obzira na jezik kojim govore ili na dio svijeta u kojem žive. Jednako tako, i s vatrom svi ljudi svijeta imaju određena iskustva zajednička. Slične poslovice i frazeme moguće je pronaći i u turskom i hrvatskom jeziku. Međutim, tijekom same analize izašlo je na vidjelo da velik broj turskih poslovice i frazema nema svoj hrvatski ekvivalent, a glavni razlog tomu mogli bismo pronaći u tvrdnjama autora Aksana i Trana²⁶¹, koji ističu da postoje velike razlike između poslovice i frazema s Istoka i onih sa Zapada. Kako autori navode, ljudi sa Zapada su puno otvoreniji i individualnije orijentirani zbog čega svoje emocije često proživljavaju na van. Isto se ne može reći za ljude s Istoka, koji su zatvoreniji, odnosno introvertiraniji, te fokus stavljaju na veze unutar zajednice, zbog čega su često prisiljeni potisnuti svoje emocije (npr. ljutnju) i proživljavati ih unutar sebe. Vjerojatno je to razlog zašto je u turskom jeziku prisutan velik broj poslovice i frazema u kojima se vatra poistovjećuje s boli i tugom i koje često prizivaju slike osjećanja vatre unutar samog čovjeka. Osim tog razloga, također je važno spomenuti još jedan. Kako Abdullah²⁶² tvrdi, osim što govornici turskog jezika potiskuju svoju ljutnju, oni isto tako imaju drukčiji pogled na emociju ljubavi. Prema autoru, u turskom se društvu ljubav mjeri količinom patnje koju zaljubljena osoba proživljava, a ne seksualnom privlačnošću, zbog čega je u turskom jeziku lakše pronaći poslovice i frazeme utemeljene na konceptualnoj metafori LJUBAV JE BOL/PATNJA negoli LJUBAV JE VATRA, što je potvrdila i analiza provedena u ovome radu.

²⁶¹ Vidi Aksan, Mustafa. „The Container Metaphor in Turkish Expressions of Anger“, str. 15,19 i Tran, Ba Tien, str. 76,80

²⁶² Vidi Abdullah, Khalid Ali. „A Comparative Study of Conceptual Metaphors of Love in English and Kurdish“, str. 111

POPIS LITERATURE

1. Aasland, Erik, “ Now You See Me Now You Don't: Deictic Projection and the Dynamics of Proverb Performance“, *Western Folklore* 73 (2014), 38 – 68.
2. Abdullah, Khalid Ali, „A Comparative Study of Conceptual Metaphors of Love in English and Kurdish“, *Journal of University of Raparin* 3(6), 102 – 122.
3. Afanasieva, Evdokiya N. i Raissa P. Ivanova, „Metaphoric Models of the Concept FIRE in Sakha and English Languages“, *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences* 6 (2015, 8), 1121 – 1130.
4. Aksan, Mustafa, „Metaphors of Anger: An Outline of a Cultural Model“, *Dil ve Edebiyat Dergisi /Journal of Linguistics and Literature* 3:1 (2006), 31 – 67.
5. Aksan, Mustafa, „The Container Metaphor in Turkish Expressions of Anger“, *Dil ve Edebiyat Dergisi/Journal of Linguistics and Literature* 3:2 (2006), 15 – 23.
6. Aksan, Yeşim i Mustafa Aksan, „Armed with patience, suffering an emotion – The conceptualization of life, morality, and emotion in Turkish“. U: *Metaphor in Use: Context, Culture and Communication*, uredili Fiona MacArthur, José Luis Oncins-Martínez, Manuel Sánchez-García i Ana María Piquer-Piriz, 285 – 308. Amsterdam: John Benjamins, 2012.
7. Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve deyimler sözlüğü I*. Istanbul: İnkilap, 1988.
8. Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve deyimler sözlüğü II*. Istanbul: İnkilap, 2007.
9. Andersson, Daniel, “Understanding Figurative Proverbs: A Model Based on Conceptual Blending“, *Folklore* 124 (2013), 28 – 44.
10. Apresjan, Valentina, „Emotion Metaphors and Cross-Linguistic Conceptualization of Emotions“, *Cuadernos de Filología Inglesa* 612 (1997), 179 – 195.
11. Arıca Akkök, Elif, „Turkish Metaphors Of Anger“, *DTCF Dergisi* 57.1 (2017), 302 – 326.
12. Aslan, Namık i Meryem Arslan, “Yağ Yakma (Yapma/Çekme) Deyiminin Kültürel Kodları Üzerine”, *Millî Folklor* 142 (2024), 112 – 122.
13. Bachelard, Gaston. *The Psychoanalysis of Fire*. London: Routledge & Kegan Paul, 1964. (preveo na engleski: Alan C. M. Ross).

14. Başgöz, İlhan, "Proverb Image, Proverb Message, and Social Change", *Journal of Folklore Research* 30 (1993), 127 – 142.
15. Climent, Salvador i Marta Coll-Florit, „All you need is love: metaphors of love in 1946–2016 Billboard year-end number-one songs“, *Text&Talk* 41(4) (2021), 469–491.
16. Constantinou, Maria, „Conceptual metaphors of Anger in popularized scientific texts: A contrastive (English/Greek/French) cognitive-discursive approach“. U: *Linguistic approaches to emotion in context*, uredili Fabienne H. Baider i Georgeta Cislaru, 159 – 188. Amsterdam: John Benjamins, 2014.
17. Čolakovac, Jasmina Jelčić, „On Why Anger Can be Poured, Steeled, and Boiled: Corpus-Driven Study of Anger Metaphors in Croatian“, *Strani jezici* 48 (2019), 197 – 222.
18. Fink-Arsovski, Željka, Barbara Kovačević i Anita Hrnjak. *Bibliografija hrvatske frazeologije i frazeobibliografski rječnik*. Zagreb: Knjigra, 2017.
19. Glynn, Dylan, „LOVE and ANGER. The grammatical structure of conceptual metaphors“, *Style* 36(3) (2002), 541 – 559.
20. Gowlett, J. A. J., „The discovery of fire by humans: a long and convoluted process“, *Phil. Trans. R. Soc. B* 371:20150164 (2016), 1 – 12.
21. Jente, Richard, „German Proverbs from the Orient“, *Modern Language Association* 48(1) (1933), 17 – 37.
22. Jernej, Josip, "Bilješke oko podrijetla naše frazeologije", *Suvremena lingvistika*, 41 – 41 (1996), 265 – 269.
23. Kenzhalin, Kuanyshbek, "Türk dünyasında deyim bilimi çalışmaları", *Türk Dnyasi, Dil ve Edebiyat Dergisi* (2017), 107 – 124.
24. Khalifehloo, Sayed Farid, Majid Torabi Moghaddam, Ali Asghar Rostami Abusaeedi i Mehdi Mohammadi Nia, "The Analysis of the Conceptual Metaphor of Anger in the Quoranic Verses and Islamic Traditions on the Basis of Kovecses's Cognitive Model", *Iranian Journal of Applied Language Studies* 13 (2) (2021), 107 – 124.
25. Kosman, Admiel, „Fire as Symbol: A Brief Overview of a Burning Topic“, *Shma.com* (2011), 20 – 21, [Admiel Kosman Fire Metaphor.pdf \(bjpa.org\)](https://www.bjpa.org/Admiel-Kosman-Fire-Metaphor.pdf) (zadnji pristup: 29 veljače, 2024).

- 26 Kövecses, Zoltán, „Anger: Its language, conceptualization, and physiology in the light of cross-cultural evidence“. U: *Language and the Cognitive Construal of the World*, uredili J. Taylor, & R. E. McLaury, 181–196. Berlin: Mouton de Gruyter, 1995.
27. Kövecses, Zoltán. „Metaphor and emotion“. New York: Cambridge University Press, 2000..
28. Kövecses, Zoltán, „The Concept of Anger: Universal or Culture Specific?“, *Psychopathology*, 33 (2000), 159 – 170.
29. Kövecses, Zoltán, „A cognitive linguistic view of learning idioms in an FLT context“, *Applied cognitive linguistics II: Language pedagogy* (2001), 87 – 115.
30. Kövecses, Zoltán. „Metaphor and metonymy in folk and expert theories of emotion“. U: *Metaphor in Communication, Science and Education*, uredili Francesca Ervas , Elisabetta Gola i Maria Grazia Rossi, 29 – 43. Berlin: De Gruyter Mouton, 2017.
31. Kövecses, Zoltán, „Conceptual metaphor theory“. U: *Handbook of Metaphor*, uredile Elena Semino i Zsófia Demjén , 13 – 27. London/New York: Routledge, 2017.
32. Kövecses, Zoltán, Veronika Szelid, Eszter Nucz, Olga Blanco-Carrion, Elif Arica Akkök i Réka Szabó, „Anger Metaphors Across Languages: A Cognitive Linguistic Perspective“. U: *Bilingual Figurative Language Processing*, uredili Roberto Heredia i Anna B. Cieślicka, 341 – 367. New York: Cambridge University Press, 2015.
33. Lakoff, George i Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980.
34. Lakoff, George i Zoltán Kövecses, „The cognitive model of anger inherent in American English“. U: *Cultural models in language and thought* (1. izdanje), uredili D. Holland i N. Quinn, 195 – 221. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
35. Larsen, Kalle. „Do You Really Want to Set Me on Fire, My Love? The Use of Internal and External 'Fire and Heat Metaphors' in some Rock Lyrics“, 2006. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:189954/FULLTEXT01.pdf> (zadnji pristup: 29. veljače, 2024).
36. Li, Didi i Daojia Chi, „A Sweet and Painful Emotional Experience: Love Metaphors from a Cross-Cultural Perspective“, *International Journal of English Linguistics* 10(6) (2020), 137 – 151.

37. Lv, Zitu i Yining Zhang, „Universality and Variation of Conceptual Metaphor of Love in Chinese and English“, *Theory and Practice in Language Studies* 2(2) (2012), 355 – 359.
38. Mehfooz, Musferah, Syed Naeem Badshah i Hafiz Hifazatullah, „A Conceptual Study of Metaphorical Illustration Applied for Hellfire in Qur’anic Text“, *Journal of Islamic and Religious Studies* 5(1) (2020), 45 – 64.
39. Menac, Antica, Željka Fink-Arsovski i Radomir Venturin. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2003.
40. Mieder, Wolfgang, “Different Strokes for Different Folks' American Proverbs as an International, National, and Global Phenomenon“. U: *Proverbs Are The Best Policy: Folk Wisdom And American Politics*, uredio Wolfgang Mieder, 1 – 14. Logan, Utah: Utah State University Press, 2005.
41. Mikulić, Gordana, "On Understanding Proverbs", *Studia Ethnologica* 3 (1991), 145 – 149.
42. Neary, Clara, Book review of Charteris-Black, J. (2017) „Fire Metaphors: Discourses of Awe and Authority“, *Metaphor and the Social World*, 8(2) (2018), 312 – 318.
43. Omazić, Marija. „Konceptualna metafora u frazeologiji“. U: *Metafore koje istražujemo: Suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*, urednik Mateusz-Milan Stanojević, 27 – 45. Zagreb: Srednja Europa, 2014.
44. Pala, İskender. *İki Dirhem Bir Çekirdek*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2000.
45. Pavić Pintarić, Anita i Sanja Škifić, „Changes of Proverbs in Form and Meaning: The Case of Croatian 'Odjeća ne čini čovjeka čovjekom' (Clothes Do Not Make the Man)“, *Folklore* 127(2) (2016), 210 – 228.
46. Savchuk, O. H. i N. M. Marchenko, „The concept of LOVE and its conceptualization in modern English romance novels“, *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI(44), broj: 151 (2018), 54 – 57.
47. Shah, Syed Anwar Ali i Muhammad IsmilWali, „Manifestations of CONTAINER METAPHOR OF LOVE in English and Khowar: A Cross Cultural Linguistics Study“, *Ilkogretim Online – Elementary Education Online* 20(5), 2071 – 2077.
48. Simsky, Andrew, „The Image-Paradigm of the Fire of God in the Bible and in the Christian Tradition“. U: *Hierotopy of Light and Fire in the Culture of the Byzantine World*,

uredio Lidov, A., 45 – 81 (skraćena verzija na engleskom, original na ruskom). Moskva: Theoria, 2013.

49. Taylor, Archer, „An Introductory Bibliography for the Study of Proverbs“, *Modern Philology* 30(2) (1932), 195 – 210.

50. Thu, Nguyen Thi Hong, „Structural Metaphor of Love in English Songs in the Late 20th Century from Stylistic and Cognitive Perspectives“, *JOALL (Journal of Applied Linguistics and Literature)* 4(2) (2019), 185 – 202.

51. Tran, Ba Tien, „Universality vs. cultural specificity of anger metaphors and metonymies in English and Vietnamese idioms“, *Russian Journal of Linguistics* 26(1) (2022), 74 – 94.

52. Vi Thong, Nguyen, „Conceptual Mapping Model Across Languages: A Test In Vietnamese Language“, *Dalat University Journal Of Science* 13(3) (2023), 3 – 16.

53. Weightman, Barbara A., „Sacred Landscapes and the Phenomenon of Light“, *Geographical Review* 86(1) (1996), 59 – 71.

POPIS INTERNETSKIH IZVORA

1. Atasözleri ve deyimler sözlüğü (Türk Dil Kurumu) <https://sozluk.gov.tr/>
2. Baza frazema hrvatskoga jezika <http://frazemi.ihjj.hr/>
3. Costello, Oliver, „Cultural Burning – Diversity of Fire“ – zadnji pristup 29.02.2024. https://assets.nationbuilder.com/natureorg/legacy_url/3187/ocostello-write-up_final.pdf?1630462786
4. Charteris-Black, Jonathan, “All-Consuming Passions: Fire Metaphors in Fiction”, e-Rea [Online], 15.1 (2017), objavljeno 15 prosinac, 2017; zadnji pristup 29 veljače, 2024. URL: <http://journals.openedition.org/erea/5992>; DOI: <https://doi.org/10.4000/erea.5992>
5. Encyclopedia.com – Fire, Use And Symbolism Of – <https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/fire-use-and-symbolism> (zadnji pristup 29. veljače, 2024.)

6. Good Medicine Bundle – „Traditional Native Fire Stories Can Teach Us About Emotions“ – <https://www.operationprevention.com/sites/default/files/docs/DEA-Op-Prevention-GMB-DLB-ES.pdf> (zadnji pristup 29. veljače, 2024.)
7. Hrvatska Enciklopedija – kognitivna lingvistika – <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kognitivna-lingvistika> (zadnji pristup 29. veljače, 2024.)
8. Hrvatski jezični portal – <https://hjp.znanje.hr/>
9. Tureng – <https://tureng.com/en/turkish-english>
10. Zafer Dergisi – <https://www.zaferdergisi.com/makale/12857-ates-almaya-mi-geldin-deyim-oykusu.html> (zadnji pristup: 11.09.2024.)

SAŽETAK

Ovaj diplomski rad bavi se analizom turskih i hrvatskih poslovice i frazema sa sastavnicama kojih se značenje povezuje s vatrom (bilo da se radi o samoj vatri ili o procesu njezinog gorenja). Rad započinje teorijskim dijelom u kojem se definiraju i analiziraju pojmovi kao što su frazemi, frazeologija, poslovice i konceptualna metafora. Drugi dio rada predstavlja važnost vatre kroz povijest i govori o njezinim karakteristikama te kulturološkoj i religijskoj važnosti. Posljednji dio rada bavi se analizom turskih i hrvatskih poslovice i frazema, s time da se prvo nudi pojašnjenje univerzalno najrasprostranjenijih konceptualnih metafora povezanih uz pojam vatre, a koje su ujedno važne za ovaj rad: LJUTNJA JE VATRA i LJUBAV JE VATRA. Analizom poslovice i frazema utvrđeno je da u oba jezika postoji mali broj preklapanja te da se sastavnica u značenju povezanim s vatrom u turskim poslovicama i frazemima najčešće koristi za izražavanje osjećaja boli, a ne ljubavi i ljutnje kao što je to slučaj u mnogim drugim jezicima (posebice na Zapadu) koji su do sada po tom pitanju istraženi.

Ključne riječi: vatra, frazemi, poslovice, konceptualna metafora, turski jezik, hrvatski jezik

SUMMARY

This master's thesis deals with the analysis of Turkish and Croatian proverbs and phrasemes that include components whose meaning is linked to fire (they either contain the word in the meaning of fire or some other words that describe the process of burning). The thesis begins with theory. In it, notions such as phraseme, phraseology, proverb and conceptual metaphor are defined and analyzed in detail. The second part of the thesis observes the importance of fire throughout history while at the same time talking about its characteristics and its significance in various religious and cultural purposes. The last part of the thesis consists of the analysis of both Turkish and Croatian proverbs and phrasemes. It begins with a detailed analysis of two universal conceptual metaphors – ANGER IS FIRE and LOVE IS FIRE, two of the most widespread conceptual metaphors with the mental images of fire, that are, at the same

time, extremely significant for this master's thesis. The analysis showed that there are very few matchings between the two languages and that Turkish proverbs and phrasemes with the component related to fire are mostly used to express the feeling of pain and not of love or anger, as is the case in many other languages worldwide (especially in the West).

Keywords: Fire, Phraseme, Phraseology, Proverb, Conceptual metaphor, Turkish, Croatian